

Not: İlk iki üniteden, 1999–2011 arası gerçekleşen ÖSS sınavlarında toplam **53** soru sorulmuştur.

A. FELSEFEYE GİRİŞ

1. Felsefenin Anlamı ve Alanı

Felsefe kelime anlamı olarak Philo (sevgi) ve Sophia (bilgelik) kavramlarının birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu manasıyla felsefe “**Bilgelik Sevgisi**” demektir. Felsefenin anlamı konusunda her filozof kendince bir tanım yapmıştır. Aristoteles felsefeyi “var olanın ilk temellerini ve ilkelerini araştıran bir bilgi”, Jaspers “hep yolda olmak”, T. Hobbes “felsefe yapmak doğru düşünmek” diye tanımlarken, kimi felsefecilerde felsefeyi “soru sorma sanatı”, “Bilgece yaşamın yollarını öğrenmek ve öğretmek” diye tanımlamıştır.

Filozof ise bilgiyi arayan, ona ulaşmak isteyen kişidir. Filozof, hayatın anlamını bulmaya çalışır, edindiği bilgileri yetersiz bulur ve sürekli bir arayış içerisinde olur. Bu arayışında hep eleştiri yapar. İnsan yaşamını ilgilendiren her şey hakkında akıl yürütüp bunları felsefi problem konusu yapar, hatta apaçık ve doğru olduğunu bildiğimiz şeyleri bile sorgular.

Felsefenin üç ana konusu vardır: bunlar varlık (ontoloji), bilgi (epistemoloji) ve değerler (aksiyoloji: etik ve estetik)

Felsefeyi konularına göre şu alt dallara ayırabiliriz; bilgi (epistemoloji), varlık (ontoloji), ahlak (etik), sanat (estetik), din, siyaset ve bilim

2. Felsefenin Doğuşu

Felsefe ilk olarak M.Ö. 7.yy’da İyonya uygarlığında önemli bir ticaret merkezi ve liman kenti olan Miletos (Milet) kentinde ortaya çıkmıştır. İyonya’dan önce Mısır, Mezopotamya, Çin, Hindistan ve Türklerde önemli düşünce sistemleri vardı. Fakat bu düşüncelerin yapılarında dini ve mistik (mitolojik) öğeler yer aldığı için felsefe düzeyine erişememişlerdir. İyonya düşünce sisteminin felsefe olarak nitelendirilmesinin temel nedeni, düşünce sisteminin dini ve mitolojik açıklamalar içermeyip akla dayalı olmasıydı.

Varlıklarla, insanla alakalı sistemli ve yalnızca akla dayanan ilk düşünce sistemi İyonya’da ortaya çıkması tesadüf değildi; Mezopotamya, Mısır, İran ve Fenike kültürlerinden etkilenmiş olan Milet kenti tarım ve denizciliğin geliştiği oldukça işlek liman kentidir. Ekonomik yapının ileri düzeyde olması, bilgi birikiminin varlığı ve hoşgörüyü de beraberinde getirmiştir. Yani Milet kentindeki ortam farklı inanç ve düşüncelere izin verecek kadar hoşgörülüydü.

Bu elverişli ortam Thales gibi düşünürlerin çıkmasına olanak hazırlamıştır. **Thales (MÖ 624-546)** ile başlayan bu süreçte, doğal olaylar yine doğal nedenlerle açıklanmaya çalışılarak insan aklının yeterli olduğu inancı sağlanmaya çalışılmıştır.

Tüm bunlara göre felsefenin ortaya çıkabilmesi bazı şartlara bağlı olarak gerçekleşmiştir:

- Yüksek refah düzeyine ulaşılmış olması gerekir (Boş zamanların olması gerekir).
- Kültürel zenginliğin (bilgi birikiminin) olması gerekir.
- Farklı inanç ve düşüncelere izin verecek hoşgörü ortamının olması gerekir.
- Diğer bir önemli etken ise insan faktörüdür. Bu insan faktörü; kişinin merak duymasıdır.

İşte bu şartlar fazlasıyla İyonya’da olduğu için felsefe ilk olarak burada ortaya çıkmıştır. O dönemde bu koşulu ilk gerçekleştiren kişi de Miletli Thales’tir. Thales yunan dini ve mitolojisinin açıklamalarıyla yetinmeyip akla dayalı açıklamalar yaparak evrenin ilk ana maddesi (Arkhe) sorununa cevap aramıştır.

B. FELSEFENİN DİĞER ALANLARLA İLİŞKİSİ

1. Felsefenin Bilimle ilişkisi: Her ikisi de evreni, insanı, olguları anlamaya çalışır ama aynı yöntemi kullanmazlar. Felsefe bunları akıl ile açıklamaya çalışırken, bilim ise deney ve gözlemi kullanarak açıklamaya çalışır. Bilim bazı kesin sonuçlara varmayı hedefler. Felsefede deney olanağı yoktur. Bu nedenle kesin sonuçlara varamaz, sonuçları varsayımsaldır. Felsefe konularını bütüncül yaklaşımla incelerken, bilim konularını inceleme alanına göre parçalara ayırarak inceler. Felsefede bilimdeki gibi maddi bir faydacılık anlayışı güdülmez.

2. Felsefenin Dinle ilişkisi: Felsefenin konusuna giren bazı sorunlar dinin de konuları arasında yer alır. Mesela Evren ve insanın yaratılış konusu hem felsefenin hem de dinin konusudur. Felsefenin temeli insan düşüncesidir. Felsefi bilgiler özgür düşünce ve akıl yoluyla elde edilir. Eleştireldir. Din ise ilahi temellere dayanır. Dini bilgiler vahiy yoluyla elde edilir. Bu yüzden tartışmaya açık değildir (dogmatik). Sonuçları kesindir, zaman içerisinde değişmez.

3. Felsefenin Sanatla ilişkisi: Felsefede sanatta öznelidir. Her ikisi de dünyayı ve evreni anlama çabasıdır. Felsefenin amacı doğruyu bulmaktır. Felsefe birtakım genellemelere varmaya çalışır. Sanatta hiçbir şey doğru veya yanlış değildir. Sanatta ise amaç güzeli bulmaktır. Sanat genellemelere varma ihtiyacı taşımaz. Felsefe akla, sanat ise duygulara, duyulara ve sezgilere dayanır. Felsefe var olana ilişkin eleştirel tavır sergilerken, sanat var olana ilişkin beğeni duygusunu harekete geçirir.

C. FELSEFE – HİKMET İLİŞKİSİ

Varlık, bilgi ve değer üzerine tam ve bütün bir bilgiye ulaşılmasına hikmet (bilgelik/sophia) denir. Hikmet, bütün olan bitenlerin esasını bilmektir. Hikmet tümel bir bilgidir, yani her şeyi kuşatan bilgidir. Felsefe ise böyle bir iddiada değildir. Felsefede sorgulama esastır, felsefe hikmete ulaşma amacıyla değildir. Felsefe, hikmeti sevme ve ona yönelme anlamında bir bilgidir.

Ç. FELSEFİ DÜŞÜNENİN NİTELİKLERİ

Felsefi düşünce, insanın merak ve hayretine bağlı olarak soru sormanın sonucu olan ve insanla, insan yaşamıyla ilgili problemlere karşı eleştirici ve sorgulayıcı bir düşünce türüdür. Felsefi düşünceyi özümsemiş kişiler dogmatikliği aşan, önyargılı olmayan ve olaylara geniş açıdan bakan kişilerdir.

- Felsefi düşüncede **sorular** cevaplardan daha önemlidir. Çünkü felsefede verilen cevaplar son ve kesin cevaplar değildir. Bundan dolayı bu sorulara cevap arayışı her zaman kesintisiz devam eder (**özü**).
- Felsefi düşünce **refleksif** bir düşüncedir (Düşüncenin kendi üzerine tekrar yönelmesi refleksif düşüncedir). Yani felsefi düşünme sadece sorgulananı tek taraflı düşünme değildir. Aynı zamanda sorgulamanın kendisini veya sorgulama sonucunu da sorgulamaktır. Bu çift yönlü bir düşünmedir.
- Felsefi düşünce, **eleştirici ve sorgulayıcı** bir düşüncedir.
- Felsefi düşünce **akla dayanan** bir düşüncedir. Felsefi düşüncede ortaya konulan önermeleri doğrulama, yanlışlama olanağı yoktur. Çünkü önermeler bilimde olduğu gibi olgularla test edilerek doğrulanamaz. Felsefi düşüncede ortaya konan önermelerde kendi için tutarlı olması aranır.
- Felsefi düşünce **temellendirmeye** dayalı bir düşüncedir.
- Felsefi düşüncenin **analiz** (çözümleyici) ve **sentez** (kurucu) gibi işlevleri vardır.
- Her felsefi düşünce, o düşünceyi ortaya atan filozofun özgün görüşüdür. Bu nedenle felsefi düşünce **öznel**dir.
- Her şey felsefenin konusudur. Bu nedenle felsefi düşünce ele aldığı **konular açısından evrensel** bir düşüncedir.

D. FELSEFE – YAŞAM İLİŞKİSİ

Felsefi tavır hayatı ve hayata dair her şeyi sorgulamayı ve görünenlerin ardındaki gerçeği aramayı gerektirir. Bu tavır felsefeciyi diğer insanlardan farklı kılar. Sokrates'in de ifade ettiği gibi sorgulanmayan hayat yaşamaya değmez. İnsan, merakını giderme, evreni ve yaşamın anlamını sorgulamaya ihtiyaç duyar. Aristoteles'te bunu şöyle ifade eder: "Bütün insanlar doğaları gereği bilmek ister". Felsefi sorgulama sayesinde insan bir şeylerin farkında olabilir ve böylece insan yaşamını anlamlandırır.

Hayatın anlamına dair sorular hem geçmişte hem de günümüzde büyük düşünürler tarafından hep sorgulanmıştır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran ve insanın en önemli özelliği kendine dönük düşünmeyi yapabilmesidir. İnsan kendi üzerine düşünür, kendi için meraklanır ve kendi yaşamının anlamını sorgular.

İnsan ölebileceğinin açıkça bilincinde olan tek canlıdır. Bu durum insanda gerginlik yaratır. Bu nedenle öleceğini bilen insan, insanın anlamı, yaşamının anlamı üzerine sürekli sorular sormuştur.

E. FELSEFE – DİL İLİŞKİSİ

Dil, insanların kendisini ifade ettiği ve birbirleriyle anlaşmasını sağlayan en kullanışlı, en gelişmiş ve en önemli araçtır. Yani dil, iletişim, anlatma ve anlama aracıdır. İletişim ve anlaşma olmazsa insanlar bir araya gelerek toplumu oluşturamazlar.

Felsefe bir takım önermeler kümesidir. Bu önermeler kümesi dil ile ifade edildiğinden, felsefe ile dil arasında sıkı bir ilişki vardır. İnsanlar dil aracılığıyla bir bağ kurar. İnsan olmanın en önemli özelliği "dil"i kullanmaktır. Dil ile herhangi bir zihinsel faaliyet açığa vurulur, yani zihin hayatımız dil üzerine kurulmuştur.

İnsan, diğer varlıklardan "akıllı-düşünen" olmasıyla da ayrılır. Düşünme ile dil arasında yoğun bir ilişki vardır. Dilin sağladığı soyut düşünme gücü insanın kendi dışındaki gerçekliği kavramlaştırmasında, çevreyle ilişki kurmasında en önemli etkidir. Gerçekliği algılayışımız da dil sayesinde mümkündür.

Dil olmadan insan bilgi, teknik, sanat, felsefe gibi ürünleri ortaya koyamazdı.

Dil ile felsefenin çok yoğun bir ilişki içinde olması sebebiyle dil felsefesi disiplini ortaya çıkmıştır.

A. BİLGİ FELSEFESİNİN ANLAMI VE KONUSU

Bilgi nedir? sorusunu temele alan felsefe dalına bilgi felsefesi (epistemoloji) denir.

Bilgi felsefesinin konusu; insan bilgisinin yapısı, imkânı, kaynağı, ölçütleri, sınırları ve değerleridir. Bilgi felsefesinin daha çok üzerinde durduğu ana konu doğru bilginin imkânı ve kaynağı nedir? sorunudur.

B. BİLGİNİN TANIMI VE OLUŞUMU

Bilgi: Özne (suje) ile nesne (obje) arasında kurulan ilişkidir. Daha açık bir ifadeyle öznenin (sujenin) nesneyi (objeyi) yorumlamasıdır. Objeye hakkında bir yargıda bulunması veya açıklama yapmasıdır.

Bilgi aktarı: Bilgi sadece sujenin objeyi algılaması ile ortaya çıkmaz. İnsan zihninde bilginin oluşmasını sağlayan, suje ile obje arasındaki ilişkiyi kuran bağlar vardır. Bu bağlara bilgi aktarı denir. Yani bilgi aktarı, öznenin objeye bilinç etkinliğidir.

Bilgi aktarının başlıcaları: algılama, düşünme, anlama, açıklama aktarıdır.

Algı aktarı: Algı aktarı, bize çevremizi tanıtır ve biz çevremizdeki şeylere önce algı aktarıyla yöneliriz. Algı aktarı duyu organlarımızın görme, işitme, koklama, dokunma, tat alma gibi işlevleri ile gerçekleşir. Algı aktarı suje ile somut varlıklar arasında bağ kurabilir. Mesela limonun ekşiliği bilgisine algı aktarıyla ulaşırız.

Düşünme aktarı: Düşünme aktarı sadece gözle görünür elle tutulur (somut) varlıkları içine almaz. Sayılar, kavramlar, geometrik şekiller gibi soyut varlıkları da kapsar. Yani düşünme aktarı tüm varlık alanlarını içine alır. Çevremizdeki her şey real varlık alanına aittir ve algı aktarıyla bilinebilir. Sayılar, geometrik şekiller, cebir denklemleri gibi ideal varlık alanına ait olan şeyler ise ancak düşünme aktarıyla kavranabilir.

Anlama aktarı: Anlama aktarıyla özne, gerçekleşen bir olgunun ne maksatla yapıldığını kavrar. Anlama aktarı, doğruyu bütünüyle sezgisel ya da zihinsel olarak kavramaktır. Örneğin; "Senin gözlerinden üzgün olduğumu anladım."

Açıklama aktarı: Öznenin nesne hakkında edindiği bilgileri nedenleriyle, gerekçeleriyle veya kanıtlarıyla adım adım anlaşılmasını sağlar. Açıklama mantıksal bir bilgi türü olup, bir şey hakkında ilk bilgiden kalkarak adım adım son bilgiye doğru giden bir sıra içerir. Örneğin, havaya atılan taşın yere düşme bilgisinin yer çekimi kanunuyla belirtirken açıklama aktarını kullanırız.

C. BİLGİ TÜRLERİ

1. Gündelik Bilgi: İnsanların gündelik hayatında sıradan deneyimleri sonucunda elde ettikleri sıradan bilgidir. Örneğin havanın bulutlanmasına veya romatizma ağrılarının artmasına dayanarak yağmurun yağacağını ileri sürmek.

- Kaynağı kişinin algıları, gözlemleri ve deneyimleridir.
- Yöntemsiz olarak elde edilir. Sistemli değildir.
- Basit düzeyde neden-sonuç ilişkisine dayanır.
- Özneldir, bu nedenle genel-geçer değildir.
- Doğruluğu kesin değildir.
- Pratik faydaya yöneliktir.

2. Dini Bilgi: Tanrıyı ve Tanrıyla ilişkisi olan evreni açıklamaya çalışan bilgi türüdür.

- Dini bilgide öznenin (sujenin) objesi kutsal kitaplar, vahiyler, peygamberlerdir. Bu bilgiler inanç aracılığıyla oluşturulur.
- Vahiye, kutsal kitaplara ve peygamberlere dayanır.
- Eleştiriye açık değildir (dogmatiktir).
- Kesindir ve zaman içerisinde değişmez.
- Emreder ve itaat ister.
- Amacı insanın manevi (iç) yaşantısına ışık tutmak ve toplumsal yaşamı düzenlemek.

3. Teknik Bilgi: Teknik, doğadaki nesnelere insanlara yararlı araç-gereç haline getirme etkinliğidir. Bu araç-gereçlerin yapımının bilgisi teknik bilgidir. Bilimsel ve gündelik bilginin pratik alana uygulanması sonucu oluşur. Yani kaynağı gündelik ve bilimsel bilgidir. Örneğin ateşin, tekerleğin, pusulanın icadı, otomobil ve bilgisayarın oluşturulması teknik bilgidir.

- Araç, gereç yapımına ve kullanımına dayanır.
- Faydaya yöneliktir.
- Bilimsel gelişmeyi hızlandırır.
- Yaşamı kolaylaştırmayı amaçlar. Yani insanın doğaya egemen olmasını kolaylaştırmayı ve insanın doğadan daha verimli faydalanmasını sağlamayı amaçlar.

4. Sanat Bilgisi: Sanatçının, yaratıcı hayal gücü ile nesnelere yönelip, onları farklı biçimde yorumlamasıyla oluşan bilgidir.

- Kendine özgü dili vardır.
- Subjektiftir (öznel). Bu yüzden eleştiriye açıktır.
- Akıldan çok duygulara ve sezgilere dayanır.
- Doğruluğu veya yanlışlığı yoktur. Burada var olan gerçeklik kişisel ve öznel gerçekliktir.
- Sanatçının amacı güzele ulaşmaktır. Fayda amacı güdülmez.
- Birikimli olarak ilerler.

5. Bilimsel Bilgi: Bilimsel yöntem ve usullerle doğrulanmasının mümkün olduğu en güvenilir bilgidir. Olguları, toplumu ve insanı araştırma konusu yapar.

- Evrenseldir: İnsanlığın ortak mirasıdır. Herkes bilime katkıda bulunabilir. Bu nedenle bilim herhangi bir bireyin veya ülkenin tekelinde değildir.
- Genel geçer ve kesindir. Bu nedenle sonuçları bakımından da evrenseldir.
- Birikimli olarak ilerler.
- Olanı inceler ve olması gerekenler hakkında öngöründe (tahminde) bulunur.
- Objektiftir (nesneldir): Duygu ve önyargılardan bağımsızdır.
- Tekrarlanabilir: aynı koşullarda aynı sonucu verip yinelenebilir.
- Tutarlı ve geçerlidir.
- Sistemli ve düzenli bir bilgidir.
- Gözlem ve deneye dayanır.
- Nedensellik ve determinizm ilkelerine dayalı açıklamalar yapar.
- Varlığı parçalara bölerek inceler.

Bilimler konu ve yöntemleri bakımından üç gruba ayrılır:

- a) **Formel bilimler (ideal bilimler):** Mantık ve Matematiktir. Ele aldığı konular doğal dünyaya ait olmayıp düşünce ile üretilen soyut kavramlardır. Metot olarak da tümdengelimle dayanırlar.
- b) **Doğa bilimleri:** Konusu doğa ve doğa olaylarıdır. Fizik, Kimya, Biyoloji gibi bilimlerdir. Doğa bilimleri olguları ele alır, yöntem olarak daha çok tümevarımı kullanmakla beraber, tümdengelim de kullanır. Determinizm ilkesine açıklamalarını dayandırır.
- c) **İnsan (beşeri) bilimleri:** İnsanı konu edinen bilimlerdir. Psikoloji, Sosyoloji, Antropoloji, Tarih, Coğrafya, Siyaset bilimi, Dil bilimi gibi bilimlerdir. Doğa bilimlerinde kullanılan metotları kullanmakla beraber, istatistik, belgelerin incelenmesi gibi farklı metotlarda kullanılır.

6. Felsefi Bilgi: Eleştirel düşünme sonucu ortaya çıkan bilgi türüdür. İnsanın varlık, bilgi ve değerler hakkında aklıyla ortaya koyduğu genel düşüncelere dayanan bir bilgidir.

- Eleştireldir (sorgulayıcıdır).
- Akıl ve mantık ilkelerine dayalıdır. Bu yüzden sistemli ve tutarlı bir bilgidir.
- Ele aldığı konular bakımından evrenseldir. Çünkü ele alınan konular tüm insanlığa ait ortak konulardır. Ayrıca her şey felsefenin konusudur. Bu yönüyle de evrenseldir.

- Sonuçları bakımından subjektiftir (öznel). Bu yüzden ortaya koyulan görüşler kişiden kişiye, değişir. Yani kesinliği yoktur.
- Birleştirici ve bütünleyicidir: Ele aldığı konuları bir bütün olarak kavramaya ve açıklamaya çalışır.
- Yığılan/biriken (kümülatif) fakat ilerlemeyen bir bilgidir (Çünkü açıklamalarında bitmişlik ve kesinlik yoktur).
- Olması gerekenden hareket eder.
- Yarar amacı güdülerek yapılmaz.
- Sorular yanıtlardan daha önemlidir.
- Kendini yenileyebilir: Felsefe hiçbir konuda son sözü söyleyemez. Ortaya koyulan bilgilerle ilgili her an yeni bir felsefi açıklama mümkündür.

Ç. BİLGİ FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Suje (Özne): Bilmek isteyen varlık. Yani insan.

Objekt (Nesne): Bilinmek için yönelilen nesne.

Bilgi: Suje ile obje arasında kurulan bilinçli ilişki sonucu ortaya çıkan ürün.

Gerçeklik: Düşünceden bağımsız olarak var olan bir durum, olgu veya nesnedir. Gerçeklik, varlığın bir özelliği veya var oluş tarzıdır. Örneğin taşın sertliği, pamuğun yumuşak olması.

Doğruluk: Bir yargının gerçeklikle uyuşmasıdır. Yani bilginin nesnesi ile örtüşmesidir. Örneğin dışarıda hava sıcak dediğinizde dışarıda gerçekten hava sıcaksa doğru, sıcak değilse yanlıştır.

Temellendirme: Ortaya atılan bir düşünce, iddia veya bilgi için dayanak, temel bulma işlemidir. Yani onu ispatlama, kanıtlama işlemidir.

D. BİLGİ FELSEFESİNİN TEMEL SORULARI

Bilgi kuramının temel sorularını iki grupta toplayabiliriz:

1. Bilginin kaynağına ve ölçütüne ilişkin sorular:

- Bilgimiz nereden geliyor, kaynağı nedir?
- Acaba bilgilerimiz doğuştan mıdır? Yoksa sonradan mı kazanılır?
- Sonradan kazanılıyorsa, bunda rol oynayan faktörler nelerdir? Akıl mı, deney mi, sezgi mi, yoksa duyumlar mıdır?
- Doğru bilginin ölçütü nedir?

2. Bilginin değerine ilişkin sorular:

- Genel-geçer doğru bilgi var mıdır?
- Bilgilerimizin sınırı nedir?
- İnsan akli her şeyi bilebilir mi?

E. MANTIK

Doğru bilgiye ulaşmak için düşünceler arasındaki ilişki ve düzeni yöneten ilke ve yasaları saptayan alan mantıktır. Mantık doğru düşünmenin kurallarını koyar ve ilkelerini saptar. Bilgi kuramı, bilginin objesi ile uygunluğunu temellendirirken mantığın kural ve ilkelerine dayanır. Mantık onun bir aracıdır.

F. BİLGİNİN DOĞRULUK ÖLÇÜTLERİ

Bir bilgiyi doğru kılan nedir? Bir bilgi ne zaman doğrudur? gibi doğruluğun mahiyeti konusunda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunları beş grupta toplayabiliriz:

a) Uygunluk: Bu görüşe göre doğruluk, düşünce ile nesnesi arasındaki tam uygunluktur. Yani bir nesne hakkında oluşturduğumuz bir yargı, nesnenin kendisine uyuyorsa doğrudur.

b) Tutarlılık: Bir önermenin doğruluğu sistemde daha önce kabul edilmiş doğru önermelerle çelişmemesine dayanmaktadır. Yeni önerme var olan önermelerle çelişiyorsa yanlıştır. Yani önermenin tek başına doğruluğu önemli değildir; bir bütün içinde diğerleriyle çelişmemesi gerekir.

c) Tümel uzlaşım: Bir önermenin doğruluğu, herkesin veya çoğunluğun kabul ettiğiidir.

d) Açıklık: Bir bilgi, hem açık hem seçik hem de kuşku duyulmayan bir açıklıkta ise doğrudur. Açık bilgi, bir bilginin bir bütünlük içinde, tutarsızlık içermeyen kavranmasıdır. Örneğin; baş ağrısının bilinmesi ve ağrının açıkça hissedilmesi gibi. Seçik bilgi ise, bir bilginin başka bir bilgiyle karıştırılmaması durumudur. Örneğin; baş ağrısının diş ağrısı ile karıştırılmaması gibi.

e) Yarar: Bir bilgi yararlı, uygulanabilir sonuçlar veriyorsa veya bir problemi çözebiliyorsa doğrudur. Pragmatistlere göre, bir bilgi yararlı olduğu sürece değerlidir ve doğrudur.

G. BİLGİ FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMİ (DOĞRU BİLGİNİN İMKÂNI PROBLEMİ)

Bilgi felsefesinin temel problemi “doğru bilginin imkânı? Yani “genel-geçer doğru bilgi mümkün müdür?” sorusudur. Bu soruya verilen cevaplar genel olarak iki grupta toplanabilir:

1. Doğru bilgi mümkün değildir diyen septikler (Septisizm, Rölativizm, Nihilizm, Agnostisizm)

2. Doğru bilgi mümkündür diyen dogmatikler (Rasyonalizm, Empirizm, Kritisizm, Pozitivizm, Analitik felsefe, Entüsyonizm, Pragmatizm, Fenomenoloji)

1. Doğru bilgi mümkün değildir diyen septikler:

Doğru bilginin mümkün olmadığını savunan görüşe **Septisizm (şüphecilik)** denir. Septisizm görüşüne ait ilk örnekleri Herakleitos, Parmenides, Elealı Zenon Empedokles ve Demokritos'ta görmekteyiz. Daha sonra MÖ 5.yy'da Sofistler tarafından sistemli bir şekilde septisizm görüşleri ortaya konulmuştur.

a) Sofistler: Sofistler MÖ 5. ve 4. yy'da yaşayan gezgin öğretmenlerdir. Para karşılığında dil (hitabet), siyaset, tarih ve birçok konuda ders vermekteydiler.

Sofistler temel olarak, kesin ve mutlak bilginin olamayacağını, insanların algılarının göreceli olduğunu savunarak bilgide rölativistliği savunmuşlardır. Pragmatisttirler. Onlara göre her şey rölatif (göreceli) olduğu için bilgi doğruya değil, yarara bağlanmalıdır. Bilinen en ünlü sofistler Protagoras ve Gorgias'dır.

- Protagoras (MÖ 480- 410)

Protagoras'a göre tüm bilgiler duyu algısına dayanır. Algılar, kişinin o andaki durumuna bağlıdır. İnsan için doğru, ancak gördüğü, duyduğu ve hissettiğidir. Algılar kişiden kişiye değiştiğinden ne kadar kişi varsa o kadar da hakikat (doğru) vardır. Yani doğrunun ölçütü insandır. Bundan dolayı bütün insanlar için geçerli prensipler ve evrensel hakikatler yoktur. Yani herkes için geçerli mutlak bir bilgi yoktur. Bu görüşlerini “**İnsan her şeyin ölçüsüdür**” sözü ile özetler.

Uyarı: Protagoras algılar kişiden kişiye değişir diyerek **Rölativizm** akımının ilk temsilcisi ve kurucusu olmuştur.

- Gorgias (MÖ 483 – 376)

Gorgias sadece bilginin imkânsızlığını reddetmekle kalmaz, varlığın kendisini de inkâr eder. Ona göre varlık yoktur ve bilecek bir şey yoktur. Görüşlerini Nihilizm'e (Hiççilik) kaydırmıştır. Bu görüşlerini de şu sözlerle özetler;

- Hiçbir şey yoktur (**Nihilizm**).
- Olsaydı da bilemezdik (**Agnostisizm**).
- Bilsaydik de başkalarına aktaramazdık.

Uyarı: Nihilizm varlığın olmadığını yani varlığı inkâr eden akımdır. Agnostisizm ise varlığın bilinemeyeceğini, bilginin mümkün olmadığını savunan akımdır. Gorgias görüşleri doğrultusunda hem Nihilizm hem de Agnostisizm akımının ilk temsilcisidir.

Uyarı: Sofistler septik düşüncenin ilk temellerini atması bakımından ilk septik düşünürler olarak sayılmaktadır.

b) Sistematik Septisizm: Pyrrhon ve öğrencisi Timon şüpheciliği (septisizm) sistematik haline getiren septik düşünürlerdir.

- Pyrrhon (MÖ 365-275)

Pyrrhon'a göre, nesnelere ne olduğunu bilemeyiz. Çünkü duyular olsun, akıl olsun, bize nesnelere oldukları gibi değil, göründükleri gibi gösterirler (Herhangi bir cismin suyun içinde kırık gözükmesi gibi). Her yargı ve her yargının çelişmesi için aynı güçte nedenler vardır. Bunun için yapılması gereken şey her türlü yargıdan kaçınmaktır (Epokhe). Böylece insan ruh dinginliğine kavuşup mutlu olacaktır.

- Timon (MÖ 320-230)

Pyrrhon'un öğrencisi Timon, hocasının görüşlerini üç soruda toplamıştır:

- Nesnelere gerçek yapısı nedir? (kavranamaz)
- Nesnelere karşısındaki tavrımız ne olmalıdır? (**Epokhe:** yargıdan kaçınmak)
- Nesnelere karşısında doğru bir duruştan ne kazanırız? (**Ataraxia:** ruh dinginliğiyle gelen en yüksek mutluluk)

Pyrrhon ve Timon'dan sonra Akademi şüpheciliği denilen başka bir akım da doğru bilginin imkânsızlığını savunmuştur. Bu akımın önemli temsilcileri de **Arkesilaos** ve **Karneades**'tir.

Uyarı: Descartes'te septik filozof olarak sayılabilmektedir. Fakat Descartes septisizm'i mutlak kesin bilgiye ulaşmada araç olarak kullanmıştır. Descartes, kesin bilginin mümkün olduğunu savunurken, diğer septik düşünürler ise septisizm'i amaç haline getirerek doğru bilginin mümkün olmadığını savunmuşlardır. Descartes'in şüpheyi araç olarak kullanması onu diğer septik düşünürlerden ayırır.

2. Doğru bilgi mümkündür diyen Dogmatizm:

Doğru bilginin mümkün olduğunu savunan görüşe dogmatizm denir. Dogmatik filozoflar, bilginin nereden geldiği konusunda farklı görüşlere sahiptirler. **Dogmatizm** düşüncesini temel alan akımlar şunlardır:

- Rasyonalizm
- Empirizm
- Kritisizm
- Pozitivizm
- Analitik Felsefe
- Entüisyonizm
- Pragmatizm
- Fenomenoloji

a) Rasyonalizm (Akılcılık): Rasyonalizme göre doğru bilgi mümkündür ve doğru bilgiye ancak akılla ulaşabiliriz. Akıl, doğuştan bilgi edinme yetisi ile donatılmıştır. Yani biz bilgilere doğuştan sahibiz. Bunun için duyum ve algılar bize zorunlu, kesin, genel geçer bilgileri veremezler. Böyle bir bilgiyi bize ancak akıl verebilir. Deneyden gelmeyen, deney öncesi bu bilgilere Kant "**a priori**" bilgi adını verir.

Rasyonalizme göre analitik önermeler, matematiksel bilgiler, akıl ilkeleri, evrene ve Tanrı'ya ait bazı bilgiler doğuştan vardır.

Rasyonalizmin en önemli temsilcileri ise Sokrates, Platon, Aristoteles, Farabi, Descartes, Hegel ve Leibniz.

- Sokrates (MÖ 469 – 399)

Sokrates'e göre, herkesin doğru olarak kabul edebileceği kesin bilgiler mümkündür. Bu bilgiler doğuştan gelir. Bu düşüncesini ispatlamak için, hiç geometri bilmeyen köleye yöneltmiş olduğu sorularla bir geometri problemi çözdürmüştür. Bununla insanların başkalarına yeni bir şeyler öğretmediğini; sadece doğuştan onun aklında var olan bilgileri açığa çıkardığını savunur.

Sokrates insanlarda doğuştan var olduğuna inandığı bilgileri açığa çıkarmak için **diyalektik** adı verilen karşılıklı konuşma sanatını uygulamıştır. Bu konuşma sanatı iki aşamadan oluşmaktadır: **İroni (alaya alma)** ve **maiotik (düşüncüyü doğurtma)**. İroni ile bir şeyler bildiğini iddia eden kişiyi sorgulayarak ona aslında bir şeyler bilmediğini göstermeye çalışır. Maiotik ile de bir şeyler bilmediğini sanan kişiye çeşitli sorular sorarak o konuda aslında ne kadar bilgili olduğunu göstermeye çalışmıştır. Sokrates, bunu yaparken aklı kullandığından **akılcı** sayılmıştır.

- Platon (Eflatun) (MÖ 427 – 347)

Sokrates'in öğrencisi olan Platon'a göre de zorunlu, kesin, genel geçer doğru bilgi mümkündür ve doğuştan bilgilerimiz vardır. Platon görüşlerini "İdealar kuramıyla" açıklamaya çalışır.

Platona göre birbirinden tamamen farklı iki evren vardır: İdealar evreni ve nesnelere (görünüşler, duyular, fenomenler) evreni.

İdealar evreni; ancak akıl yoluyla kavradığımız öncesiz ve sonrasız olan nesnelere, asıl özlerinin bulunduğu evrendir. Asıl bilgi, değişmez varlıkların bulunduğu idealar evrenine ait olan bilgidir. İdeaların bilgisi kesin, zorunlu, mutlak, genel geçer bilgidir. Platon buna "**episteme**" der.

Nesneler evreni; idealar evreninin duyular aracılığı ile algılanan bir kopyası, görüntüsü veya gölgesidir. Nesneler (duyular) evrenindeki varlıkların her birinin idealar evreninde gerçek bir ideası vardır. Yani gerçek olan idealar evrenindekindir. Örneğin odamızdaki sandalye gerçek değildir; sadece gerçek olan sandalye ideasının bir kopyasıdır.

Nesneler evreni; sürekli oluşan, değişen, yok olan objelerin evrenidir. Bunlar algılanabilir, görülür şeylerdir. Zaman içerisinde sürekli değişirler. Bu nedenle nesneler evrenine ait bilgiler aldattıcıdır ve doğru bilgi olamaz. Bu bilgiye “**doxa**” (sani) der.

Uyarı: Platon idealar kuramı nedeniyle ilk **idealist (idealizm)** ve **düalist (ikici)** düşünür olarak sayılmıştır. Duyuların bilgisine güvenmediği için Empirizm ve Sensualizm’e (duyumculuk) karşıdır.

- Aristoteles (MÖ 384 – 322)

Platonun öğrencisidir. Fakat hocasından farklı varlık anlayışı benimsemiştir. Görüşlerini mantığa dayandırmıştır (Mantığın kurucusu sayılır).

Aristoteles’e göre; gerçekten var olanlar tekil ve bireysel olanlardır (algılananlardır). Bunlara ait bilgiye ancak tümel önermelerle ulaşabiliriz. Tümel önermelerin içinde tekiler olduğundan yapılması gereken, kavram olarak bilinen tümelerden tekileri (algılananın) üretmektir. Bunu da tümdengelim yöntemi ile yapabiliriz.

Aristoteles’e göre bilgi akıl ile elde edilir. Akıl da pasif (edilgen) ve aktif (etkin) akıl diye iki türüdür. Pasif akıl duyularla bilgilerin içeriğini, malzemesini sağlar. Aktif akıl ise bunları işleyerek, biçimlendirerek doğru bilgiye ulaşır.

Platon evreni ikiye ayırarak düalist (ikici) görüş sergilerken, Aristoteles bu ayrılığı ortadan kaldırmıştır. **Ona göre idealar nesnelere bağımsız değildir**, çünkü içeriklerini duyusal dünyadan alır. İdealar tek tek nesnelere özünde tümel kavramlar olarak vardır. İdealar, duyular evreninde bulunan varlıkların içinde bulunan özlerdir. Aristoteles bu öze **form** adını verir. Form maddeye biçim kazandırıp varlıkların ortaya çıkmasını sağlar. Madde taslaktır, eksik olan şeydir. Form ise mükemmelliktir, tamamlanmadır. **Var olan her şey form ve maddeden oluşmuştur.** Her şey form kazanmış maddedir. Mesela; beden madde ruh da formdur.

Uyarı: Rasyonalist olmasına karşın bilginin doğuştan geldiği görüşüne karşı çıkar. Ona göre doğuştan bilgi olamaz fakat duyu organlarınca elde edilenleri işleme ve kavramlar oluşturma yeteneğine sahiptir. Yani akıl bilgiyi taşıyan değil, akıl bilgiyi üreten güçtür.

- Farabi (870 – 950)

İslam felsefesinin kurucusudur. Önce Platon’dan, daha sonra Aristoteles’ten etkilenmiştir. Farabi’ye göre varlığın başında zorunlu varlık (Tanrı) vardır. O, tüm varlıkların var olma nedenidir. Var oluşunu başka hiçbir varlığa borçlu değildir. Zorunlu varlık, dereceli olarak varlık tabakalarını yaratmıştır. İlk yarattığı varlık olan akılda bilme yetisi kendinden vardır. Akıl hem kendini hem de Tanrı’yı bilir. İnsan aklında doğuştan bazı bilgiler vardır. Bunlar pasiftir. Deney ile temasa geçince aktif hale gelir.

Farabi’ye göre en büyük erdem bilgidir. Aklın edindiği bilgilerle insan iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden ayırabilir. Bilginin üç kaynağı vardır: duyu, akıl, nazar (derinliğine düşünme). Duyu ve akıl doğrudan, nazar ise dolaylı bilgiyi verir. Duyusal bilgiler, duyu organlarınca algılanan, tekil olan bilgilerdir. Bilimsel ve gerçek bilgi değildir. Fakat gerçek bilginin malzemesini oluşturur. Akıl bu tekil bilgileri biçimlendirip belli kategorilere koyarak genel kavramlara ve yargılara dönüştürür. Böylece kesin ve genel geçer bilgilere ulaşılır. Nazar yoluyla ise akılda doğuştan bulunan düşünceleri kavrarız. Farabi üç türlü bilgiden bahseder:

- 1. İlk bilgiler:** Doğruluğu herkes tarafından kabul edilen, diğer bilgileri elde etmek için kullanılan ve doğuştan bizde var olan bilgilerdir.
- 2. Duyulara ve mantıksal çıkarımlara dayalı bilgiler:** Doğruluğundan kesin olarak emin olamadığımız bilgiler.
- 3. Tasdiki bilgiler:** Doğrulukları kıyasla kanıtlanmış akli ve tümel bilgilerdir.

- Rene Descartes (1596 – 1650)

Yeniçağ (17.yy) rasyonalizminin ve analitik geometrinin kurucusudur. Matematik-fizik metoduyla açık-seçik ve kesin bilgilere ulaşabileceğini savunmuştur. Bu bilgilerin nasıl elde edilebileceğini metodik şüphe yöntemini kullanarak ortaya koymuştur. Kullandığı şüphe, bir amaç değil bir araç şüphesidir. Descartes’e göre şüphe etmek düşündürmektir. Şüphe eden kişi düşünüyor demektir. Düşünen kişi, bilincinden ve bilincinin varlığından şüphe edemez. Öyleyse düşünüyorum, o halde varım. İşte bu Descartes’e göre ilk elde edilen apaçık ve kesin bilgidir. Daha sonra bu yöntemle Tanrı’nın ve varlıkların şüphe edilemeyecek gerçeklikler olduğunu kanıtlar. Kanıtlamalarını hep akıl yoluyla yapar.

Descartes’e göre üç tür bilgi vardır:

- **Doğuştan getirilen bilgiler:** Tanrı fikri, matematikteki sayılar, sonsuzluk fikri gibi.
- **Yapma bilgiler:** Duyu organlarından gelen bilgilerdir.
- **Arızı (geçici) bilgiler**

- Hegel (1770 – 1831)

Hegel'e göre akıl en güvenilir bilgi kaynağıdır. Doğru bilgiye ancak mantık (akıl) yoluyla ulaşabileceğini söyler. Duyu organları kesin, genel geçer bilgi veremez. Çünkü ona göre her objenin (nesnenin) arkasında bir ide saklıdır. İşte düşünce, objenin arkasındaki ideyi kavramaktır. Her obje (nesne) akılsaldır. Böylece her akli olan gerçektir. Her gerçek olan da akılsaldır. Aklın yasalarıyla varlığın yasaları bir ve aynıdır.

Ona göre ruh (düşünce) ve evren (madde) sürekli değişim halindedir. Her şey üç aşamalı bir gelişme süreci içinde oluşur. Hegel buna **diyalektik süreç** der. Diyalektikte bulunan bu üç aşama: **tez**, **antitez** ve **sentezdir**. Örneğin; çiçek (tez), çiçeğin yok olması (antitez), meyve (sentez). Yani diyalektik süreçte çiçeğin meyveye dönüşebilmesi için kendi varlık halini yokluk haline dönüştürerek bir değişim geçirmesi ve yeni bir oluşum oluşturması söz konusudur. Kısacası diyalektik süreçte varlık tez, yokluk antitez, oluş da sentezdir.

Hegel mutlak zihnin (GEİST) değişimini, gelişimini ve ilerlemesini de bu diyalektik süreçle açıklar.

b) Empirizm (Deneycilik): Empirizmin ilk örnekleri ilkçağda Epiküros ve Gassendi'de görülür. Epiküros'a göre bütün bilgilerimizin ilk kaynağı duydur. Yeniçağda Empirizmin en önemli temsilcileri; John Locke, David Hume, George Berkeley, E. Condillac, Herbert Spencer'dir.

Empirizm akımı, bilgilerimizin kaynağının duyu ve algılar olduğunu, doğuştan aklımızda hiçbir bilginin bulunmadığını ileri sürer. Ayrıca genel-geçer bilginin mümkün olduğunu savunur.

Empirizm akımı, insan zihninin doğuştan boş bir levha olduğunu ileri sürer. Yazılmamış bu levha, deneylerden gelen izlenimlerin oluşturduğu fikirlerle yavaş yavaş dolmaktadır.

- John Locke (1632 – 1704)

J. Locke'a göre insan zihninde doğuştan hiçbir bilgi yoktur. Ona göre zihin başlangıçta üzeri yazılmayı bekleyen boş bir levhadır (**Tabula Rasa**). Her şey sonradan bu levhaya yazılır. Bu levha duyum ve deneylerle dolar. Locke'a göre bilgiyi oluşturan iki çeşit deney vardır. Bunlar: iç ve dış deney

1. Dışa ait duyumlar (dış deney): Dış deney, duyu organlarımız aracılığıyla sağlanır. Duyu organlarımızla dış dünyayı keşfeder; nesnelere renk, ses, sıcaklık, sertlik gibi niteliklerini biliriz.

2. İç deney: İç deney, düşünce ile sağlanır. Dış deneyle elde edilenler sonucu zihin otomatik işlemeye başlar. Zihin pasifken aktif duruma gelir. Bu aktiflik halinde algılamak, bilmek, sınıflamak, düşünmek gibi zihinsel etkinlikler ortaya çıkar. İç deney bu etkinliklerin farkına varmaktır.

John Locke'a göre bütün bilgi ve düşüncelerimiz bu iki yolla oluşur. John Locke'a göre her türlü bilgi "**a posteriori**" (deney sonrası) dir.

- David Hume (1711 – 1776)

D. Hume, Locke'un empirizmini şüphecilığe kadar götürmüştür. Locke'un iç ve dış deney ayrımını reddeder. Ona göre bütün bilgilerimizin kaynağı dış deneydir. Düşüncelerimizi iki kaynağa bağlar:

1. İzlenimler (duyumlar): Canlı duyumlardır. İştirken, görürken, severken veya nefret ederken hissettiklerimiz yani duyumlarımızdır.

2. Fikirler (düşünceler): İzlenimlerin (duyumların) canlılığını kaybetmiş kopyasıdır. Bunların farkına ancak herhangi bir izlenime yönelip onun üzerinde durduğumuzda (hatırlama, hayal etme gibi) varırız. O halde bütün bilgilerimizin kaynağı izlenimlerdir.

D. Hume, rasyonalistlerin **a priori** (deney öncesi, doğuştan) olarak kabul ettikleri nedensellik (**determinizm**) ilkesine karşı çıkar. Ona göre doğada nedensellik ilkesi yoktur. Bu nedensellik ilkesi aslında, zihnin alışkanlıklarıdır. Çünkü insan, olayları göre göre alışkanlık edinir, onların her zaman aynı şekilde olacağını düşünür. Aslında olaylar arasında zorunlu bir ilgi yoktur. Bu görüşe **indeterminizm** denir.

- E. Condillac (1715–1780)

Empirizmi tümüyle duyumculuğa (**Sensualizm**) indirger. Condillac'a göre tüm bilgilerin kaynağı duyumlardır. Duyu verilerinin dışında hiçbir sonuç bilgi değildir. Locke'un aksine düşünceyi duyum ek bir bilgi kaynağı olarak görmez. Bir heykel ("hayali heykel") örneğine başvurur.

Condillac mermer heykel aracılığıyla koku duyumundan başlayarak beş duyum ayırır. Dış dünyayı kavrayışımızın dokunma ve görme duyumunun gelişimiyle ortaya çıktığını ve dokunma duyumunun diğer duyumların hocası olduğunu öne sürer.

- George Berkeley (1685 – 1753)

Berkeley'e göre bütün bilgilerimizin kaynağı deneydir. Fakat Berkeley deney deyince doğrudan doğruya duyulur algıyı kasteder.

Berkeley'e göre bilincimizin dışında bağımsız bir varlığı kabul etmek bir çelişkidir. Çünkü kabul edildiği takdirde objelerin tasarlanmadan, düşünülmeden de var olduklarını ileri sürmek demektir. Dışarıdaki objelerin var oluşunu ne kadar uğraşsak uğraşalım incelediğimiz hep kendi idelerimizdir. Bundan dolayı varlık algılamadır. Varlık duyumsanandan, algılanandan başka bir şey değildir. Gerçek olan algılardır. Berkeley bu görüşlerini "var olmak algılanmış olmak demektir" sözleriyle özetler. Berkeley'in bu görüşüne **Sensualizm (Duyumculuk)** denir.

c) Kritisizm (Eleştirel Felsefe): Bu akımının kurucusu ve temsilcisi **I. Kant (1724-1804)**'tir. Kant, empirizm ile rasyonalizm'i uzlaştırmaya çalışmıştır. Kant'a göre akıl ve deney tek başına mutlak varlığı kavramada yetersizdir. İnsan bilgisi, duyu organlarının bildiklerinin zihin tarafından birleştirilerek bilgi haline dönüştürülmesi işlemidir.

Kant'a göre; bilginiz deneyle başlar fakat deneyle bitmez. Çünkü bilginin oluşabilmesi için deney kadar zihne de ihtiyaç vardır. Bilginin hammaddesini duyu (deney) bize verir. Bu hammadde zihnin kategorileri (a priori) içine girer. Bu kategorilerde form (şekil) olarak akıl tarafından işlenir ve böylece bilgi oluşur. İşte biz nesnelere ve olayları her insanda ortak olan bu kategorilere biliriz. Zihin böyle olmasaydı, nesnelere ve olaylar farklı bilinecekti. Öyleyse nesnelere ve olaylara ait bilgiler insan zihni bakımdan görecelidir. Çünkü elde edilen bilgi fenomenlerin bilgisidir. Ancak bunlar zorunlu, kesin ve genel geçer bilgilerdir.

Kant'a göre iki türlü bilginiz vardır:

- **a posteriori:** Duyular aracılığıyla (deneyle) elde edilen bilgilerimizdir.

- **a priori:** Deneyden gelmeyen, deney öncesi bilgilerimizdir. Kant bunlara kategoriler (form) demiştir. Kategoriler 12 tanedir (nicelik, nitelik, bağlantı, kiplik) Bunlar doğuştandır. Kategoriler herkeste aynıdır. Sağladıkları bilgi kesin, tümel ve zorunlu bilgidir.

Kant'a göre ancak fenomenal alanın bilgisi bilinebilir. Fenomenler duyuyla algılanabilen varlıkların bilgisidir. Biz numen alanın (deneyüstü: Tanrı, ruh, ölümsüzlük gibi) bilgisini edinmeyiz. Çünkü numen alanı zihnin kategorilerine göre biçimlenmemiştir ve özü gereği gerçeği bilinemez.

ç) Pozitivizm (Olguculuk): Kurucusu ve temsilcisi **Auguste Comte (1798-1857)**'dur. Comte göre doğru bilgi ancak bilimsel (pozitivist) bilgidir. Bilimsel bilgi olgulara dayanan, deney ve gözlem yoluyla elde edilen bilgidir. Comte olgulara dayanmayan, deneyle ispatlanamayan, denetlenemeyen şeylerin felsefeden atılması gerektiğini söyler. Çünkü bunlar bilimsel değildir, anlamsızdır ve metafiziksektir. Comte'un amacı felsefeye bilimsel bir kimlik kazandırmaktır. Bu nedenle metafiziksel şeylerin felsefeden atılması gerektiğini savunur. Çünkü bunların hiçbirinin olgusal dayanağı yoktur, bu nedenle ispatlanamaz.

Comte, insanlığın düşünce sisteminde bilimin egemen olduğu pozitif döneme ulaşana dek üç aşamadan (**üç hal yasası**) geçtiğini söyler.

Teolojik dönem: İkel toplumlar evren, dünya ve olaylarla ilgili tüm soruların yanıtlarını tanrı ve tanrısal güçlerde aramışlardır. Teolojik dönemin ürünü dindir (Orta Çağın sonuna kadar süren dönem).

Metafizik dönem: Bu dönemde insanlar evreni, dünyayı, olayları soyut güçlerle (Ruh, töz, kuvvet gibi metafizik öğelerle) açıklamaya çalışmıştır. Bu dönemin ürünü felsefedir (1789 Fransız ihtilaline kadarki dönem).

Pozitif dönem: Bu dönemde insanlar evreni, dünyayı, olayları doğa yasaları ile açıklama yolunu seçmiştir. Bu dönemin ürünü bilimdir (1789 Fransız ihtilali'nden günümüze kadar devam eden dönem).

d) Analitik Felsefe (Mantıksal-Yeni Pozitivizm):

Analitik felsefecilere göre matematik ve mantık ile doğru olarak tanımlanamayan veya deney ve gözlem ile doğrulanamayan her bilgi değersiz, boş laftan başka bir şey değildir. Bilim sadece açık, mantıklı, akılsal değil duyu deneyimi ile de incelenip kanıtlanabilir olandır. Metafizik, bilimin ve felsefenin konusu olamaz.

Felsefenin görevi dildeki kavramları çözümlenektir. Bunu gerçekleştirirken de sembolik mantık dili kullanılmıştır. En önemli temsilcileri Wittgenstein, Reichenbach, G.E. Moore, Carnap, B. Russell'dir.

- Wittgenstein (1889 – 1951)

Bütün felsefe problemlerini bir dil problemine indirgemıştır. Ona göre dil, önergelerden oluşur ve anlamlı önergeler gerçeğin resimleridir. Dil ile gerçek aynı yapıya sahiptir. Dilin analizi gerçeğin de analizidir. Dil dış dünyayı resmeder. Bu nedenle önergeler, olguların resimleri ve tasvirleridir. Resmin anlamı ile göndergesi arasında uyum varsa resmedilen şey (yani cümle) doğru olur. Mesela "Türkiye'nin başkenti Ankara'dır." cümlesinde anlamı ile onun göndergesi uyumlu olduğu için bu cümle doğrudur. Yani ona göre gerçeklik, dil ve düşünce arasında birebir uygunluktur.

Dış dünya kelimelerle sınırlıdır. Bunları önermelerle ifade edemezsek bir anlamı kalmaz. Bu nedenle dilin yapısı düşünceye de sınır koymuş olur. Dilin belirlediği sınırın ötesinde kalanlar saçma, anlamsızdır. Doğrulanamaz ve bilgi değeri yoktur.

Önermelerin doğrulanmaları, duyu gözlemi ve gözleme dayalı olarak üretilen bilgilerle olur. Mesela “Çalmak kötüdür”, “Tanrı vardır” gibi önermeler bir şeyin veya durumun görüntüsünü veremezler yani olgulara dayalı değildir. Bu nedenle doğrulanamazlar.

e) Entüsyonizm (Sezgicilik): Sezgi (intuition) aklın doğrudan doğruya, yani araçsız olarak bir şeyin algısını elde etmesi manasına gelir. Yani aklın bir hamlede algılanması bir sezgidir.

Sezgicilik, akıl ve duyumu gerçeği bulma ve bilme aracı olarak kabul etmez. Çünkü bunlar, bulmak ve bilmek için araçlara muhtaçtırlar. Oysa gerçek ve öz biliş, hiçbir araç olmaksızın, doğrudan doğruya sezgi gücüyle bilmekle mümkündür. Sezgicilik akımının en önemli temsilcileri Gazali ve Henri Bergson’dur.

- Gazali (1058 – 1111)

Felsefeye şüphe ile başlar. Şüpheyi kesin bilgiye ulaşmada bir araç (yöntem) olarak kullanır. Duyular ve akıl bilgilerimizin kaynağıdır, fakat bize kesin bilgiyi (hakikati) vermez. Kesin bilgiye ancak sezgiyle ulaşabiliriz. Gazali’ye göre sezgi, Tanrının insan kalbine bağışladığı doğal bir ışıktır. Bu ışıkla insan, gerçeğin bilgisine ulaşabilir. Gazali bu ışığa “kalp gözü” demektedir. Kalp gözünün açılması için insan kalbini temizlemeli, onu çeşitli arzu ve isteklerin baskısından kurtarmalıdır.

- Henri Bergson (1859 – 1941)

H. Bergson’a göre zekâ ve sezgi birbirleriyle karşı durumdadırlar. Zekâ; statik, hareketsiz bir varlık olan maddeyi bilebilir ama dinamik, canlı, değişken olan yaşamı bilemez. Yaşam değişmeyi, eylemi ve yaratmayı ifade eder. Yaşam ancak zaman içerisinde kavranan bir niteliktir. Zaman ise mekân gibi ölçülüp hesap edilemez. Zaman, sürekli bir değişim ve bir oluştur. Bu nedenle yaşamı ancak sezgi kavrayabilir.

f) Pragmatizm (Faydacılık): Pragmatizm bir yaşam felsefesidir. Çünkü Pragmatizm her şeyi insana göre değerlendirir. İlk olarak Amerika da ortaya çıkmıştır. Pragmatizm’e göre bir şey yararlı olduğu sürece değerli, önemli ve doğrudur. Gerçeklik ve doğruluk insanın eylemlerinin sonuçları, başarıları ve yararlarıyla değerlendirilmektedir. Kurucusu Charles S. Pierce (1839-1914), en önemli temsilcileri ise W. James ve J. Dewey’dur.

- William James (1842 – 1910)

W. James’e göre insan yaşamında işe yarayan ve faydalı olan şeyler doğru ve gerçektir. Doğrunun değeri de bize sağladığı fayda ile ölçülür. Hayat ve olaylar değişkendir, bu nedenle insanın ihtiyaçları da sürekli olarak değişir. O halde doğrular (gerçekler) da bu değişimlere bağlı olarak sürekli değişir. Yani ezeli ve edebi doğrular yoktur.

- John Dewey (1859 – 1952)

J. Dewey’e göre doğru, karşılaştığımız problemleri çözmemizde kullandığımız bir araçtır. Bilgi edinme, insanın bir sorunla karşılaşması durumunda başlar, problemin çözümüyle de sona erer. Bu problem çözümünde bizi başarıya götüren, sorunumuzu çözmemizde yardımcı olan bilgiler doğrudur. Bu görüşe **enstrümantalizm (aletçilik)** denir.

g) Fenomenoloji (Görüngü/Özbilim): Fenomenin kelime anlamı görüngü, görünüş demektir. Bu akımın kurucusu **Edmund Husserl (1859-1938)**’dir. Husserl felsefeyi kesin bilim haline getirmek istemiştir. Ona göre felsefenin yapması gereken, özlerin niteliğini ve işlevlerini araştırmaktır. Fenomenoloji bir felsefe sistemi olmaktan çok varlıkların özüne ulaşmak için kullanılan bir yöntemdir. Empirizm ve pozitivizm’e karşıdır. Bu akıma göre “öz”, **fenomenin içindedir ve bilinç bu özü ancak sezgi yoluyla kavrayabilir.**

Husserl’e göre; bir fenomenin (nesnenin) öz bilgisine ulaşabilmek için önce onun özüne ait olmayan tüm özelliklerin (ilgisiz görüşler, bilimsel ve günlük bilgiler, önyargılar vb.) ayıklanması (**parantez içine alınması**) gerekir. Böylece insanın öze ulaşmasını engelleyen, öze ait olmayan öğeler, kısa bir süre için yok sayılır. Yani Fenomenoloji yöntemiyle varlığın özünü meydana getirmeyen somut özellikler ayıklanarak varlık soyutlanır. Bu sayede bilinç, onun özünü doğrudan, aracasız olarak kavrar.

Kısacası fenomenoloji, varlıkların olgusal özellikleri ötesinde bunların özlerini, yani sadece düşüncemizdeki varlıklarını kavrama çabasıdır. Örneğin; bir kalemin özüne ulaşmak istiyorsak, kalemin olgusal özelliklerini (şeklini, rengini, ağırlığını vb.) bir kenara bıraktığımızda bilincimizde, onu kalem yapan **saf özü**, idesi kalır. Bu özler, zaman ve mekâna bağlı değildir, ölçülüp tartılamazlar.

Husserl’e göre; insan zihninden tam anlamıyla bağımsız olmayan varlık alanı vardır. İnsan bu varlık alanını bilinciyle bilir. İnsan bilinci tarafından belirlenen bu varlık alanına Fenomenler denir. Fenomen bizim zihnimizin olanakları çerçevesinde var olur. O halde fenomenler zihnimizin belirlediği ve var ettiği varlıklardır.

1. Bilimsel kuramların ortaya çıkışını bir mucize olarak göstermek hiçbir şekilde savunulamaz. Bilimin geçmişine bakıldığında, önceleri bir atlama, sıçrama olarak görülen bilimsel çalışmaların, aslında kendinden önceki pek çok kaynaktan beslendiği görülmektedir. Başka bir deyişle, bilimin sellerini veya nehirlerini oluşturan küçük dereler, çaylar fark edilmektedir.

Bu parçada bilimsel bilginin hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Bilimsel yöntemle üretilmesi
- B) Sistemli ve düzenli olması
- C) Olaylar arasındaki ilişkileri açıklaması
- D) Mantık ilkelerine uygun olması
- E) Birikimli olarak ilerlemesi

(1999-ÖSS-İPTAL)

2. Hegel'e göre felsefe, nesnelere, düşünceyle görülmesi, düşünceyle ele alınmasıdır. Düşünme kendi kendisiyle beslenir; dışarıdan sağlanacak bir gerece gerek yoktur. Hegel gerçeğe, deneye hiç başvurmadan düşünceyle ulaşmaya çalışır.

Hegel'in bu yaklaşımında temel aldığı görüş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bilginin kaynağı duyumlar değil, akıldır.
- B) Doğudan gelen hiçbir kavram yoktur, tüm kavramlar yaşantılar yoluyla kazanılır.
- C) Bilgi ancak mistik bir sezgi ile elde edilir.
- D) Düşünme yetisi bireyin algıladıklarıyla sınırlıdır.
- E) Düşünce yalnızca bir eylem aracıdır ve ancak bir araç olarak değer taşır.

(1999-ÖSS-İPTAL)

3. Felsefe ilk kez Batı Anadolu'nun zengin liman kentlerinde ortaya çıkmıştır. Doğudan gelen kervan yollarının sonunda bulunan bu kentler, deniz ticaretinin de merkezini oluşturmaktaydı. Ticari ilişkilerde sadece mallar değil, tokuş edilmez, bu malların üretiminde kullanılan bilgi, görüş ve teknikler de öğrenilirdi. İşte bu alışveriş Batı Anadolu'nun liman kentlerinde yaşayanların dünyayı tanıma, dolayısıyla eski düşüncelerinden kuşku duyma ve bunların yerine yeni bilgi ve birikimlerine uygun bir düşünce sistemi oluşturma yönünde büyük bir atılım yapmasını sağlamıştır.

Bu parçada, felsefenin doğuşu aşağıdakilerden hangisine bağlanmıştır?

- A) Çeşitli uygarlıkların bilgi birikiminden yararlanıldığı bir refah ortamının oluşmasına
- B) Ticaret yoluyla zenginleşen toplumlarda sanatçı ve düşünürlerle yönetimde önemli görevler verilmesine
- C) Toplumda kültürel etkileşim yoğunlaştıkça eğitime verilen önemin de artmasına
- D) Üretim tekniklerinin gelişmesi sonucu ulaşım araçlarının çeşitlenmesine
- E) Ticaretin geliştirdiği girişimci kişiliğin yaşam tarzına da yansımaya

(1999-ÖSS-İPTAL)

4. Bir felsefe tarihçesine göre,

- Epikuros'un acı yokluğunu en yüksek haz olarak belirlemesi, onun uzun yıllar damla hastalığının getirdiği acılarla boğuşmak zorunda kalmasıyla;
- Platon'un demokrasi karşıtı eğilimleri, hocası Sokrates'in Atina demokrasisi tarafından ölüme mahkûm edilmesi karşısında duyduğu kızgınlıkla açıklanabilir.

Felsefe tarihçisinin bu yaklaşımının temelinde aşağıdaki görüşlerden hangisi vardır?

- A) Düşünür, çevresindeki olayların etkisinden arındıkça yetkinleşir.
- B) Aynı çağda yaşayan düşünürlerin görüşleri arasında paralellik vardır.
- C) Düşünürler, ele alacakları konuları, yakın çevrelerinin yönlendirmesiyle seçerler.
- D) Bir düşünürün öğretisini açıklamak için, yaşadığı çağda egemen olan görüşleri bilmek gerekir.
- E) Bir düşünürün kişisel birikimleri ve yaşantıları onun düşünce sistemini etkiler.

(1999-ÖSS-İPTAL)

5. Pythagorasçı okula göre felsefenin amacı insan ruhunu kurtarmaktır. Mutluluğun insan ruhunda aranması gerektiğini ileri süren Pythagorasçılar ruhun kurtuluşunun ancak bilgi yoluyla saflaşarak ulaşılabileceğini savunmuşlardır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi Pythagorasçı okulunun bir özelliğidir?

- A) Felsefe alanında, sorulardan çok cevaplara önem verme
- B) Felsefeyi salt bir düşünme eylemi olarak değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak görme
- C) Akla dayalı çıkarımların yanı sıra duylara dayalı bilgiye de değer verme
- D) Bilginin doğruluğunu, sağladığı yarara değil, öğeleri arasındaki tutarlılığa bağlama
- E) Varlığın hem düşünceden hem de maddeden oluştuğunu ileri sürme

(1999-ÖSS-İPTAL)

6. Başlangıçta, bilimsel bilgilerin her biri onu üreten tarafından bir bilimsel sav olarak ortaya atılmıştır. Bilimsel savlar henüz bilimsel bilgi aday aşamasında olan önermelerdir. Bu önermeler, doğruluğu araştırmalarla gösterildiği ölçüde bilimsel gerçek niteliği kazanır. Bilimsel savlar itirazlara hedef olmaktan devam ediyor, ancak gene de bilim adamlarınca ciddiye alınıyorsa, onların doğruluğunu araştırma süreci devam eder ve bazen bu süreç yüzyıllarca sürebilir.

Bir bilimsel savın, bu parçada sözü edilen süreçten geçerek bilimsel gerçek haline gelmesi için temel koşul aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bugüne kadar var olan bilgilerle tutarlı olması
- B) Ele aldığı olgunun sınanma yöntemini de önermesi
- C) Gelecekte ortaya çıkabilecek olaylarla ilgili öngöründe bulunması
- D) Nesnel olarak sınanabilir nitelikte olması
- E) Birtakım varsayımlara dayalı olması

(1999-ÖSS-İPTAL)

7. Birçok filozof kendinden önce gelenlerin görüşlerinden farklı, kimi zaman onlara zıt bir görüşle ortaya çıkmış; kendinden sonra gelen filozoflar tarafından reddedilme kaderiyle karşılaşmıştır. Bir bakıma, filozofun, felsefede kendisine kadar olan gelişmeleri ve savları gözden geçirerek yeni bir felsefe sistemine ulaşma çabası içinde olduğu söylenebilir.

Bu parçada aşağıdaki görüşlerden hangisi vurgulanmaktadır?

- A) Felsefi görüşler, evreni ve varlığı bir yönüyle değil bütünüyle açıklamaya çalışır.
 B) Her felsefe sistemi onu oluşturan düşünürün kişiliğini yansıtır.
 C) Her felsefe akımı kendi içinde düzenli ve tutarlı bir bilgi bütünüdür.
 D) Felsefede üretilen bilgiler, doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılmaz niteliktedir.
 E) Filozoflar, felsefedeki bilgi birikimini sorgulayarak kendi görüşlerini oluşturmaya çalışırlar.

(1999-ÖSS)

8. Sofistler, düşünürlerin o zamana kadar üzerinde durmadıkları kültür, ahlak ve siyasetle ilgili soruları ele alıp tartışmış, bu konuları felsefeye kazandırmışlardır. Bu, felsefenin gelişmesi açısından büyük bir katkıdır.

Bu parçada felsefi düşünmenin gelişmesinde aşağıdakilerden hangisinin öneminden söz edilmektedir?

- A) Bir konuda, diğer filozofların da onaylayacağı görüşler oluşturmanın
 B) Bir felsefi soruna yeni bir cevap aramanın
 C) Felsefi sorunları birden fazla yöntemle incelemenin
 D) Felsefenin tartıştığı konular evrenini genişletmenin
 E) Bir felsefi konuyu tüm yönleriyle ele almanın

(1999-ÖSS)

9. Thales'e göre evrendeki her şey tek bir ana maddeden türemiştir. Anaximenes ve Anaximandros, Thales'in bu görüşünü paylaşmakla birlikte, ana maddenin konusunda onunkinden çok farklı görüşler ortaya atmışlardır. Burada asıl önemli olan, Anaximenes ve Anaximandros'un Thales'in savını herhangi bir otoriteye ters düştüğü gerekçesiyle reddetmek yerine, mantık ve deneyimlere aykırı olduğunu göstererek çürütmeye çalışmalarıdır. Bu tavır o dönem için çok yenidir. Çünkü o güne kadar evrenle ilgili her şey doğaüstü güçlere bağlanarak inanç konusu kabul edilmiş ve hiçbir zaman tartışılmamıştır.

Bu parçaya göre Anaximenes ve Anaximandros aşağıdakilerden hangisine öncülük etmiştir?

- A) Akılcı gerekçelere ve olgulara dayalı eleştiriye
 B) Deneysel yöntemle yapılan araştırmalara
 C) Bilgiye değer veren toplum düzeni arayışlarına
 D) Devlet otoritesine karşı çıkan görüşlere
 E) Meslektaşlar arasında dayanışmaya

(1999-ÖSS)

10. Bir düşünür, duyuları küçümseyen salt akılcı görüşe karşı, duyuların ağzından şöyle söylemektedir: "Zavallı akıl, beni çürütmek için dayandığım kanıtları yine benden alıyorsun."

Düşünürün bu sözle anlatmak istediği aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İnsan, duyularından gelen bilgiyi edilgen biçimde almaz; onları şüphenin ve aklın süzgecinden geçirerek yorumlar.
 B) Duyulardan gelen bilginin doğru olup olmadığı, yine duyulardan gelen başka bilgilerin kullanılmasıyla anlaşılır.
 C) Duyular, duyu organlarına yani bedenimize bağlı olduğu için sınırlıdır; akıl ise maddesel olmadığı için sınırsızdır.
 D) Duyular bize olayların gerçek nedenlerini söyleyemez; olayların özü ancak akılla kavranabilir.
 E) Doğadaki her şey, duyularla algılanması olanaksız olan ve hiçbir zaman değişmeyen bir ilk maddeden oluşmuştur.

(1999-ÖSS)

11. Sokrates, konuşmalarında, kendisinin hiçbir şey bilmediği gerekçesiyle, karşısındaki kişiye sorular yönelir. Bu sorulara ve onlara aldığı cevaplara önce o kişinin ortaya koyduğu düşüncenin üstünlüğünü, temelsizliğini gösterir. Sorularında devam ederek, konuştuğu kişinin doğru düşünceye ulaşmasına yardımcı olur. Kendi deyişiyle "ruhta uyku halinde bulunan düşünceleri doğurtmaya" uğraşır.

Sokrates'in bu yaklaşımının temelinde aşağıdaki görüşlerden hangisi vardır?

- A) Bilgiye, o konuda uzman kişilerin görüşleri alınarak ulaşılır.
 B) Bilgi, karşıt görüşlerin uzlaştırılmasıyla oluşur.
 C) Saklı olan doğrular, insanın sorgulama yoluyla düşündürülmesi sonucu ortaya çıkarılabilir.
 D) Apaçık olmayan gerçeklere, erdemli kişiler gibi, erdemsiz kişiler de ulaşabilir.
 E) Doğrular, duyularımızın ve aklımızın kavrayabilme gücüyle sınırlıdır.

(1999-ÖSS)

12. Bir bilimsel bilgi ürettiğini iddia eden kişi, iddiasını, bilimle uğraşan başka kişilerin de gerçekleştirebileceği gözlem ve deneylere veya onaylayacağı mantıksal çıkarımlara dayanarak belgelemekle yükümlüdür. Bilim çevrelerinin yeterince belgelenmiş saymadığı hiçbir iddia, bilimsel bilgi olarak kabul edilmez.

Bu parçaya dayanarak aşağıdaki yargılardan hangisine varılabilir?

- A) Bilimsel bilgi olgulara dayalı, tekrarlanabilir ve nesnel ölçütlerle denetlenebilir niteliktedir.
 B) Bilim, insanın, çevresinde olanları anlama ve açıklama ihtiyacından doğmuştur.
 C) Bilim genelleyicidir; tek tek olgularla değil, aynı türden olguların ortak yönleriyle ilgilenir.
 D) Bilimsel bilgi, olaylar arasındaki ilişkileri açıklayarak bu olayların kontrol edilebilmesini sağlar.
 E) Bilimsel bilgiler doğru olarak kabul edilen birtakım temel varsayımlara dayanır.

(1999 ÖSS)

13. Felsefenin insana ve topluma yaptığı katkıları göremeyen kişiler onun boş ve gereksiz bir uğraş olduğunu ileri sürmektedirler. Oysa insan yaşamındaki rolü kolayca gözlenen telefon, bilgisayar veya televizyon gibi nesnelerin üretiminde felsefenin doğrudan katkısı olmasa da değer ve düşüncelerin üretimindeki katkısı yadsınamaz. Ancak değer ve düşüncelerin insan yaşamındaki yansımaları yalnızca dolaylı olarak gözlenebilir.

Bu parçaya dayanarak felsefe ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Günlük yaşam üzerindeki etkisini görmek güçtür.
- B) Ürettiği düşünceler arasında tutarsızlıklar bulunabilir.
- C) Ortaya koyduğu idealler konusunda bireylerin uzlaşması zordur.
- D) Her toplumu farklı biçimlerde etkiler.
- E) Sorguladığı kavramlar zamanla değişir.

(2000-ÖSS)

14. • Felsefe, insanı, onu çevreleyen evreni ve toplumu bilmek ve tanımak amacıyla olduğu için çeşitli bilim alanlarının bu konulardaki bulgularını kullanır.
• Bilim, doğru bilginin koşulları, kaynakları ve sınırları konusunda kendisine yol gösterebilecek ve onu eleştirebilecek olan felsefi görüşlerden yararlanır.

Bu iki bilgiye dayanarak felsefe ve bilimle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir.

- A) Aynı sorulara farklı yanıtlar verirler.
- B) Bilgi edinmede aynı yöntemleri kullanırlar.
- C) Aralarındaki rekabetten güç alırlar.
- D) Toplumsal değişmeden aynı ölçüde etkilenirler.
- E) Birbirlerini karşılıklı olarak beslerler.

(2000-ÖSS)

15. Küçük çocuklar bilimin konusuna giren sorular sorduğunda birçok yetişkinin şaşırıldığını gözliyorum. "Ay neden yuvarlak?" diye soruyor çocuk. Bir çukurun derinliği en fazla ne kadar olabilir? Dünyanın doğum günü ne zaman? Birçok yetişkin bu soruları tedirgin ya da alaycı bir tavırla yanıtlıyor veya yan çiziyor. "Ne sanyordun? Ay kare mi olacaktı yani?" Kısa süre sonra çocuk bu soruların yetişkinleri sıktığının farkına varıyor. Böyle birkaç daha deneyim yaşadktan sonra da bilimden soğuyor.

Parçada çocukların bilimden soğuması aşağıdakilerin hangisine bağlanmıştır?

- A) Çocukların bilimsel konulardan çabuk sıkılmalarına
- B) Yetişkinlerin çocuklara az zaman ayırmalarına
- C) Çocukların uygun soru sormayı bilmemelerine
- D) Çocukların merak duygularının gerektiği gibi karşılanmamasına
- E) Yetişkinlerin çocukları bilimsel konulardan uzak tutmak istemelerine

(2000-ÖSS)

16. • Bir toplumbilimci değerleri veya insanlar arası ilişkileri incelerken bireyleri belli bir biçimde davranmaya yöneltmez. Sadece olanı olduğu gibi ele alır.
• Kepler yasaları gezegenlerin nasıl hareket etmesi gerektiğini değil nasıl hareket ettiği belirtir.

Bu iki durum bilimsel bilginin hangi özelliğine örnektir?

- A) Evrensel olması
- B) Var olan durumu betimlemesi
- C) Mantık ilkelerine dayanması
- D) Birikimli orak ilerlemesi
- E) Olayların denetim altına alınmasına olanak sağlaması

(2000-ÖSS)

17. Doğa bilimlerinin kullandığı yöntemlerden biri de tümevarımdır. Bu yöntemle, belirli gözlemlerden yola çıkarak, gözlenmemiş olanları da içine alan genellemelerde bulunulur. Bu akıl yürütme biçiminin güvenilmez olduğunu iddia edenler, pazardan elma alan bir kişinin tavrını örnek verirler. Bu kişi tezgâhtaki elmalardan birkaçını inceledikten sonra diğerlerinin de inceledikleri gibi olması gerektiğine karar vererek elmaların tümünü satın alır. Elmaların hepsini incelemediği için, eve geldiğinde bu kişinin beklediğine uymayan, biçimsiz, çürük bir elma ile karşılaşma olasılığı her zaman vardır.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi tümevarım yönteminin sakıncalı bir yönü olarak ileri sürülmektedir?

- A) Duyulara dayalı bilgi edinme yolu olan gözlemden yararlanılması
- B) Doğanın akışına müdahale edilmeyip, gözlenecek nesnelerin doğanın kendi akışı içinde ortaya çıkmasının beklenmesi
- C) Bütünün sınırlı sayıdaki elemanı ile ilgili deneyimlere dayanarak bütün hakkında yargıya varılması
- D) Genellemenin herhangi bir olguya dayanmadan, akıl ve mantık ilkeleriyle yapılması
- E) Doğadaki her olayın bir nedeni olduğu varsayımının temel alınması

(2000-ÖSS)

18. Felsefe, kendine dönük düşünmedir. Felsefe yapan zihin hiçbir zaman yalnızca bir nesne hakkında düşünmez. Herhangi bir nesneyi düşünürken, aynı zamanda hep o nesneye ilişkin kendi düşüncesi hakkında da düşünür. O zaman, felsefeye ikinci dereceden düşünce, düşünce hakkında düşünce denebilir.

Bu parçada felsefenin hangi özelliğinden söz edilmektedir?

- A) Cevaplarından çok sorularıyla var olduğundan
- B) Düşünme sürecinin her aşamasında yer aldığından
- C) Kendi etkinliği üzerinde yoğunlaşmış kendi kendini sorguladığından
- D) Özgür düşünmenin yöntemi olduğundan
- E) Sorularını bilimsel verileri temel alarak oluşturduğundan

(2001-ÖSS)

19. İnsan, yalnızca bir organizma olmaktan öte, zihne ve buna olarak da bilince sahip bir varlıktır. İnsan kimi gereksinimlerini bilincinden bağımsız bir şekilde, başka birçok canlının yaşam işlevleri gibi, içgüdüleriyle sağlayabilir. Yine de onun en belirgin özelliklerinden biri, eylemlerinin büyük bir bölümünü bilerek ve istençle yapıyor olmasıdır. İnsan bilinçli eylemleriyle, içgüdüsel olarak yapabileceklerinden pek çoğunu ve çok daha etkili olanlarını gerçekleştirir. Bu yolla, doğayı, yaşamı açısından daha uygun koşullara doğru değiştirir.

Bu parçaya göre insanı diğer canlılardan ayıran özellik aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Eylemlerinin, daha çok düşünsel süreçlere dayalı olması
- B) Diğer canlılar üzerinde üstünlük kurması
- C) Çevre koşullarına uyum sağlaması
- D) Diğer canlılarla bir arada yaşayabilmesi
- E) İçgüdülerinin diğer canlılardan daha güçlü olması

(2001-ÖSS)

20. Akşam karanlığında eve girdiğinizde her zamanki gibi elektrik düğmesine basıyorsunuz; ama beklediğinizin tam tersine lambanız yanmıyor. Bir an için şaşkınlık içindedesiniz. İster istemez çok geçmeden kafanızda birtakım olasılıklar belirecek, şaşkınlığınızı giderecek bir açıklama bulmaya girişeceksiniz. Sigorta atmış olabilir, ampul gevşemiş olabilir vb. Bu olasılıklardan birinin doğru çıkması halinde şaşkınlığınızı giderilmiş olacak, beklenmeyen durum sizin için beklenen bir durum niteliği kazanacaktır. Demek oluyor ki açıklama çabası şaşkınlığınızı giderme, beklentilerimizle olup bitenler arasındaki uygunluğu sağlama ihtiyacımızdan doğmaktadır. Bu, günlük düşünme düzeyinde olduğu gibi bilimde de böyledir.

Bu parçaya göre “açıklama” eylemi aşağıdakilerin hangisinden kaynaklanmaktadır?

- A) Her sorunun cevaplanabilmesi için yeterli bilgiye sahip olunduğu inancından
- B) Beklenmeyen bir durumun yarattığı huzursuzluğu giderme isteğinden
- C) Bilimsel bilginin başkalarına da aktarılması gerektiği düşüncesinden
- D) Günlük düşünce düzeyinden bilimsel düşünce sürecine geçilmesi gereksiniminden
- E) Çeşitli alanlardaki bilgileri birbiriyle ilişkilendirme çabasından

(2001-ÖSS)

21. Filozof, bir temele oturtulmuş ama sonuna kadar geliştirilmemiş bir düşünceden işe başlar ve bu düşünce üzerine çalışmaya devam ederse, bu ışığın ilk kıvılcımlarını borçlu olduğu düşünürün ulaştığı yerden daha ileri gider.

Bu parça aşağıdaki yargılardan hangisini destekler?

- A) Filozof, işine önyargısız ve eskimiş genellemelerden arınarak başlamalıdır.
- B) Filozof, felsefi soruşturmaya başlarken, sorulabilecek tüm soruları öncelikle kendisine sormalıdır.
- C) Filozof, yaşadığı çağın ele alınmamış temel sorunlarından yola çıkmalıdır.
- D) Felsefe etkinliği, filozofların kendi aralarındaki tartışmalarla gelişir.
- E) Filozoflar felsefi düşünce birikiminden beslenir ve bu birikime katkıda bulunur.

(2001-ÖSS)

22. Düşünme doğuştan gelen bazı yatkınlıklara dayalı olmasına karşın, öğrenmeyle gelişen bir etkinliktir. Bu açıdan, büyük düşünürler de dâhil, herkes “düşünme öğrencisi” sayılabilir. Düşünmek bir borçlanmayı da beraberinde getirir. Düşünme sürecinde borcumuzu “yanlış”la öder, karşılığında “doğru”yu alırız. İnsanoğlu yanlış yapmaktan kurtulamayacağına göre, bu süreç asla bitmez. Her seferinde bilginin kristal kalesini yıkar, sonra yeniden daha yükseğini kurmaya başlarız.

Bu parçada, düşünmeyle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi vurgulanmaktadır?

- A) Kesin bilgiye ulaşmanın en etkili yöntemi olduğu
- B) Yapılan hatalardan alınan derslerle sürekli geliştiği
- C) Soyut verilerden yola çıkarak somut sonuçlara ulaşma çabasından kaynaklandığı
- D) Yalnızca özgür ve bağımsız bir ortamda gelişebileceği
- E) Bütün soruların cevaplanabileceği varsayımına dayandığı

(2002-ÖSS)

23. Filozoflar işlerini yaparken sorulardan yararlanırlar. Filozofun elindeki sorular, probleme çözüm getirmenin bir anahtarındır. Genellikle, karşılaşılan problemler zaman içerisinde pek fazla değişmez. Zamanla değişen, filozofun problemin çözümünde rol oynayan farklı etkenleri seçebilmesidir. Problemi, farklı sorular sorarak irdelediğinde “varolan”ın daha önce gözden kaçmış olan yanları aydınlanmaya başlar. Böylece her doğru soru, onu problemi çözmeye bir adım daha yaklaştırır.

Bu parçada filozofun sorduğu soruların hangi yönü vurgulanmıştır?

- A) Problemlerin çözümüne ışık tutması
- B) Olaylarda fazla değişiklik olmadığını göstermesi
- C) Herkes tarafından sorulduğunda önemini yitirmesi
- D) Dünyaya egemen olma isteğinden kaynaklanması
- E) Çözülemez problemler için zaman harcanmasını önlemesi

(2002-ÖSS)

24. Bir masalda, iki terzi, krala diktikleri giysiyi yalnızca akıllı insanların görebileceğini söyleyerek onu kandırırlar. Aslında ortada, dikilmiş herhangi bir giysi yoktur. Kralla karşılaşanlar, akılsız diye damgalanmamak için, onun çıplak görüldüğünü söylemez; aksine, olmayan giysiyi herkes övgüler yağdırır. Kralın çıplak olduğunu, onu gören bir çocuk söyler yalnızca. Bir düşünür de bir çocuk gibi, gerçeği söyleyebilecek yüreklilikte olmalıdır. Kendi çağının tüm önyargılarına karşın, saygınlığın zedelenmesi pahasına, gerçeği olduğu gibi ortaya koymalı; çocukların yetişkinlikte yitirdikleri bu özelliği korumaya çalışmalıdır.

Bu parçaya göre, bir düşünürde aşağıdaki özelliklerden hangisinin bulunması gerekir?

- A) Cevaplardan çok, sorulara ağırlık verme
- B) Soruşturmasına, olabildiğince çok soruyla başlama
- C) Bilimsel otoritelerle uyum içinde çalışma
- D) Daha önce cevaplanmamış sorular sorma
- E) Genel görüş ve kabullerin tutsağı olmaktan kaçınma

(2002-ÖSS)

25. Filozof “kavram dostu”dur. Bu, felsefenin yalnızca basit bir kavram derleme, keşfetme sanatı olmadığını söylemek demektir. Çünkü, kavramlar ille de birtakım formlar ya da keşifler değildir. Başka bir deyişle felsefe, kavramlar yaratmayı da içeren bir disiplindir. Dost, kendi yaratılarının dostudur. Örneğin; Platon “İdea”, Aristoteles “Töz”, Descartes “Cogito” kavramlarıyla neredeyse birlikte anılırlar. Çünkü felsefelerinin temelini bu kavramlar oluşturur ve bu kavramlar onların tanımlamalarına göre anlam kazanmıştır.

Bu parçaya dayanarak aşağıdaki yargılardan hangisine varılabilir?

- A) Kavramlar basit bilgilerdir.
- B) Felsefenin temelinde merak vardır.
- C) Felsefe gerçeğe ulaşma çabasıdır.
- D) Kavramlar yaratıcılarının güçlü izlerini taşır.
- E) Düşünme kavramlar arasında ilişki kurmaktır.

(2003-ÖSS)

26. Düşünmek, herkesin yürüdüğü yollardan başka yollarda yürüme yürekliliği göstermeyi gerektirir. O yollar bireyi dönüp dolaşır herkesin gittiği yola götürse bile, hazır yolların çok sayıdaki yolcusuyla kendi yolunu kendi açan tek yolcu arasında büyük ayrımlıklar vardır.

Bu parçada sözü edilen “yüreklilik” aşağıdaki düşünme biçimlerinden hangisine ortam hazırlar?

- A) Bağımsız
- B) Tutarlı
- C) Çağrışımlı
- D) Eleştirel
- E) Sistemli

(2003-ÖSS)

27. En büyük bilgi, bildiklerimizden başka bilgilerin de olduğunu bilmektir.

Bu cümlede savunulan görüş aşağıdakilerden hangisiyle paralellik gösterir?

- A) İnsan, aklıyla her şeyi bilebilir.
- B) Bilgiler bizim bildiklerimizle sınırlı değildir.
- C) En doğru bilgi, işimize en çok yarayan bilgidir.
- D) Doğru bilgiye yalnızca sezgilerle ulaşılamaz.
- E) Güvenilir bilgiler kendi deneyimlerimizden edindiklerimizdir.

(2003-ÖSS)

28. Gerçek sadece deneyimde vardır, hem de sadece herkesin kendi deneyiminde. Bu deneyimler, bir başkasına nakledildiği an öyküye dönüşür. Olaylardaki gerçeği, kesin gerçeği ispatlama olanağı yoktur. Olsa da bundan kaçınmak gerekir. Hayatın gerçekliği konusunu tartışmayı filozoflara bırakmalıyız. Gerçek olan, benim şu an denizin kıyısında oturuyor olmam, ay ışığının yansımaları denizin sularında görmem. Gerçek olan benim.

Bu parçadan aşağıdaki sonuçların hangisi çıkarılamaz?

- A) Yaşantıların öznel olduğu
- B) Gerçekliğin, yaşadıklarımızı fark etmemizle ilgili olduğu
- C) Gerçeğe ancak yaşayarak ulaşılabileceği
- D) Yaşanılanların başkasına aynen aktarılamayacağı
- E) Gerçekliği filozofların dışında kimsenin anlayamayacağı

(2003-ÖSS)

29. Dünyanın ya da bilimin bana herhangi bir felsefi sorunun sunacağını sanmıyorum. Bana felsefi sorunlar sunan, diğer filozofların dünya ya da bilim hakkındaki yorumlarıdır. Genelde iki tür sorunla ilgileniyorum: Birincisi filozofun ne demek istediğini tam ve doğru olarak kavramak, ikincisi de söylediklerinin doğruluğuyla ilgili doyurucu dayanak olup olmadığını bulmak.

Bu parçada sözü edilen iki sorun, sırasıyla aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

- A) Anlama – Temellendirme
- B) Doğrulama – Yanlışlama
- C) Açıklama – Anlama
- D) Yorumlama – Tanımlama
- E) Öndeyide bulunma – Açıklama

(2003-ÖSS)

30. Hegel tarihi keşfeder, Schopenhauer ise ondan vazgeçer. Onların bu uyumsuzluğu hala çözüm bekliyor.

Bu parçadan felsefi düşünce ile ilgili aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkarılabilir?

- A) Soruların kendi cevaplarını içerdiği
- B) Çağın değerlerine bağlı olduğu
- C) Kesin bir doğruya ulaşamadığı
- D) Bilimsel düşünceden etkilendiği
- E) Doğrusal ilerleme gösterdiği

(2004-ÖSS)

31. Felsefe yapmak dağa tırmanmak gibidir. Sadece doruğu ele geçirmek için dağa çıkanlar, dağdan bir şey anlayamazlar. Gerçek dağcı olanca varlığıyla dağda yaşadığı zamanı üstün tuttuğu içindir ki dağa tırmanır. Doruk ancak dağda yaşanan zamanın bir parçası olarak önemlidir. Dağ, doruk değildir.

Bu parçada savunulan görüş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Filozof, felsefe yapmanın her aşamasından haz alır.
- B) Filozofun amacı gerçeğin bilgisine ulaşmaktır.
- C) Felsefe yapmayı öğretir söylemeyi değil.
- D) Felsefede doruk noktası yoktur.
- E) Sevgi olmadan felsefe olmaz.

(2004-ÖSS)

32. Kendi yaptığı maymuncukla tüm güçlük kapılarını zorlayan bir filozof, bir süre sonra maymuncuğu kullanabilmek için gereksiz kilit yapımına geçer.

Bu cümlede aşağıdakilerden hangisi yerilmektedir?

- A) Aşırı kuşkucu olma
- B) Kuramlara körü körüne bağlanma
- C) Gerçekçi tutum takınma
- D) Aracı amaç durumuna getirme
- E) Kendi aklını üstün görme

(2004-ÖSS)

33. Benim gibi düşünmeyenlere çok şey borçluyum. Bana taban tabana karşıt olsalar da benim düşündüklerimi çürütmekten başka bir amaç gütmeseler de hınca kapılmayıp aklımı kullanırsam, düzgün düşünmede onlardan büyük ölçüde yararlanabilirim.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisinin yararı vurgulanmaktadır?

- A) Farklı düşüncelere açık olmanın
- B) İncelenen konuya odaklanmanın
- C) Mutlak doğrulara ulaşma çabasının
- D) Bildiklerinin doğru olduğunu savunmanın
- E) Bağımsız olmanın

(2005-ÖSS)

34. Gören öznenin kendisi de görülebilirlik alanındadır.

Bu cümleden çıkan sonuç aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Öznenin de nesne olabileceği
- B) Ancak nesnenin nesne olabileceği
- C) Doğru bilginin olabileceği
- D) Gerçeğe ulaşılabilmesi
- E) Nesneden uzaklaşılabilmesi

(2005-ÖSS)

35. Birkaç yıl önceydi, bir duvara doğru yürüyordum. Baktım hırpani biri bana doğru geliyor. “Kim bu kılıksız, tuhaf adam?” dedim kendi kendime. Sonra bir de baktım, duvar meğer aynaymış; kendime bakıyormuşum. O adam birden ince, zarif, üzerinden anlayışlılık akan biri olup çıkıverdi.

Bu parçada anlatılan durum, aşağıdakilerden hangisine bir örnektir?

- A) Bilgilerimizin dış dünyayı ayna gibi yansıttığına
- B) Algıların duruma bağlı değerlendirmeler olduğuna
- C) Aklın bilgilerimizin tek kaynağı olduğuna
- D) Nesnel bilginin evrensel bilgi olduğuna
- E) Var olmanın algılanmakla eşdeğer olduğuna

(2005-ÖSS)

36. Arabamın motoru çalışmıyor. Tamirciye gösterip “Karbüratörde ne var?” diye sorduğumda, “Hiç.” diyor. Bunun bir önerme olduğunu kabul edersek, bu önerme doğru olabilir mi? Elbette doğru olabilir. Ama bir önerme doğruysa gerçekliğin de onun söylediği gibi olması gerekir. Doğruluğun tanımı bu. Öyleyse karbüratörde bir hiç olması gerekir.

Bu parçaya göre, doğru önermede bulunması gereken özellik aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İfadesinin kısa ve basit olması
- B) Yanlış yoruma kapalı olması
- C) Akla uygun olması
- D) Gerçeğe uygun olması
- E) Duruma göre değişebilmesi

(2005-ÖSS)

37. Epiküros, “Hastalanınca doktora gideriz; çünkü doktorlar bedensel hastalıklar konusunda bizden fazla şey bilirler. Ruhsal sorunlar yaşadığımızda da aynı nedenden ötürü filozoflara yönelmeli ve onları doktorları yargılamak kullandığımız ölçütlere benzer ölçütlerle değerlendirmeliyiz. Hastalığı iyileştirmede sürece tıp bilimi nasıl faydasızsa, ruhsal acılarımızı dindirmede sürece felsefe de o denli gereksizdir.” der.

Epiküros’un bugün psikolojinin ilgi alanına giren ruhsal sorunların çözümünü felsefeden beklemesi, aşağıdakilerden hangisine bağlanabilir?

- A) Döneminde, bazı bilgi alanlarının henüz ayrışmamış olmasına
- B) Tıbbi, en gelişmiş ve insanlara en yararlı bilgi alanı olarak görmesine
- C) Felsefenin sistemli bir bilgi alanı olmasına
- D) Felsefenin evrensel bir bilgi alanı olmasına
- E) Felsefenin eleştirel bir bilgi alanı olmasına

(2006-ÖSS)

38. Masal bu ya, yoksul bir köylü kızı padişahın oğluyla evlenir. Evlendikleri gün, eşi sarayın kırk odası olduğunu söyler. Odaların anahtarlarını ona vererek "Otuz dokuz odayı aç; ama kırkını odayı açma." der. Yeni gelin hemen ertesi gün, izin verilen odaların kapılarını açıp bakar; kiminde para, kiminde mücevher, kiminde yiyecekler vardır. Yani, bildik şeyler... Dayanamaz kırkını odayı da açar. Filozoflar da bu gelin gibidir, tüm kapıları açmak isterler.

Parçadaki benzetmeye göre, filozofu kapıları açmaya iten aşağıdakilerden hangisi olamaz?

- A) Merak etme
- B) Bilinenle yetinmeme
- C) Sınırları zorlama
- D) Sorunları çözme
- E) Yeni öğrenmelere istekli olma

(2006-ÖSS)

39. Kaf Dağı'nın ardında Zümrüdüanka kuşu var mı yok mu? Var dediğimizde de yok dediğimizde de fark etmiyorsa bunu bilmenin benim için önemi yoktur. Bununla birlikte, "Kaf Dağı var, onun ardında da Zümrüdüanka kuşu var." diyorsam ve bu bilgiler benim işime yarıyorsa bunlar doğrudur.

Bunları söyleyen kişinin görüşü, bilgi kuramıyla ilgili aşağıdaki yaklaşımlardan hangisine uymaktadır?

- A) Kuşkuculuk
- B) Pragmatizm
- C) Empirizm
- D) Sezgicilik
- E) Fenomenolojizm

(2006-ÖSS)

40. Başkalarının dertlerini inceleyip kendi dertlerini bilmeyen bilginlerle, çalgılarını akort etmesini bilip de yaşayışlarını akort etmeyi bilmeyen müzikçilerle, adaletten söz etmeyi öğrenip adaletli davranmayanlarla alay edermiş Kral Dionysius.

Bu parçada Kral Dionysius'un alay ettiği belirtilen kişilerin ortak özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bilgilerinin yetersizliği
- B) Olaylara farklı açılardan bakmamaları
- C) Bildiklerini yaşama uyarlamamaları
- D) Öznel olmaları
- E) Olduklarından farklı görünmeleri

(2007-ÖSS)

41. Öklid MÖ 323-285 yılları arasında İskenderiye'de yaşamıştır ve hâlâ yaşamaktadır. Çünkü adı geometriyle özdeşleşmiştir. Öklid'in başına gelen, adı bir şeyin adıyla özdeşleşen herkesin başına gelmiştir: O şey tanınır, fakat kişinin kendisi unutulur. Jileti herkes bilir. Ama onu icat eden Gillette'i (Jilet'i) kimse bilmez.

Bu parçadan aşağıdaki yarguların hangisine ulaşılabilir?

- A) Bilimsel ürünler yaratıcısından ayrı varlık alanı kazanır.
- B) Bazı bilgiler herkes tarafından bilinir.
- C) Bilimsel bilgileri anlamak için bilginleri tanımak gerekir.
- D) Bilimsel bilgiler doğruluğu test edilmiş bilgilerdir.
- E) Bilimsel bilgiler uygulanabilir bilgilerdir.

(2007-ÖSS)

42. Felsefe yapmanın koşullarından ilki, aklımızı kurcalayan her soruyu dile getirme cesareti göstermek; diğeri de herkesçe doğal kabul edilen şeyleri tekrar göz önüne getirmek ve onlara sorun muamelesi etmektir. Ve nihayetinde, felsefe yapabilmek için avare olmalıdır tin. Bir hedefin peşinde koşuyor ve istem tarafından yönlendiriliyor olmamalı yani hiçbir şey onun dikkatini dağıtmamalı, kendini öğrenmeye vermelidir.

Bu parçaya göre aşağıdakilerden hangisi felsefe yapmanın koşulları arasında yer almaz?

- A) Özgürce soru sorabilme
- B) Olaylara herkesten farklı bakabilme
- C) Sorularını cesaretle dile getirebilme
- D) Yönlendirmelere açık olabilme
- E) Saplantılardan uzak durabilme

(2008-ÖSS)

43. Descartes, mutlak anlamda kesin olan başlangıç doğrusuna ulaşabilmek için, doğru olduğu açık ve seçik bir biçimde bilinmeyen hiçbir şeyi doğru kabul etmemek gerektiğini düşünür. Kuşku duymayacağı açık ve seçik bilgidен hareket etmek ister. Bu nedenle her şeyden kuşku duymaya, yanlış ya da kuşkulu olması muhtemel olduğunu düşündüğü her şeyi reddetmeye karar verir. Ancak yine de kuşku duymayacağı tek şey olduğunu söyler. Bu da kuşku duyduğundan kuşku duymamasıdır.

Bu parçaya dayanarak Descartes'le ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi ileri sürülebilir?

- A) Açık seçik bilgiye ulaşabildiği
- B) Kuşkuyu sonuna kadar götürdüğü
- C) Akıl bilgisini diğerlerinden üstün gördüğü
- D) Doğuştan fikirlerinin var olduğunu kabul ettiği
- E) Süjeden bağımsız nesnelere dünyasının varlığını kabul ettiği

(2008-ÖSS)

44. Umberto Eco'ya göre insan zihni, kendi dünyasını belirler, sonra da bu kendi belirlediği dünya içinde değerlerini oluşturur. Küçük bir çocuğun kendi hayalinde oluşturduğu canavarlardan korkması gibi, yetişkinler de kendi hayalinin ürünü olana, bunun hayal ürünü olduğunu bilseler bile inanmayı sürdürürler.

Bu parçadan aşağıdaki sonuçların hangisi çıkarılabilir?

- A) İnançların gizli kalması gerektiği
- B) İnanmanın temelinde korkunun bulunduğu
- C) İncanın nesnesinin, zihnin ürünü olduğu
- D) İnsanın bir şeylere inanmak zorunda olduğu
- E) İnanmanın, insanı diğer canlılardan ayıran özellik olduğu

(2008-ÖSS)

45. Bizim varlık düzenimiz nesnelere kendine uydurur, her şeyi kendine göre değiştirir. Aslında dünyanın ne olduğunu bilemez oluruz, çünkü her şey bize duyularımızla bozulmuş, aslından ayrılmış olarak gelir. Pergel, gönye, cetvel bozuk oldu mu onlara göre yapılan bütün yapılar da ister istemez kusurlu, sakat olur. Duyularımız kesin olmadığı için onların ortaya koyduğu hiçbir şey de kesin değildir. Peki ama bu ayrılıklar karşısında doğruluk hükmünü kim verecek?

Bu parçada, "bilgi kuramı" ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

- A) Bilginin doğruluk değerine
- B) Duyu bilgisinin eleştirisine
- C) Bilginin göreceli oluşuna
- D) Bilginin kaynağına
- E) Bilginin uygulanabilirliğine

(2008-ÖSS)

46. Dünyanın başlangıcı, sonu ve niçin var olduğuna ilişkin sorular hep merak uyandırır. Heidegger, bu türden sorulara ilişkin genel fikirlerin ve bunların tarihinin ayrıca bunlardan kaynaklanan başka şeylerin belirtilmesinde felsefe sözcüğünün kullanılmasını olanaksız kılmıştır. Bunun da Heidegger'in felsefeye en temel katkısı olduğu söylenebilir.

Bu parçaya göre Heidegger'in felsefe sözcüğünün kullanılmasını istemediği alan aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Etik
- B) Metafizik
- C) Estetik
- D) Bilim felsefesi
- E) Bilgi kuramı

(2009-ÖSS)

47. Bilgiler yalnızca var olma mücadelesinde kullandığımız araçlar olduğundan, doğru olmaları için uymaları gereken nesnel gerçeklik diye bir şey yoktur. **Bu parça "bilgi kuramı"nın hangi temel sorusuna yanıt niteliğindedir?**

- A) Doğru bilginin ölçütü nedir?
- B) Duyu bilgisine güvenilir mi?
- C) Akıl her şeyi bilebilir mi?
- D) Neyi bilebiliriz?
- E) Bilgi doğuştan mıdır?

(2009-ÖSS)

48. İnsan merak eden varlıktır. Kendini, insanı, doğayı, evreni, toplumu... Felsefe, en temeldeki bu şeyleri akıl yoluyla anlama arayışıdır. Bunları sorgulamak amacıyla çeşitli sorular ortaya atar. Bir şey gerçekten bilinebilir mi? Eğer bilinebilirse neler bilinebilir? Bilinenlerin bilindiğinden nasıl emin olunabilir? Buna benzer felsefi sorular felsefenin odağını oluşturur.

Bu parçaya dayanarak aşağıdakilerden hangisinin felsefi soru niteliğinde olduğu söylenebilir?

- A) Demokratik yasaların özellikleri nelerdir?
- B) Yer çekimi kuvveti cisimleri nasıl etkiler?
- C) Toplumsal normların amacı nedir?
- D) Niçin ahlaklı olmalıyım?
- E) Atlar ayakta mı uyur?

(2010-YGS)

49. Vadinin dibindeki kişi, orada kıvrılıp giden dereyi zirvedeyken baktığı gibi görmez. Dağın tepesindeyken de ne puslu derinlikleri ne de kendi bulunduğu yeri derenin yanında olduğu zamandaki gibi görebilir.

Bu parça aşağıdaki yargılardan hangisine örnek oluşturur?

- A) Bilgi kişiden kişiye değişir.
- B) Evrensel bilgiden söz edilemez.
- C) Bilgi bakış açılarına göre farklılaşır.
- D) Doğru bilgi, konusuna uygun olan bilgidir.
- E) Sezgilerimiz, kişisel bilgilerin doğru olmayacağını gösterir.

(2010-YGS)

50. Bir akşam yürüyüşü sırasında önümde iki araç birbirine çarptı. Sürücüler yaralı ve baygındı. Etrafta benden başka kimse yoktu. İlk yardım ekiplerini arayıp gelmelerini beklerken yaralılara başka nasıl yardım edebileceğimi düşündüm. Yardıma ihtiyaçları vardı ama yardım ederken zarar verebilirdim. Bir eylemin diğerinden daha akıllıca olduğundan emin olmak için asla yeterince bilgiye sahip olamayacağımı düşünerek eylemsiz kaldım.

Bu parça aşağıdaki özgün görüşlerden hangisiyle ilişkilendirilebilir?

- A) Pyrrhon'un kuşkuculuğuyla
- B) Kant'ın ahlaki emir anlayışıyla
- C) John Dewey'nin yararlılığı esas alan görüşüyle
- D) Thomas Hobbes'un bencilik görüşüyle
- E) Jeremy Bentham'ın hazza temel alan yararlı anlayışıyla

(2010-YGS)

51. Zekânın ve bilgeliğin ölçütünün zenginlik olduğunu düşünen kişiler, Thales'le yoksul olduğu için alay ederler. O da bunun üzerine zeytinin az olduğu o yıl, elindeki bütün parayla, ihtiyaç olmadığı için ucuzlamış olan ve zeytinyağı üretiminde kullanılan tüm presleri satın alır. Sonraki hasat mevsimi geldiğinde ihtiyacı olanlara bu presleri kendi belirlediği fiyattan kiralayarak çok para kazanır.

Bu parçadan aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Filozof, dünyayı anlamlandırmaya çalışan kişidir.
- B) Felsefe, her şeye eleştirel bir gözle bakma alışkanlığı kazandırır.
- C) Filozofların öncelikleri diğer insanlardan farklıdır.
- D) Filozof, hayata dair her şeyi felsefi probleme dönüştürür.
- E) Felsefi düşünce çözümleyici ve kurgusaldır.

(2011-YGS)

52. Yeni Çağda pozitif bilimlerdeki gelişmeler felsefenin alanını bir ölçüde daraltmış, giderek felsefenin yalnızca bilimlerle ilgili alanları konu almasının yeterli olabileceği düşüncesi belirip güçlenmiştir. Bunun sonucunda, felsefenin yeni bir alanı olarak bilim felsefesi doğmuştur. Hatta bundan sonra bazıları felsefe yapmanın yalnızca "Bilim üzerine düşünme" etkinliği olduğunu sanmıştır.

Bu parçada sözü edilen Yeni Çağdaki felsefi yaklaşım, felsefi bilginin aşağıdaki özelliklerinden hangisine ters düşmesi nedeniyle eleştirilebilir?

- A) Yaratıcılık gerektirme
- B) Filozoflara özgü etkinliğin ürünü olma
- C) Akıl ve mantık ilkelerine dayalı olma
- D) Bilgi evrenini bir bütün olarak ele alma
- E) Eleştirel bir yapıya sahip olma

(2011-YGS)

53. Nesnenin bilgisinin söz konusu olabilmesi için önce nesnenin var olması gerekir. Örneğin ağacın ne olduğundan, türlerinden, yararlarından söz edebilmek için öncelikle "ağaç" denilen bir şey var olmalıdır.

Bu parça aşağıdaki yargılardan hangisini destekler?

- A) Bilgi kuramı ontolojiye dayanır.
- B) Varlığın varlığı, onun bilgisine bağlıdır.
- C) Bilgi, bilinçteki bir şeyin bilgisidir.
- D) Bilgi, varlığın bilgisiyse nesnedir.
- E) Kesin bilgi, deney verilerine dayanan bilgidir.

(2011-YGS)

CEVAP ANAHTARI: 1-E 2-A 3-A 4-E 5-B 6-D 7-E 8-D 9-A 10-B 11-C 12-A 13-A 14-E 15-D 16-B 17-C 18-C 19-A 20-B 21-E 22-B 23-A 24-E 25-D 26-A 27-B 28-E 29-A 30-C 31-A 32-D 33-A 34-A 35-B 36-D 37-A 38-D 39-B 40-C 41-A 42-D 43-A 44-C 45-E 46-B 47-A 48-D 49-C 50-A 51-C 52-D 53-A

Not: Bu üniteden, 1999–2011 arası gerçekleşen ÖSS sınavlarında toplam 8 soru sorulmuştur.

A. VARLIK FELSEFESİ NEDİR?

Varlık felsefesi ilk olarak Milet kentinde (İyon uygarlığında) Thales'in varlığın ilk maddesi (arkhe) nedir? sorusuyla ortaya çıkmıştır. Varlık felsefesinin konusu varlıktır; yani var olan her şeydir. Bu manasıyla varlığı ikiye ayırabiliriz.

1. Gerçek varlıklar
2. Düşünsel (İdeal) varlıklar

1. Gerçek Varlıklar: İnsan zihninden bağımsız dış dünyada bulunan varlıklardır (Uludağ, ev, masa gibi). Biz onları algılasak da algılamasak da onlar hep vardır. Gerçek varlıklar zamana ve mekâna bağlıdır. Bu yüzden değişirler, yok olurlar ve var olurlar.

2. Düşünsel Varlıklar: İnsan zihnine bağımlı olan yani onun ürünü olan varlıklardır (Kaf dağı, deniz kıızı, pi sayısı gibi.). Onlar ancak düşüncede var olurlar. Düşünsel varlıklar zaman ve mekân dışıdır, bu nedenle değişmezler, hep kendi kendisiyle aynıdır.

Varlık felsefesi işte bunların oluşturduğu genel varlıkla ilgilenir ve varlık nedir? sorusuna cevap arar. Varlık felsefesi varlığın ilk ilkelerini, özünü, yapısını, türlerini, biçimlerini inceleyen disiplindir.

B. BİLİME GÖRE VARLIK

Varlık, hem bilimin hem de felsefenin konusudur. Bilim, varlığın var olup olmadığından kuşku duymaz ve bununla ilgili soru da sormaz; çünkü bilim varlığı her durumda var olarak kabul ederek araştırmalarını yapar.

Bilim varlığı **deneysel yöntemlerle** ele alır.

Bilimin konusunu; **nesnel olgular** ile doğrudan veya dolaylı olarak gözlemlenebilir ve üzerinde deney yapılabilir varlıklar oluşturur.

Bilimin varlığa yaklaşımı **indirgemeci** (karmaşık olayları, olguları, ilişkileri veya yapıları daha basit ilişkilerle, ilkelerle açıklama çabası. Yani çok sayıda etkenin rol aldığı bir sürecin çözümlemesini tek faktöre indirgeyerek yapma) dir.

Bilimin asıl sorduğu soru: varlığın nasıl bir şey olduğu? sorusudur. Bunu sorarken de her bilim kendi alanlarıyla sınırlı kalır. Yani bilim varlığı **parçacı** bir yaklaşımla ele alır.

C. FELSEFE AÇISINDAN VARLIK

Felsefe, bilimden farklı olarak varlığın ne olduğu sorusu üzerinde durur. Varlıkla ilgili **eleştirel ve şüphecî** bir tavır takınır.

Felsefe varlığı **akıl** yoluyla açıklamaya çalışır.

Felsefe, varlığı incelerken **hem olgular** dünyasındaki **hem de düşünsel** alandaki varlığı kendine konu edinir.

Felsefenin varlığa yaklaşımı **bütüncüldür**.

Varlık sorusunu soran ve varlığı açıklamak isteyen felsefeye **Ontoloji** (Varlık felsefesi) adı verilir.

1. Metafizik ve Varlık Felsefesi (Ontoloji) İlişkisi:

Metafizik “fizik ötesi” manasına gelir. Metafizik bilimin eksik bıraktığı alanları tamamlar. İlk zamanlarda metafizik ile varlık felsefesi aynı olarak kabul edilmekteydi.

Aristoteles, metafiziğin konusunu “varlığın ilk nedenleri yani temel ilkeleri” olarak belirlemiştir. Klasik metafiziğin konuları Tanrı, ruh, evren ve bunlara ait sorular üzerinedir.

Metafizik ve ontoloji konuları bakımından benzerlik gösterirler. Fakat konuların kapsamaları bakımından **metafizik ontolojiden daha kapsamlıdır**. Metafizik hem fiziksel evreni hem de fizikötesini (duyusal alanın üstündeki şeyleri: Tanrı, ruh, evren, ölümsüzlük konuları) kendisine konu edinirken, ontoloji sadece fiziksel evreni (gerçek varlıkları) kendisine konu edinerek alanını sınırlandırır. Bu anlamıyla doğa ve beşeri bilimler, araştırma konuları itibarıyla daha çok ontoloji ile ilgilidir.

2. Metafiziğin Varlıkla İlgili Temel Soruları:

Varlık nedir? Varlık var mıdır? Varlığın kökeni nedir? Evrende düzen ve amaç var mıdır? Evren sonlu mu, sonsuz mudur? Varlık tek midir, çok mudur? Varlık değişken midir? Durağan mıdır? Ruh nedir? Ruh ölümsüz müdür? Ölüm ötesi yaşam var mıdır? gibi sorulardır.

Ç. ONTOLOJİ AÇIDAN VARLIK

Varlık felsefesinde varlık, üç temel problem çerçevesinde ele alınır incelenir.

1. Varlığın var olup olmadığı problemi
2. Varlığın niceliği problemi
3. Varlığın ne olduğu problemi (niteliği)

1. Varlığın Var Olup Olmadığı Problemi: Bu probleme cevap verenler iki farklı görüştedir.

- a) Nihilizm (Hiççilik)
- b) Realizm (Gerçekçilik)

a) Nihilizm (Hiççilik): Nihilizm akımı, hem bilgi felsefesi hem ahlak felsefesi hem de varlık felsefesi ile ilgili bir görüştür. Bilgi felsefesi alanındaki anlamında doğru bilginin mümkün olmadığını savunur. Ahlak felsefesi alanındaki anlamında hiçbir kuralı, ahlaki ilkeyi kabul etmeyen görüştür. Varlık felsefesi alanındaki anlamında ise, hiç bir şeyin var olmadığını ve bilinmeyeceğini savunur. Kurucusu **Gorgias** bunu şöyle açıklar: “Hiçbir şey yoktur, olsaydı da bilemezdik, bilseydik de başkalarına aktaramazdık.”

Diğer temsilcileri **Hippias** ve **Nietzsche**'dir.

Taoizm; kurucusu Lao Tse'dir. Taoizm; gerçeğin tüm çeşitliliğine karşılık bir “Tao” olduğunu ve bunun görüntüsünün, maddesinin, biçiminin ve adının olmadığını savunur. Tao'ya göre aldatıcı dünya varlıktan yoksundur. Tek gerçek Tao'dur. Tao, evrenin düzenidir. Tao, ezeli ve ebedidir. O, gözlem ve düşünceyle değil, mistik tecrübeyle bilinebilir.

b) Realizm (Gerçekçilik): Varlığın var olduğunu ve insan zihninden bağımsız olduğunu savunan akımdır. Gerçeğin (varlığın) düşünceden önce geldiğini yani var olduğunu savunur.

2. Varlığın Niceliği Problemi: Niceliksel manada; varlık bir midir, yoksa birden çok mudur? sorusuna cevap veren üç farklı görüş vardır.

- a) Monizm (tekçilik)
- b) Düalizm (ikicilik)
- c) Plüralizm (çokçuluk)

a) Monizm (Tekçilik): Var olan her şey tek bir gerçeklikten oluşur. Hegel bu akımın temsilcisidir.

b) Düalizm (İkicilik): Varlık birbirine indirgenemeyen iki ayrı varlıktan oluşur. Temsilcisi Descartes'e göre varlığın temelinde iki ayrı töz olarak ruh ve beden bulunmaktadır.

c) Plüralizm (Çokçuluk): Varlığın açıklanmasını birden çok ilkeyle açıklayan akımdır. Bu görüş varlığın temelinde ikiden fazla tözün olduğunu savunur. Plüralizm evrenin yaratılması, varoluş sürecinin işlenmesi, varlıkla ilgili kategorilerin ortaya çıkışında ikiden fazla belirleyicinin olduğunu savunur. Temsilcisi Empedokles varlığın su, ateş, hava, toprak tözlerinden oluştuğunu savunur.

3. Varlığın Ne Olduğu Problemi (niteliği): Bu probleme cevap verenler beş farklı görüştedir.

- a) Varlığı oluş olarak kabul edenler
- b) Varlığı idea (düşünce) olarak kabul edenler
- c) Varlığı madde olarak kabul edenler
- d) Varlığı hem idea hem de madde olarak kabul edenler
- e) Varlığı fenomen olarak kabul edenler

a) Varlığı oluş olarak kabul edenler: Bu anlayışa göre, varlığın durağan olması mümkün değildir. Yani varlık statik değildir. Varlık, sürekli bir değişim ve oluşum içerisindedir. Bu anlayışın temsilcileri; Herakleitos ve Whitehead'dır.

- Herakleitos (MÖ 540 – 480)

Ona göre varlığın ilk maddesi ateştir. Evrende var olan her şey ateşten meydana gelmiştir. Var olan her şey ateşin farklı hallere dönüşümünden oluşur. Ateşteki bu değişim rastgele değildir. Bu değişim **LOGOS** adlı bir yasaya bağlıdır. Bu yasa karşıtların birliği yasasıdır. Her şeyin başlangıcını varlıklar arasındaki karşıtlıklar oluşturur. Her şey karşıtların kavgasından doğar.

Her şey her zaman değişir. Hiçbir şey olduğu gibi durmaz. Ateş önce buhar sonra su sonra toprak haline gelir ve en sonunda tekrar ateşe (aslına) döner. Bu oluşum başlangıcı ve sonu yoktur. Herakleitos, bu değişimi nehire benzetir. Bunu da: “Aynı nehirde iki kere yıkanılmaz” sözüyle belirtir. Çünkü nehir sürekli olarak akmaktadır yani sürekli olarak değişmektedir.

- A. N. Whitehead (1861 – 1947)

Durağan (statik) varlık anlayışına karşı çıkar. Ona göre evren, mekanik bir varlık değil canlı bir oluştur. Tek başına hiçbir şey var olamaz. Evrende yaratıcı bir Tanrı vardır ve onun sayesinde evrende sürekli bir oluşum ve değişim vardır.

b) Varlığı idea (düşünce) olarak kabul edenler:

Bu anlayışa göre, ilk varlığın ideasal (düşünsel) bir varlık olduğunu savunurlar. Bu yönüyle bu anlayışı benimseyenlere İdealistler denir. Temsilcileri; Platon, Aristoteles, Farabi, Hegel, G. Berkeley.

İdealist anlayış, insan zihninden bağımsız bir varlığın var olduğunu, fakat bu varlığın somut, maddi değil de; soyut, zihinsel nitelikte bir varlık olduğunu ileri sürer.

İdealistler, Tanrı'yı kabul etmekle hareket ederek varlıkların Tanrı'dan (düşünceden, salt akıldan, salt ruhtan) ortaya çıktığını söylerler. Bu nedenle varlığın düşünsel ve soyut olduğunu savunurlar. Ayrıca idealistler, duyuyla algılananların gerçek varlıklar olmadığını savunurlar.

- Platon (MÖ 427-342)

Varlığı insan zihninden bağımsız olarak kabul etmekle realist, bu varlığın idea cinsinden olduğunu kabul etmekle idealisttir. Platon varlık anlayışını idealar kuramıyla açıklar. Ona göre iki ayrı evren vardır: İdealar ve Nesnelere (duyular, görüşler, fenomenler) evreni

İdealar evreni; ancak akıl yoluyla kavradığımız öncesiz ve sonsuz olan nesnelere, asıl özlerinin bulunduğu evrendir. **Nesnelere evreni;** idealar evreninin duyular aracılığı ile algılanan bir kopyası, görüntüsü veya gölgesidir. Nesnelere evrenindeki her şey algılanabilir, görülür şeylerdir. Nesnelere evreni; sürekli oluşan, değişen, yok olan içinde yaşadığımız evrendir. Bu nedenle nesnelere evrenine ait bilgiler aldatıcıdır.

Nesnelere evrenindeki varlıkların her birinin idealar evreninde gerçek bir ideası vardır. Yani asıl gerçek, idealar evrenidir. Tüm ideaların üstünde ise iyi ideası vardır. Her şey bu ideadan pay olarak var olur.

- Aristoteles (MÖ 384-322)

Ona göre tüm varlıklar iki öğeden oluşur; madde ve form (idea). Örneğin; insanın maddesi beden, formu ruhtur. Gerçekte var olan form'dur. Platon'dan farklı olarak "formları" varlığın dışında (ayrı bir evrende) değil, varlığın özü (varlıkla birlikte) olarak kabul etmiştir. Form maddenin özüdür, biçimidir. En yüksek varlık, salt form (Tanrı) dur. Bütün varlıklar var oluşlarını bu ilk hareketi veren, oluşturucu salt form'dan alır.

- Farabi (870-950)

Varlık anlayışında Aristoteles'ten etkilenmiştir. Varlığı, zorunlu ve mümkün varlık diye ikiye ayırır.

Farabi'ye göre varlığın başında **zorunlu varlık** (Vacibül-Vücut) vardır. **Zorunlu varlık;** mutlak akıldır, ideadır yani Tanrı'dır. O, tüm varlıkların var olma nedenidir. Var oluşunu başka hiçbir varlığa borçlu değildir. Zorunlu varlık, dereceli olarak varlık tabakalarını yaratmıştır. İlk yarattığı varlık olan akılda bilme yetisi kendinden vardır. Akıl hem kendini hem de Tanrı'yı bilir. **Mümkün varlık;** bu dünyadaki varlıklardır. Bunlar kendi başlarına var olmayan, var olmak için başka bir varlığa ihtiyaç duyan varlıklardır. Varlıklarını ilk varlıktan alırlar.

Farabi, varlığı Tanrı'dan taşmayla (sudur etme) oluşan bir **akıl teorisi**yle temellendirir. Ona göre Tanrı'nın kendi özünü bilmesinden "birinci akıl", birinci aklın Tanrı'yı bilmesinden "ikinci akıl" sudur eder. Bu tür bir sudur "onuncu akıl" a kadar uzanır.

Farabi'de akıl, çoğu kez ruh ile aynı anlamda kullanılmıştır. Tanrı'dan çıkıp gelen etkin akıldır. **Etkin akıl** akıllar arasında en önemlisidir. Etkin akıl insanla Tanrı arasında bir köprü görevi görür. Ona göre bu akıl, Tanrı'yı ve alt düzeydeki varlıkları kavrayacak güçtedir.

- Hegel (1770-1831)

Hegel idea olarak kabul ettiği şeye GEİST adını verir. Yani bu "**MUTLAK AKIL (RUH)**" dır. Varlık, mutlak ruhun kendi kendini aşması, amaca doğru ilerlemesi ve kendi bilincine, özgürlüğüne varmasıyla oluşur. Hegel, Platon'un aksine bu evrensel idea'nın sürekli bir değişim, gelişim ve ilerleme geçirdiğini söyler. Bu görüşe **diyalektik idealizm** denir.

- **Tez aşaması:** İlk aşamada GEİST, kendi kendinedir. Tanınmak ve bilinmek için kendisine bir gerçeklik kazandırmak ister. Potansiyel halde bulunan gücünü henüz gerçekleştirmemiştir.

- **Antitez aşaması:** Kendisine gerçeklik kazandırmak isteyen GEİST, bu amaçla kendisini ilk kez doğada gerçekleştirir. Başlangıçta ideasal olan Geist, doğa olarak maddi kimliğe bürünerek kendisinden başka bir şey olmuş, kendi özüne aykırı düşerek yabancılaşmış ve özgürlüğünü kaybetmiştir.

- **Sentez aşaması:** Antitez döneminde düştüğü aykırılık ve çelişki, kültür dünyasında ortadan kalkar. Mutlak Ruh, burada tam bilince ulaşarak, kendisini sanat, din ve felsefeyle ölümsüzleştirir. Böylece Mutlak ruh, bu kültür ortamında kendisi tam gerçekleştirmiş olur.

c) Varlığı madde olarak kabul edenler

(Materyalizm): Bu anlayışa göre, evrendeki ilk varlık maddeseldir. Madde düşünceden bağımsız olarak vardır. Bütün varlıklar maddeden oluşur. Düşünce maddeden sonra gelir ve varlığı maddeye bağılıdır. Bu yaklaşıma **materyalizm** denir.

Materyalizm mekanik ve diyalektik materyalizm diye ikiye ayrılır. **Mekanik materyalistlere** (Demokritos, T. Hobbes, La Mettrie) göre var olan her şey maddedir, evren bir makine gibidir. Varlığı açıklarken fizik bilimini temele alırlar. **Diyalektik materyalistlere** (Karl Marx) göre varlıklar, maddenin çatışma ve etkileşimi sonucunda oluşur.

- Demokritos (MÖ 460-370)

İlk maddeci ve atomcu okulun kurucusudur. Ona göre ilk ana madde atomlardır. Varlıklar atomlardan meydana gelmiştir. Bu **atomlar**, yaratılmamıştır ve yok olamazlar. Sonsuz sayıdadırlar. Evrende değişik hızlarla sürekli hareket ederler. Bu hareket de bir yasaya bağlıdır. Rastlantısallık yoktur. Bu durumda evrende tam bir mekanizm ve determinizm vardır.

Atomlar kimyasal olarak birbirinin aynısıdır, biçimsel ve büyüklük olarak birbirinden farklıdır. Bu farklılıkta atomların farklı hızda hareket etmelerine ve birbirlerine zorunlu olarak çarpmalarına ve birleşmelerine neden olur. Bunlarda maddeyi yani varlığı oluşturur. Örneğin ağır hareket eden atomlar toprağı, hızlı hareket eden atomlar suyu, havayı oluşturmuşlardır. Ay, güneş, yıldızlar ise atomların çarpışması sonucunda boşluğa fırlamış taş yığınlarıdır. Ruh, en ince, düzgün ve hareketli atomların birleşmesiyle oluşmaktadır.

- T. Hobbes (1588-1679)

Var olan her şey maddenin şekil almış türü olan **cisimlerdir**. Madde, düşünceden bağımsızdır. Ona göre tüm cisimlerin ortak bir özelliği vardır bu da harekettir. Bunlar hareket yasasına göre şekil alırlar. Bu hareket yasası zorunlu mekanik yasadır. Ona göre üç cisim vardır; Doğal cisimler (doğadaki cisimler) yapma cisimler (insan eseri şeyler) ve ahlaki-toplumsal cisimler (devlet – hukuk gibi).

Ruhun varlığını reddeder ve zihinsel etkinliklerin, düşüncelerin, duyguların bile maddesel süreçler olduğunu ileri sürer. Yani her şeyi madde ile açıklar.

- La Mettrie (1709-1751)

Ona göre her şey maddeseldir. Varlık konusunda, **Makine – insan** öğretisi vardır. İnsanı karmaşık bir makine olarak düşünür. İnsan, doğaüstü bir güç tarafından yaratılmamıştır; en ilkel organizmalardan çıkarak evrimsel olarak en gelişmiş bir organizmaya dönüşmüştür. İnsanın ruhsal hayatını bedeninin yapısına bağlar ve “bedene bağlı olamayan ruh düşünemez” der. Ruhsal hayattaki tüm oluşumları organik hayatın bir ürünü olarak görür. “Ruh beyin tarafından yönetilen bedeninin bir ögesidir” der.

- Karl Marx (1818-1883)

Marx’a göre; madde, her varlığın temelinde vardır. Madde insan bilincinden bağımsız olarak vardır. Her şeyin özü harekettir. Madde durağan değildir. Madde sürekli hareket ve değişim (tez-antitez-sentez) halindedir. Bu değişim birtakım **diyalektik** yasalara göre gerçekleşir. Maddenin değişmesi, daima karşıtların çatışmasından doğar. Tüm değişimlerin temelinde karşıtlık ve çatışma vardır.

ç) Varlığı hem idea hem de madde olarak kabul edenler (Düalizm): Kurucusu **Descartes (1596-1650)** ’tir. Ona göre varlık; birbirine indirgenemeyen **madde (beden)** ve **ruh (düşünme)** gibi iki öğeden oluşur. Varlığın temelinde birbirine indirgenemeyen iki töz olduğunu kabul eden bu görüşe **düalizm** denir.

Descartes’e göre üç tür cevher (töz) vardır. Tanrı, madde ve ruh. Birinci töz olan Tanrı, sonsuz tözdür. Tanrı, sonsuz ve mükemmeldir. Varlığını hiçbir şeye borçlu değildir. Kendi başına vardır. Diğer tözler olan madde ve ruh sonlu tözlerdir. Kendi başlarına var olamazlar. Var olmak için Tanrı’ya ihtiyaç duyarlar. Maddenin ana niteliği yer kaplamak, ruhun ana niteliği ise düşünmektir.

Descartes varlık anlayışında, kuşku yöntemini kullanarak, kendi var oluşunu kanıtlar. Bu amaçla, ilk adımı her şeyden şüphe ederek başlatır; “**Mademki her şeyden şüpheleniyorum o halde kesin olan bir şey, benim şüphe duyuyor olduğumdur. Şüphe etmek düşünmek demektir. Şüphe duyduğum ne ölçüde kesinse, düşünüyorum olduğum da o ölçüde kesindir. Demek ki düşündüğüm ne ölçüde kesinse, düşünen bir varlık olarak da var olduğum o ölçüde kesindir.**” Descartes daha sonra şu ünlü çıkarımına varır; “**Düşünüyorum o halde varım.**”

Descartes kendi varlığını kanıtladıktan sonra ikinci adım olarak; insanın doğuştan gelen bir mükemmellik fikrine sahip olduğunu savunarak Tanrı’nın varlığını kanıtlamaya çalışır. Descartes, daha sonra da diğer varlıkların var oluşunu kanıtlamaya çalışır.

d) Varlığı fenomen olarak kabul edenler: Fenomen, terimsel anlamda “Görünen ve öz bilim” demektir. Genel anlamda ise fenomen, “algılanan veya bilince görünen şey olup gözlemlenebilir olay/olgudur.” Kurucusu **E. Husserl (1859-1938)** ’dir.

- Edmund Husserl (1859-1938)

Husserl gerçek varlığı, fenomenlerin içinde gelişen öz olarak tanımlar. Varlık kendisini fenomenlerde gösterir. İnsanlar varlığa değerler yükleyerek ona yaklaştığından onun özüne hiç yaklaşmamaktadır. Bu öze yaklaşmak ve onu kavramak için varlığa verilen değerlerden varlığın arındırılması gerekmektedir. Yani fenomenlerin; olgulardan, duysal yaşantılardan ayıklanması gerekir. Husserl bu ayıklama işlemine “**paranteze alma**” der. Parantez alma; bir nesnenin özüne ulaşabilmek için onun özüne ait olmayan tüm özelliklerin bir kenara konulması demektir. Nesnenin özüne ait olmayan tüm öğeler, belirli bir süre için yok sayılır ve bu yolla özlerin kendisine ulaşılır.

Fenomenler, tek tek algılanan nesnelere değildir. Tek tek algılanan nesnelere ifadesi olan bütünsel (tümel) kavramlarıdır. Örneğin tek tek algılanan kiraz, erik, karpuz gibi meyveler değil, düşünce/akıl yoluyla bütünsel olarak bilinen MEYVE kavramıdır. Fenomenler zaman ve mekân kavramlarıyla sınırlandırılmazlar. Her türlü rastlantıdan kurtulmuş, hiçbir şeye indirgenemeyen özlerdir.

D. ÇAĞDAŞ VARLIK FELSEFESİ

1. Yeni Ontoloji:

- Nicolai Hartmann (1882-1950)

20. yy'da **Yeni Ontoloji** adıyla yeni bir varlık felsefesi ortaya koymuştur. Husserl'den etkilenmiştir. Ontolojiyi deneysel temellere dayandırmaya ve bilimsel bilgilerle bağdaştırmaya çalışmıştır. Bu anlayışa göre varlık, en son şeydir. Onun arkasında başka şey aramamak gerekir. Hartmann'a göre tüm felsefi problemler ontolojik nitelikte problemlerdir.

Hartmann'a göre varlık felsefesinin konusu; varlığın yapısı, belirlenme ilkeleri, kategorileri, çeşitleri ve biçimleridir. Hartmann böylece, Husserl'in nesnel gerçeklere dayanmayan fenomenolojisinden farklı olarak realist bir metafiziği ortaya koymaya çalışmıştır. Bu nedenle 19. yy. idealizmini ve monizmini inkâr etmiştir. Ayrıca Ortaçağın doğaüstücülüğüne ve teizm düşüncelerine karşıdır.

2. Pragmatizm (Faydacılık): Pragmatizm'e göre bir şey yararlı olduğu sürece değerli, önemli ve doğrudur. Kurucusu Charles S. Pierce (1839-1914), en önemli temsilcileri ise W. James ve J. Dewey'dir.

- William James (1842 – 1910)

W. James'e göre; her insanın yaşamının bir amacı vardır. Bu nedenle, bir şey ancak insanın yaşamına katkı yaptığı ya da işe yaradığı sürece doğru ve gerçektir. Doğrunun değeri de bize sağladığı fayda ile ölçülür. Eğer bir şey yaşamımıza katkı sağlamıyorsa veya problemi çözmemizde işe yaramıyorsa terk edilmelidir.

James, varlık görüşünü “**radikal empirizm**” olarak tanımlar. O empirizmi “Özellikle olgusal meselelerde en sağlam sonuçların dahi deneyimin seyrine göre değiştirilebilecek elverişli hipotezler” diye tanımlar. Ona göre var olan her şey “saf deneyim” dir.

- John Dewey (1859 – 1952)

J. Dewey'e göre bilgi; çevreye uymayı, doğadan yararlanmayı ve mutlu olmayı sağlayan bir “alet (araç)” tir. Bilgi edinme, insanın bir sorunla karşılaşması durumunda başlar, problemi çözmesiyle de sona erer. Bir bilginin doğruluğu; o bilginin yararlılığına bağlıdır. Söz konusu bilgi; karşılaştığımız problemleri çözmemizde bize yardımcı oluyorsa doğrudur. Bu görüşe **enstrümantalizm (aletçilik)** denir.

Dewey doğada bir gerçeklik olduğunu ileri sürer. Ona göre gerçekten var olan her şey değişmeye tabi olur. Değişmenin kendisi hem gerçek hem de evrenselidir. Ona göre bağımsız kendiliğinden kaim tözler yoktur.

3. Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk): Varoluşçuluk, diğer birçok akım gibi insana genel bir kavram gibi yaklaşmaz, onun öznelliğini (kendine has oluşunu), nesnelliğinin (somutluluğunun) üstünde tutar. Varoluşçuluğa göre; insan önce var olur, daha sonra kendisini tanımlayıp bilerek özünü oluşturur.

Bu akımın ilk temsilcisi **S. Kierkegaard, J.P. Sartre, F. W. Nietzsche**'dir. **Karl Jaspers** varoluşçuluğu daha sistematik hale getiren diğer düşünürdür.

- Soren Aabye Kierkegaard (1813-1855)

Kierkegaard'a göre felsefe tarihi soyut kurgularla gelişmiş ve bu nedenle bireyi ve bireyin gerçek yaşamını gözden kaçırmıştır. Ona göre varoluş, somut ve öznel insanın yaşamıdır. Bundan dolayı felsefe somut düşünmeye, yani varoluşa yönelmelidir.

- Jean-Paul Sartre (1905-1980)

“Varlık ve Hiçlik” adlı eserinde, varlık teorisinin tüm temel kategorilerini ele almıştır. Bu temel kategorileri, birbirine indirgenemeyen “kendinde varlık” ve “kendi için varlık” tır. Kendinde varlık; bir şey ne ise o dur ve kendisinden başka bir şey olamaz. Kendi için varlık ise; kendi varlığının bilincinde olan varlıktır.

Sartre felsefesini, insan varlığıyla diğer nesnelere varlığı arasındaki farkı inceleyerek oluşturmuştur. Herhangi bir araç ya da nesne yapacak olsak önce bu aracın ya da nesnenin nasıl olacağını tasarlarız. Zihnimizdeki bu taslak o aracın özüdür. Yani özü, onun varoluşundan önce gelir. Oysa insanda bu durum böyle değildir. İlk bakışta insanın da bir yaratıcının (Tanrı'nın) eseri olduğunu düşünürüz. Oysa Sartre Tanrı'nın varoluşunu inkâr eder. Tanrı var değilse, Sartre'a göre, insanın Tanrı tarafından önceden belirlenmiş bir özü de olamaz. İnsan, yalnızca vardır, kendinden önceki bir taslağa, bir öze göre ve belli bir amaç gözetilerek yaratılmamıştır. İnsan öncelikle var olur ve kendisini daha sonra tanımlayarak özünü oluştur. Sartre'a göre, insan kendisini nasıl yaparsa, öyle olur. Yani Sartre'a göre, insan için “varoluş özden önce gelir.”

Özü olmayan insan, başlangıçta tıpkı diğer varlıklar gibi “kendinde varlık” dir. ” Fakat o, diğer varlıklar gibi basit ve bilinçsiz bir varlık değildir. Mesela taşın varlığı, kendisinden başka bir şey olamayan varlıktır. Taşın şöyle ya da böyle olabilme imkânı yoktur; taş, ne ise daima odur. Buna karşın, insan, kendinde varlık olmak dışında, kendisi için varlığa sahiptir. Yani, insan bilinçli öznedir; yani var olduğunun bilincindedir. Bu sayede insan, kendine dönmekte ve ne olacağına (özüne) kendi karar vermektedir. Oluşan bu varlık “kendi için varlık” idi. Bundan dolayı, insana önceden verilmiş ve değişmeyen bir öz yüklemek söz konusu olamaz.

1. Varlıklar, sizin onlar karşısında duruşlarınıza göre gösteriyorlar kendilerini. Önümdeki bir demet gül, ona bir botanik uzmanı olarak yaklaştığımda, kendini botanik bilimin kavramlarıyla sunar. Bir teorik fizikçi olarak atomlardan, fotonlardan, kuarklardan oluşan bir madde olarak verir kendini. Öte yandan, bir ressam ya da şairsem ne denli farklı "yüzleriyle" sunacaktır kendini.

Bu parçadan aşağıdaki yargıların hangisine ulaşılabilir?

- A) Her varlık kendini diğer varlıklardan farklı gösterir.
 B) Doğru bilgi, varlığı yansıtan bilgidir.
 C) Bilimler, varlığın özünü anlamamızı kolaylaştırır.
 D) Varlığın algılanışı, algılayana bağlıdır.
 E) Kişisel tutumlar varlığın özünü değiştirir.

(2004-ÖSS)

2. • “Güzelliğin on par’etmez şu bendeki aşk olmasa.” diyen Aşık Veysel ile
 • “Varolmak algılanmış olmaaktır.” diyen Berkeley’in

bu görüşlerinin ortak yönü aşağıdakilerden hangisinin vurgulanmasıdır?

- A) Soyut olanın önemsiz olduğu
 B) Somut olanın önemsiz olduğu
 C) Asıl olanın nesne olduğu
 D) Asıl olanın özne olduğu
 E) Değerlerin belirsiz olduğu

(2006-ÖSS)

3. İmmanuel Kant “Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Önsöz” adlı yapıtında, metafiziği uğraşmaya değer bulan herkesi “Acaba meta-fizik gibi bir şey hiç olanaklı mıdır?” sorusunu sorma-sının zorunlu olduğuna ikna etmeyi amaçladığını söyler. “Eğer metafizik bir bilimse, nasıl oluyor da diğer bilimler gibi genel ve sürekli onay kazanmıyor? Yok, değilse, nasıl oluyor da bilim kisvesi altında, durmadan böbürlenerek insanın anlama yetisini oyuyor? Ayrıca diğer bilimler ilerlediği halde o hep aynı yerde dönüp duruyor.” diye devam eder.

Parçaya göre, Kant’ın metafiziğe yaklaşımının aşağıdakilerden hangisi olduğu söylenebilir?

- A) Bilimle eş değer görme
 B) Reddetme
 C) Sorgusuz sualsiz benimseme
 D) Eleştirel olma
 E) Sistemli olmasını sağlama

(2007-ÖSS)

4. Ben olmayınca bu güller, bu serviler yok
 Güzel gözler, tatlı diller yok
 Sabahlar, akşamlar, sevinçler, tasalar yok
 Ben düşündükçe var dünya, ben yoksam o da yok

Bu dördüklük, varlık felsefesinde öne sürülen aşağıdaki görüşlerden hangisini desteklemektedir?

- A) Dış dünya bireyden bağımsız olarak vardır.
 B) “Varlık”ın varlığı onu düşünen bireye bağlıdır.
 C) Bazı şeylerin varlığı somuttur.
 D) Soyut varlıklar düşünülebilir varlıklardır.
 E) Sevgi her şeyi var kılar.

(2007-ÖSS)

5. Çiçek açmış bir erik ağacının önünde duruyoruz ve ağaç da karşımızda. Ağaç oradayken ve biz onun karşısında durduğumuzda, ağaç ve biz, karşılıklı bulunuyoruz. Birbirimize göre, karşılıklı konumumuz içinde varız. Demek ki bu karşılaşmada söz konusu olan şey kafamızın içinde uçuşan tasarımlar değil.

Bu parça aşağıdakilerden hangisinin varlıkla ilgili görüşlerine örnek oluşturur?

- A) Rasyonalizm
 B) Septisizm
 C) Realizm
 D) Nominalizm
 E) Nihilizm

(2009-ÖSS)

6. Biz, nesnelere anlam yüklemekte ve böylece onlara “var olma” olanağı sağlamaktayız. Zaten varlık da ancak, bizim onunla ilgili olarak elde ettiğimiz verilere göre gerçek bir “varoluş”a erişir.

Yukarıdaki parça “varlık”ın temel problemlerinden hangisinin sorgulanmasını gerektirir?

- A) Öznedenden ayrı bir varlık alanı var mıdır?
 B) Varlık nasıl bir yapıya sahiptir?
 C) Hakikate ulaşmak mümkün müdür?
 D) Nesnelere ayrı ideal varlıklar var mıdır?
 E) İnsan deneyimi varlığın tümünü kavrayabilir mi?

(2010-YGS)

7. Filler neden büyük, gri ve kırışıktır? Çünkü ufak, beyaz ve yuvarlak olsalardı aspirin olurlardı. Ufak bir fil hayal ederek ona “ufak bir fil” diyebiliriz. Beyaz bir fil hayal ederek ona “beyaz bir fil” diyebiliriz. Kırışıksız bir fil de “kırışıksız bir fil” olur. Başka bir deyişle büyüklük, grilik ve kırışıklık, Aristoteles’in bir fili fil yapan şeyin ne olduğunu tanımlama sınavını geçemez. Çünkü aspirin gibi ufak, beyaz ve yuvarlak bir şey bir fil olamaz ve böyle bir nesneyle karşılaştığımızda aklımıza “Hey, ağzına attığın bir aspirin mi yoksa alışılmamış türden bir fil mi?” diye sormak gelmez.

Bu parçada varlıkla ilgili aşağıda verilenlerden hangisi sorgulanmaktadır?

- A) Zorunlu varlık/mümkün varlık ayrımı
 B) Özsel/ilineksel nitelikler
 C) Ana maddenin neliği
 D) Madde ve form ilişkisi
 E) Var olma/olmama sorunsalı

(2011-YGS)

8. Bir şey, ne görülebilir ne de duyulabilir bir şeyse sözelimi renksiz ve hareketsiz bir gaz kitlesiyse ne fotoğrafı çekilip görüntüsü alınabilir ne de sesi kaydedilebilir. Fakat bu, gazın var olmadığı anlamına gelmez. Üstelik var olması sizin için yaşamsal bir önem de taşıyabilir.

Bu parça aşağıdakilerden hangisine “karşı örnek” oluşturur?

- A) Herakleitos’un varlığın bir oluş ve değişim içinde olduğunu ileri sürmesine
- B) Descartes’in varlığın ruh ve maddeden oluştuğunu söyleyen düalist görüşüne
- C) Hegel’in, varlığı geist ve onun diyalektik süreciyle açıklamasına
- D) Demokritos’un varlığın atomlardan meydana geldiğini belirtmesine
- E) Berkeley’in var olmak algılanmış olmaktır demesine

(2011-YGS)

Not: Bu üniteden, 1999–2011 arası gerçekleşen ÖSS sınavlarında toplam **19** soru sorulmuştur.

A. AHLAK FELSEFESİ NEDİR?

Ahlak (moral), birey ve toplum tarafından benimsenmiş, insan yaşamına yön veren kurallar topluluğudur. Bunların bir toplumsal olgu olarak yaşanmasına **ahlaklılık (moralite)** denir. **Ahlak kuralları**, bir kişi, grup ya da toplum için belirli bir zamanda ve yerde geçerli olan değer yargılarıdır. Ahlak kuralları öznel ve görecelidir.

Ahlak ve ahlak felsefesi (etik) birbirinden farklı kavramlardır. **Etik**, ahlakı felsefi açıdan inceleyen ve açıklayan felsefi disiplindir. Ahlakın ne olduğunu, ahlakı davranışın nasıl oluştuğunu, iyi ve kötü davranışların nedenini inceler. Yani etik, insan davranışlarının ahlaki özünü ve yapısını inceler.

Ahlak olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şeyken etik, bu olguya yönelen felsefi disiplinin adıdır. Yani ahlak iyi ve kötü davranışların pratikteki değeri, etik ise iyi ve kötü davranışın teorisi şeklinde tanımlanır.

Etiğin görevi, herhangi bir türde ahlak geliştirmek ve bu ahlaka uyulmasını öğütlemek değil; tersine, ahlaki olgular hakkında genel bir görüş elde etmektir.

B. AHLAK FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

İyi: Bireyin yapması gereken, ahlakça değerli olan davranışlardır.

Kötü: Bireyin yapmaması gereken davranışlardır.

Özgürlük: Bir insanın kendi iradesiyle istediğini yapabilmesi ve karar alabilmesidir. Özgürlük, iyi veya kötüyü seçebilmesidir. Bir eylemin ahlaki olabilmesi için, onun özgürce yapılması şarttır.

Sorumluluk: Bir insanın kendi özgür iradesiyle bilerek ve isteyerek yaptığı eylemlerin sonuçlarına katlanabilmesi ve sonuçlarını üstlenebilmesidir.

Erdem: İradenin ahlaki açıdan iyi ve değerli davranışlara yönelmesidir. Mesela; bilgelik, cesaret, adalet, çalışkanlık, dürüstlük, doğruluk, hoşgörü vb.

Vicdan: Bir insanın eylemler karşısında sahip olduğu iç duygu ve bilinçtir (sestir). İyi ile kötüyü ayırt etme yetisidir. Bir çeşit iç mahkemedir.

Ahlak yasası: İnsanların nasıl davranacağını belirleyen genel kurallardır.

Ahlaki karar: Bireyin, kendi özgür iradesiyle bilerek ve isteyerek ahlak yasalarına uygun karar vermesidir.

Ahlaki eylem: Ahlaki bir değere uygun düşen eylemdir. Bu eylem, ahlak yasalarına uygun ve bilinçli olarak yapılmalıdır.

Mutluluk: İnsanın, yaptığı davranışları sonunda duyacağı iç (ruh) huzurudur.

Ödev: Bir davranışı ahlak yasasına uyarak yapma zorunluluğudur.

C. YARGILARIMIZ VE DEĞER YARGILARI

Yargı, bir olgu veya kavramlar üzerine kurulu bir iddiayı dile getiren ifadelerdir. Yargılar, olgular alanına ve değerler alanına ait olmak üzere ikiye ayrılır. Olgular alanına ait yargılar bilim ve bilgiye dair **önerme (mantık) yargıları**dır. Bu yargılar kişisel değerlendirme içermez, bu nedenle kişiden kişiye değişmez (evrensel), kesin ve nesnel yapıdadırlar. Mesela; su 100 derecede kaynar. **Değer yargıları** insanların olgulara yüklediği niteliklere bağlı olarak ortaya çıkan yargılardır. Bunlar kişiye bağlı değerlendirme içerdiklerinden öznelidir. Kişiden kişiye değişir.

Değerler alanına ait üç türlü yargı vardır. Bunlar estetik yargılar (güzel, çirkin), dini yargılar (sevap, günah) ve ahlak yargıları (iyi, kötü) dir.

Ahlak yargıları iyi veya kötü olarak nitelendirilen eylemlere dayandırılır. Bu eylemler iyinin yapılması ve kötünün yapılmamasını gerektirir. Bu nedenle normatif (kural koyucu) tir. Ahlak yargıları öznelidir. Yani kişiden kişiye, zamandan zamana ve toplumdan topluma değişiklik gösterebilir.

Din yargıları ise değişmez bir yapıda olup, kutsal sayılan din kurallarına dayanır. Eleştirilemez bir yapıdadırlar (dogmatiklik). **Estetik yargılar** ise güzeldir veya çirkindir şeklinde beğeniye dayalı yargılardır. Akla değil, duygu ve sezgilere dayanır. Bu özellikleri nedeniyle öznel bir yapıdadırlar.

Ç. ERDEM (FAZİLET) – YAŞAM İLİŞKİSİ

Doğru eylemde bulunmak için bir insanın sahip olması gereken niteliklere erdem denir. Erdem, bir amacın gerçekleştirilmesinde kişinin belirli tarzlarda eylemde bulunabilme kapasitesidir. Bu yönüyle erdem sadece ahlaksal alanda ortaya çıkmaz. Örneğin; bir güreşçi için erdem, öncelikle güçlü, kuvvetli ve çevik olmaktır. Bu tür erdemler ahlaksal bir erdem değildir daha çok meziyettir.

Ahlaksal erdemler, bir “iyi”nin gerçekleştirilmesi için bireyin sahip olması gereken beceri, yetenek ve yeterliliklerdir. Örneğin; kendine hâkim olma, cesaret, adalet, bilgelik, doğruluk, çalışkanlık birer erdemli eylemlerdir. Ahlaksal erdemler, aşırı uçlardan uzaklaşarak “doğru orta”yı bulmaya hizmet eden erdemlerdir. Buna göre cesaret erdemi, korkaklık ile hesapsız atılganlık, cömertlik erdemi müsriflik ile cimrilik arasındaki doğru ortadır. Bunların gerçekleştirilmesi birer erdemli eylemdir. **Erdemler ancak insanlar tarafından yaşamda uygulandığında ortaya çıkar.** Çünkü erdemi ifade eden sözler, erdemli olmak için yeterli değildir. Çünkü erdem alanı bilgisel bir alan değil, pratik bir alandır. Yani erdemler kişi tarafından gerçekleştirildiği anda erdem haline gelir.

D. AHLAK FELSEFESİNİN TEMEL SORULARI

1. Ahlaki eylemlerde bulunurken insan özgür müdür?
2. Ahlaki eylemlerin amacı nedir?
3. Evrensel ahlak yasası var mıdır?
4. Ahlak yasasını belirleyen özellikler nelerdir?
5. Ahlaki yargıların özellikleri nelerdir?

1. İnsan Eylemlerinde Özgür müdür?

- a) Determinizm (İnsan eylemlerinde özgür değildir)
- b) İndeterminizm (İnsan eylemlerinde özgürdür)
- c) Oto Determinizm (Ahlaki özerklik)
- d) Liberteryanizm (Özgürlükçülük)
- e) Fatalizm (Kadercilik, yazgıcılık)

a) Determinizm: Determinizme göre insanlar ahlaki eylemlerde bulunurken özgür değildir. Çünkü insan ahlaki eylemlerinde bulunurken birtakım etkenlerin (psikolojik, toplumsal, ahlaksal, hukuksal vb) zorunlu sonucu olarak o eylemi gerçekleştirir. Bu durumda bir seçim söz konusu değildir. İnsan yapmış olduğu davranışlarda kendi özgür iradesini kullanamaz ve davranışlarının sorumluluğunu taşımaz.

b) İndeterminizm: İndeterminizme göre insanlar ahlaki eylemlerde bulunurken özgürdür. Çünkü insan eylemlerini etkileyen, belirleyen veya kısıtlayan hiçbir etken yoktur. İnsan kendi özgür iradesini kullanarak özgürce eylemlerini yapar ve bu nedenle kişi davranışlarından sorumludur.

c) Oto Determinizm (Ahlaki Özerklik): İnsan davranışını belirleyen, etkileyen bir takım etkenler olsa da özgürlük kişisel olarak elde edilebilir. Kişiyi özgürlük, ahlaki ortam hazır olarak sunulmaz fakat bu kişinin asla özgür olamayacağı anlamına gelmez. Çünkü **kişi kendi özgürlüğünü kendi yaratır.** Özgürlük, insanın kendi ahlaki değerlerini oluşturabilme ve bu değerlere ulaşabilme özgürlüğüdür. Bu özgürlüğün kaynağı kişiliktir. İnsan kişiliğini geliştirerek ve aklını kullanarak özgürleşir. İnsan kendi iradesiyle ahlak yasalarını özgürce belirler ve belirlediği bu genel geçer ahlak yasalarına yine kendisi uyar.

d) Liberteryanizm (Özgürlükçülük): İnsan eylemleri birtakım kurallara göre ortaya çıkmaz. İnsan eylemlerini belirleyen kurallar olmadığından insan özgürdür. Bundan dolayı insan davranışlarından sorumludur. Bu anlayışı savunanlar, devletin olabildiğince küçülmesi ve insanlara ahlaki kısıtlama yapılmaması gerektiğini savunarak özgürlükleri azamileştirmek istemişlerdir.

e) Fatalizm (Kadercilik, Yazgıcılık): Her şeyin önceden doğaüstü bir güç tarafından belirlendiğini ve hiç kimsenin bu yazgıyı değiştiremeyeceğini savunur. Önceden belirlenmiş bu yazgıdan ötürü birey özgür değildir, dolayısıyla sorumluluktan söz edilemez.

2. Ahlaki Eylemin Amacı Nedir?

Ahlaki eylemin amacı nedir? sorusuna İlk Çağdaki düşünürler genel olarak mutluluktur cevabı verirken Kant “ödeve uygundur.” demiştir. Ahlaki eylemlerin amacının ne olduğu konusunda ortak bir görüş yoktur. Filozoflar, mutluluğun ne olduğu konusunda dahi çok farklı görüşler bildirmiştir.

- **Aristippos (Hazcılık):** Ahlaki eylemlerin amacı hazdır. Haz ise mutluluktur. Buradaki haz, bedensel hazdır.

- **Epiküros (Hazcılık):** Ahlaki eylemlerin amacı haz ve mutluluktur. Fakat bu hazlar bedensel (maddi) hazlar değil ruhsal, zihinsel hazlardır. Anlık hazlar değil de sürekliliği olan hazlar insanı ancak mutlu eder. Mutluluk acıdan uzaklaşma ve hazzı yaklaşımdır.

- **Demokritos:** Ahlaki eylemlerin amacı ölçülülük ve mutluluktur. İnsanın mutlu olabilmesi için ruh dinginliğine ulaşması gerekir. Ruh dinginliğine ulaşabilmesi için de, insanın her türlü aşırılıktan kaçınması gerekir.

- **Sokrates:** Ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur. Sokrates’e göre, mutluluk bilgide temellenen erdemdir. Bilde sağlam temeli bulan iyi, insanı mutlu eder.

- **Platon:** Ahlaki eylemlerin amacı, üstün iyilik olan “İyilik ideası”na ulaşmaktır. Ona göre mutluluk iyilik ideasını gerçekleştirmektir.

- **Aristoteles:** Ahlaki eylemlerin amacı erdem ve mutluluktur. Mutluluk, hazları devamlı hale getirmektir. Bu da, orta yolda gitmekle (aşırılıktan kaçınma) mümkündür. Bunun için insan mutlu olabilmesi için, her türlü aşırılıktan kaçınmalıdır.

- **Farabi:** Mutluluk aynı zamanda iyidir. En yüksek iyi erdemdir ki, bu da bilgi ile mümkündür. Tanrı’nın bilgisi iyi olduğundan bu bilgiye ulaşmak bizi mutluluğa götürecektir.

- **Antisthenes ve Diogenes’e (Kinizm):** Ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur. Bu mutluluk; hiçbir şey karşısında tasa duymamayı, hiçbir şeye aldırış etmemeyi yani boş vermeyi gerektirir.

- **Kant (Ödev ahlakı):** Mutluluk asla bir amaç olamaz. Ahlaki eylemin amacı, “ödeve uygun olmak” tır. Ödev, kişinin hiçbir çıkar gözetmeksizin, iyiyi istemesi (iyi niyetli olması) ve ahlak yasasına uygun davranmasıdır. Ahlak yasasındaki buyruklar birey tarafından içselleştirildiğinde ödev haline gelir.

- **Aquino’lu Thomas:** Ahlaki eylemlerin amacı devletin ve Tanrı’nın yasalarına uymaktır.

- **Elalı Zenon (Stoacılık):** Ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur. Mutluluk ancak insanın ölçülü yaşamasıyla ruhsal dengesini zorlayan istek, tutku ve duyguların bastırılması ve dizginleyebilmesi ile elde edilir.

- **J. Bentham (Utilitarizm):** Ahlaki eylemin amacı mutluluktur ve mutlulukta yarara bağlıdır. Mutluluk, bireyin tek başına elde edebileceği bir şey değil, ancak toplum içerisinde, toplumsal yarar çerçevesinde gerçekleşebilir. İnsanın mutluluğu çevresindeki insanların mutluluğuyla ilgilidir. Çünkü insan sadece kendi eylemlerinin etkisi altında değildir, bir arada yaşadığı insanların eylemlerinin de etkisi altındadır.

- **J. S. Mill (Utilitarizm):** Ahlaki eylemin amacı mutluluktur ve mutlulukta yarara bağlıdır. Faydayı, bütün insanlık için, yani evrensel mutluluk olarak algılar. İyi olan, insanlığın yararına olanı yapmaktır. Herkes için iyi olanı yapmak insanı mutluluğa götürür.

- **Jean Paul Sartre:** Ahlaki eylemin amacı özgürlüktür. Tüm eylemlerinin sorumluluğunu alabilen insan ancak özgür olabilir.

3. Evrensel Ahlak Yasası Var mıdır?

a) Evrensel ahlak yasasının varlığını reddedenler: Bunlar Hedonizm (Hazcılık), Egoizm (Bencillik) Anarşizm, Faydacılık, Nihilizm (Hiççilik), Varoluşçuluk (Öz ahlaki)

Hedonizm (Hazcılık): Bu yaklaşımın kurucusu **Aristippos**, temsilcisi **Epiküros**'tur. Hoşa giden bir şeyin yarattığı, uyandırdığı duyguya haz adı verilir. Bu yaklaşıma göre ahlaki eylemlerin amacı hazdır. Haz ise mutluluktur. Bir eylem, haz getiren eylemse doğru ve iyi eylemdir. İnsan, doğası gereği acıdan kaçınıp, hazza yönelen bir varlıktır. Bu nedenle davranışlarımızın amacı haz olmalıdır.

Haz bireysel olarak ortaya çıkan bir hoşlanma duygusudur. Herkesin haz alacağı şeyler farklıdır, yani kişiden kişiye farklılık gösterir. Bireyin haz duygusu sadece o kişinin eylemleri için geçerlidir ve evrensel bir özellik taşımaz. Bu yüzden herkes için geçerli evrensel ahlak yasası yoktur.

Egoizm (Bencillik): Temsilcisi **Thomas Hobbes**'tır. Ona göre birey "ben sevgisiyle" yani daima ve öncelikle kendisini düşünerek hareket eder. Bunun için insan eylemlerinin amacı bireyin kendi hayatını koruması ve sürdürülebilmesidir. Ahlaklılık, kişinin kendini koruma güdüsünün dışı vurulmasının bir biçimidir. Bireyin eylemlerine, iyi ve kötü diyen yine bireyin kendisidir. Birey daima yararına, çıkarına uygun olanı yapar. Her insanın çıkarı bir olamaz, bu yüzden evrensel ahlak yasası olamaz.

Anarşizm: Temsilcileri **Proudhon**, **Stirner** ve **Bakunin**'dir. Bu görüşe göre insan özü itibarıyla iyidir, bu durumun devam edebilmesi için insanın özgür olması gerekir. Ahlak ve hukuk kuralları, devlet insan özgürlüğünü kısıtlar. Bu da insanın iyi olabilmesine engeldir. İnsan kendini bunların olmadığı dünyada daha iyi gerçekleştirir. Bu nedenle her türlü kuralı, yasayı reddetmek gerekir. Özel mülkiyeti ve otoriteyi kabul etmez. Bu anlayış da, tıpkı egoizm gibi herkesin kendi yararına, çıkarına göre hareket ettiğini ve herkesin çıkarlarının bir olamayacağı için, evrensel ahlak yasası yoktur der.

Faydacılık: Bir çeşit Hazcı ahlak anlayışıdır. Temsilcileri **W. James** ve **J. Dewey**'dir. Davranışın sonucunda ortaya çıkan faydaya göre değerlendirme yapılır. En değerli eylem, verdiği iyilik ve yararadır. Bunlara göre, eylemin sonucunda yarar varsa, eylem ahlakidir. Bir eylem herkese birden yarar sağlayamayacağı için, (yani herkesin çıkarına uymayacağı için) evrensel ahlak yasası yoktur.

Nihilizm (Hiççilik): En önemli temsilcisi **Nietzsche**'dir. Var olan değerlere, düzene karşı çıkar ve hiçbir değer tanımaz. Nietzsche, modern insanın benimsediği değerlerin geleneksel dayanaklarının çöktüğünü söyler. Bu nedenle eski değerler bırakılıp, bütün değerler yeniden kurulmalıdır. Bunu yapacak olan da güç istenci ile **üstün insandır**. İnsan değer yaratabildiği ölçüde üstün insan olarak özgürdür.

Ona göre insanlar güçlüler ve zayıflar diye ikiye ayrılırlar. Egemen ahlaki belirleyen bireyin güçlü veya zayıf olmasıdır. Mevcut ahlak sistemini zayıf insanlar oluşturmuştur, bu ahlak sistemi köle ahlakıdır. Köle ahlaki insanların zayıflıklarını ön plana çıkaran, yaşam gücünün eksilmesine sebep olan ahlakıdır. Bu ahlakın karşısında güçlü insanların oluşturduğu efendi ahlaki vardır. Efendi ahlaki güç istenciyle oluşan üstün insan ahlakıdır. Üstün insan çağının her türlü kokuşmuş değerlerini reddeden, kendisini aşmış ve yeni değerler oluşturabilme gücüne sahip insandır. Kendi değerini kendisi oluşturabilen insan kendi ahlakını kendi oluşturur. Bu nedenle evrensel ahlak anlayışı olamaz.

Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm – Öz Ahlaki): Temsilcisi **J.P. Sartre**'dir. Ona göre, insanın önceden belirlenmiş özü (kaderi) yoktur. Bu özü verecek bir güç (Tanrı) de yoktur. Bu durumda insan tamamen özgürdür. Özgür insan, özünü ve değerlerini de kendi oluşturacaktır. O ne olmak istiyorsa o olacaktır. Ahlaki bakımdan da davranışları bir güç tarafından belirlenmemiş olan insan, kendi ahlaki değerlerini kendi oluşturacaktır. Bu ahlaki değerleri oluşturma herkesi kapsayabilecek bir ahlak anlayışı değildir. Yani evrensel ahlak anlayışı yoktur.

b) Evrensel ahlak yasasının varlığını kabul edenler:

- **Evrensel ahlak yasasını öznel (subjektif) özelliklere dayandıran anlayış:** Evrensel ahlak yasaları vardır; fakat bu yasalar Tanrı veya doğa tarafından belirlenmiş değildir. Bu yasalar insana bağlı bir takım özelliklerle ortaya çıkar, insanın yaşamı ve doğası ile ilgili olarak insan tarafından belirlenir. Temsilcileri J. Bentham, Mill, H. Bergson'dur.

Utilitarizm (Faydacı Ahlak): Temsilcileri J. Bentham ve J.S. Mill'dir.

- **J. Bentham:** İnsan eylemlerinin amacı mutluluktur. Çünkü insan doğası gereği acıdan kaçarak hazzı ulaşmayı ister ve bu haz onu mutlu kılar. İnsanın mutluluğu çevresindeki insanların mutluluğuyla ilgilidir. Çünkü insan sadece kendi eylemlerinin etkisi altında değildir, bir arada yaşadığı insanların eylemlerinin de etkisi altındadır. Bu nedenle insanı mutluluğa götürecektir en yüce haz **“Olabilirdiğince çok sayıda insana en çok fayda sağlayan hazdır.”** Yani buradaki haz **toplumun faydası ön planda** düşünülerek seçilirse bizi mutluluğa götürür.

- **J.S. Mill:** İnsan eylemlerinin amacı mutluluktur. Mutluluk yarar ile elde edilebilir. “Herkes kendi yararı ile başkalarının yararı arasında uyum kurmalıdır. O halde, **“yalnız tek insan için değil, herkes için yararlı (iyi) olanın gerçekleştirilmesi gerekir.”** Herkes için iyi olanı yapmak insanı mutluluğa götürür. İşte bu noktada haz bireysel olmaktan çıkıp evrensel bir yasaya dönüşür.

Sezgisellik: Temsilcisi **H. Bergson**'dur. Ona göre insan iyi ve kötüyü ancak sezgi ile kavrayabilir. Ulaştığı ilke **“kendi sezgine uy ki, hem kendin hem de başkası için iyi olanı yapmış olursun”** dir. İnsan sezgisine dayanarak hareket ederse iyi olanı yapmış olur, dolayısıyla herkes için iyi gerçekleştirilir.

Bergson'a göre ahlak, topluma (kapalı) ve sezgiye (açık) dayalı olarak ikiye ayrılır. Topluma dayalı olan ahlak kapalı ahlakıdır. Kapalı ahlak toplumsal alışkanlıkları, töreleri, yasaları sürdürmeyi amaçlayan, kendi içine kapalı olan ahlakıdır. Kapalı ahlak; topluma bağlılığından toplumu aşamayan bir ahlak olmasından ötürü evrensel nitelik kazanamaz. Sezgiye dayalı ahlak açık ahlakıdır. Açık ahlak; hareket temelini insanda bulan ve kendini toplumla sınırlamayan ahlakıdır. Bu insanı kendini geliştirmesine ve özgürleşmesine yöneltilir, bu da ahlakı evrensel bir niteliğe ulaştırır.

- **Evrensel ahlak yasasını nesnel (objektif) özelliklere dayandıran anlayış:** Evrensel ahlak yasaları vardır, fakat bu yasalar kişiden ve kişisel özelliklerden bağımsız olarak vardır. Yani ahlak yasalarını insan yaşamı ve doğası belirlemez, tersine evrensel ahlak yasaları insan yaşamını belirler. Bu yasalar insanın dışındadır ve bu yasa bazen insanın karşısına zorlayıcı ilke olarak, bazen de bir buyruk olarak çıkar. Temsilcileri; Sokrates, Platon, Farabi, Spinoza, Kant

- **Sokrates:** Ona göre insan eylemlerindeki amaç mutluluktur. Bu mutluluğu insana kazandıracak her türlü değer ve eylemler “erdem” in kapsamına girer. Yani erdem bilgidir. Erdem insanın kendini bilmesiyle ortaya çıkan, yaşamı daha iyi hale getiren ve bizi mutlu kılan bilgidir. Bu nedenle Sokrates “kendini bil” sözünü söylemiştir. Kişi kendisini tanımadıkça, kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilemez. Yani kimse bilerek kötülük işlemez, kötülüğün nedeni bilgi eksikliğidir.

Kişi duruma göre davranamaz, yani “durum ahlaki” diye bir şey yoktur. Kişiler ve durumlar değişmiş olsa da değerler, yasalar değişmez, çünkü değerler ve yasalar kişilerden bağımsızdır.

- **Platon:** Ona göre ahlaki eylemlerin amacı, üstün iyilik olan “İyilik ideası”na ulaşmaktır. Ona göre mutluluk iyilik ideasını gerçekleştirmektir. Ahlakın temeli olan iyi ideasına uygun olan davranış iyi, uygun olmayan davranış ise kötüdür. En yüksek iyiye ulaşan insan erdem sahibi insandır. Bu erdemler bilgelik, cesaret, ölçülülük ve bunların gerçekleşmesiyle adalet erdemidir. Platon, ahlak anlayışını idealer âlemine ve bilgilere dayandırarak kişiden kişiye değişmeyen, nesnel ahlakın varlığını savunmuştur.

- **Farabi:** Ona göre insan eylemlerinin amacı en yüksek iyiye ulaşabilmektir. En yüksek iyi ise mutluluktur. Mutluluğa ulaşabilmek için insan önce kendisini, daha sonra evreni anlamalıdır. Bu ancak akıl ve eğitim yoluyla mümkündür. Evrende her şey, taşma (sudur) yoluyla zorunlu varlık olan Tanrı'dan oluşmuştur. Evrenin bilinmesi demek her şeyin kendisinden sudur (taşma) ettiği zorunlu varlığın bilinmesi demektir. Zorunlu varlık en yüksek iyi ve iyiliğin kaynağıdır. Gerçek varlık aslında Tanrı'dır. Gerçek varlık Tanrı olduğundan evrenin yasalarının temelinde Tanrının koymuş olduğu yasalar vardır. İnsan için iyi davranış bu yasalara uygun olarak yapılan davranıştır.

- **Spinoza:** Ona göre sadece bir tane sonsuz-mutlak cevher vardır. Her şey bu mutlak cevherden (Tanrı) türemiştir ve her şey aynı zamanda Tanrı'nın kendisidir. Yani Tanrı ile evren bir ve özdeştir (**Panteizm**). İnsan bu evrenin parçası olduğundan aslında özgür değildir. Gerçek özgürlük, insanın kendi doğasının zorunluluğunu bilmesi, buna ayak uydurması ve Tanrı'nın evrenle bir ve aynı şey olduğunun bilgisini elde etmesiyle elde edilir. Bu bilgi; bizi güçlü ve erdemli kılan, özgürlüğe ulaştıran gerçek bilgidir. Bu bilgi, Tanrıyı bilmek, her şeyin onun özünden zorunlu olarak türemiş olduğunu kavramaktır. Bu bilgi erdem de zirvesidir.

İnsan tutkular ve düşünce ikilemi içinde yaşar. Tutkular, güçsüzlük ve erdemsizlik halleridir. Tutkular içinde insan bir köledir. Düşünce durumunda ise insan özgürdür. Ahlakın görevi düşünce ile tutkuları yenmektir. İnsan özgürlüğe bilgi ile ulaşır ve erdemli olup Tanrı ve evreni bilir.

- **Kant:** Ona göre; evrensel ahlak yasası mümkündür. Fakat böyle bir yasa doğa yasası gibi olanı değil, olması gerekeni içeren bir yapıda olmasıyla mümkündür. Bu yasa bizim içimizde varolan iradeyle gerçekleşir. Bu otonomidir. Otonomi "Yasası kendi içinde olmaktır." ki, bununla birlikte özgürlük ortaya çıkar. Bu, ahlaki eylemin temel şartıdır. Bu ahlak yasasına uymak zorunluluk değil, bir ödevdir.

Ödev; yapmayı, yerine getirmeyi kendi isteğimizle üstlendiğimiz, sorumluluğunu üzerimize aldığımız bir buyruktur. Bu buyruk insanı dışarıdan koşullayan koşullu buyruk (hipotetik imperatif) değildir. Bu buyruk, bizim kendimize koyduğumuz bir buyruk anlamında koşulsuz buyruk (kategorik imperatif) tür.

Koşullu buyruk (hipotetik imperatif) belirli bir amaca ulaşmak için ne yapılması gerektiğini söyleyen buyruktur. İnsanın arzu ve isteklerine bağlı olan bu buyruk, eylemin muhtemel sonuçlarını dikkate alarak ortaya çıkar. Koşulsuz buyruk (kategorik imperatif) ise; bir koşula bağlı olmadan, bütün insanlar için geçerliliği olan buyruktur. İnsanın arzu ve isteklerine bağlı olmayan bu buyruk, eylemin muhtemel sonuçlarını dikkate almadan, zorunlu olarak ortaya çıkar. Koşulsuz buyruğun temelinde üç ilke vardır.

- Öyle davran ki, davranışın temelindeki ilke, tüm insanlar için geçerli olan evrensel ilke veya yasa olsun.
- İnsanlığı, kendinde ve başkalarında, bir araç olarak değil de, her zaman bir amaç olarak görecektir şekilde davran!
- Öyle davran ki, iraden, kendisini herkes için geçerli olan kuralları koyan bir yasa koyucu olarak hissetsin!

Yani bir eylem, bir çıkar veya beklenti içerisinde yapılmışsa bu eylem, koşullu eylemdir ve bu eylem ahlaki değildir. Fakat *bir eylem, ödev duygusu içerisinde, hiçbir çıkar veya beklenti içerisine girmeden koşulsuz buyruk ile yapılmış ise ahlakidir.* Bir davranış yapılmadan önce o davranışın yapılış amacı (niyeti) önemlidir. Buradaki niyet sadece ödevde uygun olarak, amacı kendisi için olan salt iyiyi (niyeti) gerçekleştirmektir. Salt iyi yasaya uygun olandır. Kant'ın bu düşüncesine **ödev ahlakı** (iyi niyet ahlakı) denir.

4. Ahlak Yasasını Belirleyen Özellikler Nelerdir?

Her toplumda onur, adalet, sorumluluk, namus gibi genel olarak kabul edilen ortak değerlerin yanı sıra, toplumsal yaşamı düzenleyen töre ve geleneklerde vardır. Bunlar toplumdaki kamu vicdanı olarak adlandırılan ortak anlayışı oluşturur. Kamu vicdanının denetleyici gücü vardır ve toplumsal değer ile kurallara uygun olmayan davranışları etkiler. Mesela; askerlik ve vergi görevleri gibi. Bu ahlakın **objektif özelliğidir.**

İnsan bazı davranışların iyi, bazılarının kötü olduğunu kendiliğinden düşünür. İyiyi ve kötüyü, akıl ve vicdan yoluyla ayırır ve karar verir. Bu da ahlakın bireye bağlı özellikleri olduğunu (**subjektif özelliği**) gösterir. Mesela; yoksul bir kişiye, zorunlu olmadığımız halde, yardım etmemiz gibi.

5. Ahlaki Yargıların Özellikleri Nelerdir?

- a) Normatif, yani kural koyucudur.
- b) Yaptırım gücüne sahiptir.
- c) Kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişebilir.
- d) Zamanla da değişebilir.

E. DEĞİŞEN DAVRANIŞLAR VE DEĞİŞMEYEN DEĞERLER

Birçok insan günlük hayatta ahlak kavramından, farklı şeyler anlar. Bu farklı anlayış kişiden kişiye değişebildiği gibi, toplumdaki topluma da değişebilir. Mesela; ticaret ahlakından, çevre ahlakından, meslek ahlakından vs. bahsedilir. Bu nedenle genellikle ahlak, göreceli (rölatif) bir yapıda kabul edilir. Bu bakış, ahlaki değişen bir yapıda görmektir.

İnsan değerler üretebilen bir varlıktır. Bu değerler yaşamdan kopuk, kitaplar içerisinde hapsolmuş, sadece birer kavram olarak kalmamalıdır. Yoksa davranışlar ve değerler ayrı ayrı alanlar olarak görülür. İnsan, değerleri ve yaşamı ile bir bütün olarak ele alınmalıdır. Değerler, davranışın temelini oluşturur. Davranış tarzları ve ilişki biçimleri yaşama bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkar. Bu durum kişiden kişiye değişen değerler ve onun yapısı değil, dışarıdan akseden şekle ait olarak davranışlar olduğunu ortaya koyar. Yani değişen değerler değil, aslında davranışlardır.

1. Vicdan, insanın kendi davranışlarının ahlâkça değerli olup olmadığına karar vermesine yardımcı olan bir hakemdir. Bu yeti sayesinde insan, yapıp ettiklerinin toplumda var olan değerlere uygunluğu açısından yargıya varır.

Bu görüşe göre, vicdan aşağıdakilerden hangisi konusunda yargıya varılmasına yardımcı olur?

- A) Doğal veya doğaüstü olay
- B) Güzel veya çirkin nesne
- C) Doğru veya yanlış bilgi
- D) İyi veya kötü eylem
- E) Basit veya karmaşık görüş

(1999-ÖSS-İPTAL)

2. Stoacı görüşe göre, insan dünya sahnesinde yalnızca bir oyuncudur. Oynayacağı rolü seçemez, oyuna müdahale edemez. Her insanın bu sahne içinde ne yapacağını evrensel akıl belirler. Kişinin kontrol edebileceği tek şey vardır: kendi tavırları ve tutkuları. Ünsan kendisine ne rol verilmişse onunla yetinmeli; sahip olamayacağı şeyler için açlık ve kıskançlık duymamalıdır.

Stoacıların bu görüşünün dayandığı temel varsayım aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İnsanlar, davranışlarını başkalarına örnek olacak biçimde düzenlemelidirler.
- B) Olayları önceden kestirebilirsek onları yönlendirebiliriz.
- C) İnsanın, kendine bırakılmış küçük bir alan dışında, karşı konulamaz bir yazgısı vardır.
- D) Erdem, özgür iradenin ahlâkça iyi olana yönelmesidir.
- E) Duyuların bize sağladığı bilgiler ile aklın sağladığı bilgiler sürekli çatışır.

(1999-ÖSS)

3. Bir düşünürü göre ahlâki değerler doğru ya da yanlış, bireylerin kanılarından bağımsız olarak belirlenir. Örneğin "Öldürmek kötüdür." yargısı, tıpkı "Üçgenin iç açılarının toplamı 180° dir." yargısı gibi, doğruluğu insanların duygu ve eğilimlerine göre değişmeyen bir yargıdır.

Bu düşünür, ahlâk değerlerinde hangi özelliğin bulunduğunu öne sürmektedir?

- A) Erdemli yaşamın bir aracı olma
- B) Tanımlanamaz nitelikte olma
- C) Zamanla değişme
- D) Nesnel olma
- E) İnsanlar arasındaki ilişkileri yönlendirme

(1999-ÖSS)

4. Faydacı ahlak anlayışına göre, en çok sayıda insana en büyük ölçüde mutluluk sağlayan eylem, ahlaki bakımdan doğru eylemdir. Dolayısıyla bir eylemi doğru veya yanlış olarak değerlendirmek için öncelikle o eylemin, ilgili kişilerin tümüne sağladığı hazlara ve getirdiği acılara bakmak gerekir.

Bu parçaya göre, faydacı ahlak anlayışı bir eylemin ahlaki bakımdan doğru olup olmadığını değerlendirirken aşağıdakilerden hangisini ölçüt alır?

- A) Eylemin sonuçlarını
- B) Eylemde bulunan kişilerin niteliklerini
- C) Eylemin hangi koşullarda gerçekleştirildiğini
- D) Toplumun eylemde bulunan kişiye karşı tutumunu
- E) Eylemin hangi amaçla yapıldığını

(2000-ÖSS)

5. Yaptığımız her eylem dünyamızı şekillendirir. Her eylemimizle, aslında ne istediğimize, dünyanın nasıl bir yer olması gerektiğine ilişkin zihinsel tasarımı ortaya koyarız. Yaptığımız her eylem, insan olmaya ilişkin bir değeri korur veya o değere zarar verir. Örneğin yoksul birine yardım ederken aslında yaptığımız; "Herkes muhtaç durumdaki kişilere yardım etmelidir." demektir. Bunu dünyanın her yeri ve herkes için her durumda talep ederiz. Tersine, eğer hırsızlık yapıyorsak veya herhangi bir tür hırsızlığa göz yumuyorsak bu; "Hırsızlık yapmak iyi bir şeydir ve dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir kimse hırsızlık yapabilir." demektir. Bu durumda artık; "Hırsızlık kötüdür." deme olanağımız ortadan kalkar.

Bu parçada savunulan görüş aşağıdakilerin hangisiyle özetlenebilir?

- A) İnsan eylemlerinden sorumludur.
- B) Eylemlerimiz bizi mutluluğa götürmelidir.
- C) Eylemin değeri, bireye sağladığı faydayla ölçülür.
- D) Hukuk kuralları ahlâk kurallarına uygun olmalıdır.
- E) İyi ve kötü, göreceli kavramlar olduğu için bunlar hakkında yargıya varmak güçtür.

(2001-ÖSS)

6. Erdemli insan, yalnızca erdemli olma özelliklerini taşıyıp bunun bilincinde olan insan değildir; eylemleriyle de sahip olduğu erdemleri yansıtabilmelidir. Çağımızda, erdemler üzerine konuşulup, erdemli olmaya ait bilgiler üretilmesine karşın, insanların eylemleri ve sözleri birbirini tutmamaktadır. Erdemli insan, bilgisi ile yaptığı, düşüncesi ile eylemi arasında boşluk olmayan insandır.

Bu parçada erdemlin hangi yönü vurgulanmaktadır?

- A) Gözlemlenebilmesinin çok zor olduğu
- B) Eylem alanına da taşınması gerektiği
- C) Ancak bilgili kimselerin sahip olabileceği
- D) Sonucunun kişiye bir başarı olarak dönmesi gerektiği
- E) Mutluluk verdiği ölçüde değerli sayılacağı

(2001-ÖSS)

7. İnsan değerlidir. Çünkü doğuştan getirdiği potansiyel ona "iyi insan" olabilme olanağı sunar. Yani kişi uygun ortamda yeterli eğitim alarak yetiştiğinde, herhangi bir alanda başarılı olabilir, o alanda yaptıklarıyla insanlığa katkıda bulunabilir.

Bu parçaya göre, insanı "değerli" yapan aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hangi alanda uzmanlaşacağına kendi iradesiyle karar verebilmesi
- B) İyiyle kötüyü ayırt edebilmesi
- C) Uygun koşullar sağlandığında insanlığa hizmet edebilecek yetenekte olması
- D) Özelliklerinin bir kısmını doğuştan getirmiş olması
- E) Her koşulda zorlukların üstesinden gelebilecek potansiyele sahip olması

(2002-ÖSS)

8. Dünyada kötülük, çoğu zaman bilmemekten kaynaklanır. Tek başına iyi niyet, iyiyi istemek bir eylemin iyi sonuç vermesi için yeterli değildir. Sadece iyiyi istemekten yola çıkan bir eylem, eğer bilgiyle aydınlatılmamışsa, kötüyü istemek kadar zarar verebilir.

Bu parçada savunulan görüş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İyiyi istemek, iyinin gerçekleşmesi için yeterli olmasa da ahlaki bir görevdir.
- B) Kötü niyetle yapılan bir eylem de yarar sağlayabilir.
- C) Bilgiye dayalı her eylem, iyi niyetle yapılmamış olsa da iyi eylemdir.
- D) İyinin gerçekleşmesi için, hem iyinin amaçlanması hem de bilgiden yararlanılması gerekir.
- E) İnsanlık değerlerini korumak ve yüceltmek amacıyla yapılan her eylem, iyi eylemdir.

(2002-ÖSS)

9. Bir kişi bir eylemin kendini haksız duruma düşüreceğini bile bile o eylemi yapıyorsa, bu kişi bilinçli olarak haksızdır. Öte yandan haksızlık alışkanlık haline geldiğinde, haksızlıktan kaçınmanın kişinin elinde olmadığı da bir gerçektir. Fakat yine de kişi alışkanlıklarından sorumludur; çünkü o, alışkanlıklarının gerçek yaratıcısıdır. Her ne kadar eylemin yinelenmesi alışkanlığa neden olsa da eylemin dayandığı özgürlüktür.

Bu parçada savunulan görüşün temelindeki düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Alışkanlıklar yaşamı kolaylaştırır.
- B) Toplum, bireylere sorumluluklarını hatırlatmalıdır.
- C) Haksız eylemleri yapanlar cezalandırılmalıdır.
- D) Sınırsız özgürlük olumsuzlukların nedenidir.
- E) İnsan, ahlakla ilgili eylemlerinde özgürdür.

(2003-ÖSS)

10. Ahlaki yaşamımızda, sezgisel anlayış en yüksek kavrayışlar için zorunludur. Sadece kurallara mekanik bir biçimde uyma ya da kalıplara öykünme bizi uzağa götürmez. Yaşama sanatı, eski rollerin bir provası değildir.

Bu görüşü benimseyen bir kişinin aşağıdakilerden hangisini reddetmesi beklenir?

- A) Etik yaşamın varlığını
- B) Sezgisel kavrayışların önemini
- C) Yaşama sanatının varlığını
- D) Kuralların zamanla değiştiğini
- E) Evrensel ahlak yasasının varlığını

(2004-ÖSS)

11. Bergson, okura vermek istediği her şeyi yayımlamış olduğunu belirterek bundan sonra yazdıkları arasında bulunabilecek her türlü metnin, metin parçasının kendi isteği dışında yayımlanmasını yasaklamıştır. Fakat ölümünden sonra, bu yasak çiğnenmiştir. Bergson'un topluma mal olduğu öne sürülmüş ve bazı konuların açıklığa kavuşabileceği düşünülerek birçok yazısı yayımlanmıştır. Böyle bir tutum haklı görülebilir; ama etik açıdan da bizi rahatsız eder.

Parçada sözü edilen tutumun etik açıdan rahatsız edici olmasının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tarihi zorunlulukların dikkate alınması
- B) Toplum yararının gözetilmemesi
- C) Bazı konuların açıklığa kavuşturulması
- D) Filozofların topluma mal olmuş kişiler olarak düşülmesi
- E) Kişi haklarının göz ardı edilmesi

(2005-ÖSS)

12. Bir çocuk ağaca çıkmak ister ve siz bunu yasaklarsanız, çok öfkelenir. Oysa deneyip tırmanamayacağını kendisi anlarsa, fiziksel olanaksızlığını kabullenir.

Bu parçaya dayanarak aşağıdaki genellemelerden hangisine ulaşılabilir?

- A) Özgürlüğün sınırları topluma göre değişir.
- B) Toplumun yararını göz önünde bulundurarak kişisel özgürlükleri sınırlandırmak gerekir.
- C) Amaca ulaşmak isteyen kimse her yolu dener.
- D) Yasalar toplumun örflerine göre hazırlanmalıdır.
- E) Özgürlüğün karşısındaki toplumsal engeller tepkiye neden olur.

(2005-ÖSS)

13. İyiyi isteyen, iyinin ne olduğunu bilenden daha güvencedir. Çünkü ilki hata yapsa da hep hoşgörülle karşılaşır; ikincisinin hatalarıysa çoğu kez affedilmez.

İyinin ne olduğunu bilen hatalarının hoşgörülle karşılaşmayışı aşağıdakilerden hangisine bağlanabilir?

- A) Hata yapabileceğini kabullenmesine
- B) Vicdanını rahatlatmaya çalışmasına
- C) Yanlışı bile yapıyor olmasına
- D) Başkalarının sorumluluğunu üstlenmesine
- E) Toplumsal değerleri önemsemesine

(2005-ÖSS)

14. Acı çekenlere acımak insanca bir şeydir. Herkese yaraşır acımak ve herkes acımasını bilmelidir. Yarası olanlarla duygu ortaklığı, gerçekten ahlaki bir yaklaşımdır.

Bunları söyleyen kişiye göre, ahlaki eylemin amacı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Doğru bilgiye ulaşma
- B) Yarar elde etme
- C) Ödevini yerine getirme
- D) Mutluluğa ulaşma
- E) Başkalarını anlama

(2006-ÖSS)

15. Yaptığı iyiliği başkaları duysun diye, kendine daha fazla değer verilsin diye yapan veya doğruluğu dillerde dolaşmak koşuluyla doğru olan adamdan pek hayır gelmez. Oysa santıyorum Ahmet birçok onurlu iş gördü. Fakat şimdiye kadar bu işleri o kadar gizli tuttu ki onlardan söz etmiyorsam suç benim değildir. Ahmet'i erdemli kılan parlak görünmek isteği değil, parlak işler görmesidir.

Bu parçaya göre, iyi işler yapan birinin erdemli olması aşağıdakilerden hangisine bağlıdır?

- A) İyi olarak anılmasına
- B) Gösteriştan sakınmasına
- C) Vicdanen rahat olmasına
- D) "İyi"yi istemesine
- E) Doğru adam olmasına

(2007-ÖSS)

16. Okunu hedeften öteye atan okçu, okunu hedefe ulaştırılamayan okçudan daha başarılı sayılmaz. İnsanın gözü karanlıkta da iyi görmez, fazla ışıktaki da. İyiliğin aşırısı olmaz, aşırı oldu mu zaten iyi değil demektir. Erdemli kişi bunların farkında olan kişidir.

Bu parçada sözü edilen "farkındalık" durumu aşağıdakilerden hangisiyle ilişkilendirilebilir?

- A) Amaca sahip olmayla
- B) Kötülükten kaçınmayla
- C) İsteklerini bastırmayla
- D) Kendini düşünmeyle
- E) Ölçülü olmayla

(2008-ÖSS)

17. Ahlak felsefesinde nesnelcilikte, değerlerin dış dünyada, onlara ilişkin kavrayışımızdan ayrı ve bağımsız olarak var olduğu ve bunların insan tarafından bilinebileceği ileri sürülür. Değerlerin ahlaki yargıları ve eylemleri belirleyen ilkeler olarak kullanılmak durumunda olduğu ve nesnelere eylemlerin, kendilerinde insandan bağımsız olarak var olan bir nitelikten dolayı iyi ya da değerli olduğu savunulur.

Bu parçaya göre bir eylemin "iyi ya da değerli" olması aşağıdakilerden hangisiyle açıklanabilir?

- A) Kişiyeye yarar sağlamasıyla
- B) Evrensel ahlak yasasına uygun olmasıyla
- C) Kişinin özgür iradesine bağlı olmasıyla
- D) Özgürlüğün sorumluluk gerektirdiği düşüncesiyle uygun olmasıyla
- E) Kişinin, öyle davranmasının ödevi olduğunu düşünmesiyle

(2009-ÖSS)

18. Paris'te genç bir adam her gün aynı fırından bayat ekmeğe alır. Bayat ekmeğe taze ekmeğin yarı fiyatına satılmaktadır. Fırıncı, müşterisinin hoşuna gideceğini düşündüğünden bir gün ekmeği, içine tereyağı sürerek verir. Ertesi gün genç adam öfkeyle fırına gelir. "Niçin böyle bir şey yaptın? Günlerce uğraştığım proje yağlı ekmeğe yüzünden mahvoldu. Ben bayat ekmeği çizimin hatalı yerlerini silmekte kullanıyordum." der.

Bu parça "ahlaki eylem"le ilgili aşağıdaki yargılardan hangisini destekler niteliktedir?

- A) İyiliği ve kötülüğü belirleyen, eylemdir.
- B) Erdemli olmak ahlaki karara bağlıdır.
- C) Ahlaki karar ahlaki eylemden önce gelir.
- D) Doğru davranmak, erdemli olmak anlamına gelmez.
- E) Niyetin iyi olması eylemin iyi olmasını sağlamaz.

(2010-YGS)

19. Nasrettin Hoca bir gün oğluyula birlikte şehre gitmek üzere yola çıkar. Şehre birçok köyün içinden geçilerek gidilmektedir. Hoca eşeğin üzerinde, oğlu da yürüyerek onu takip eder. İlk köyden geçerken köylüler "Koskoca adam eşeğe binmiş, küçücük çocuğu yürütmeye utanmıyor!" diye kınarlar. Sonraki köyden geçerken Hoca yürür, oğlu da eşeğin üzerindedir. Oradaki köylüler de "Görüyor musun saygısız çocuğu, koca adamı yürütüyor." derler. Üçüncü köyde Hoca ve çocuk eşeğe birlikte biner, bu kez de eşeğe acıyıyorlar diye suçlanırlar. Dördüncü köyde çocuk da Hoca da yürür, kınanmaktan nasiplerini alırlar. Beşinci köyde Hoca ve oğlu eşeği birlikte taşımalarına karşın kınanma durumu değişmez.

Bu parça ahlak felsefesinin temel problemlerinden hangisinin soruşturulmasında örnek verilebilir?

- A) Tüm davranışlar ahlakla mı ilgilidir?
- B) Akılla erdem arasında nasıl bir ilişki vardır?
- C) Ahlakta her zaman iyi niyet yeterli midir?
- D) Mutlak iyiye ulaşmak mümkün müdür?
- E) Bireylerin vicdanlı olmasının, ahlaki eylemde işlevi nedir?

(2011-YGS)

Not: Bu üniteden, 1999–2011 arası gerçekleşen ÖSS sınavlarında toplam **17** soru sorulmuştur.

A. ESTETİK VE SANAT FELSEFESİ

Estetik; güzelin ne olduğunu sorgulayan ve bunun bilgisine ulaşmaya çalışan felsefe dalıdır. Sanat felsefesi ise, insanın meydana getirdiği eserleri (sanat yapıtlarını) ele alan, sanatın ne olduğunu sorgulayan, sanatçının etkinliğini inceleyen felsefe dalıdır. Estetik hem doğadaki hem de sanattaki güzeli sorgularken, sanat felsefesi ise sadece sanattaki güzelliği sorgular. Bu bakımdan estetik daha kapsamlıdır.

Estetiğin temel soruları; Güzellik nedir? Güzeli güzel yapan faktörler nelerdir? Bu faktörler öznedemiyoksa nesnede mi bulunur? gibi sorulardır.

B. SANAT – FELSEFE İLİŞKİSİ

Sanat, en genel anlamıyla sanatçının anlatmak istediği şeyi, “biçim verme yöntemiyle” gerçekleştirme çabasıdır. Sanatı felsefe açıdan incelemekle sanat felsefesi ortaya çıkmıştır.

Sanat ile felsefe arasındaki ortak özellikler şunlardır:

- Felsefe gibi sanatta insana özgü bir etkinliktir.
- Felsefe de sanat da; doğayı ve insan varlığını konu edinir.
- Her ikisinin de zorunlu olarak uymaları gereken belirli yöntemleri yoktur.
- Her ikisinin de önermeleri dar anlamda doğrulanamaz bir yapıdadır, yani olgusal olarak doğrulanmaları mümkün değildir. Bir sanat eseri, yapısı bakımından doğru veya yanlış olamaz.
- Her ikisinden doğan ürünler insanda bir haz uyandırır.

Sanat ve felsefe arasındaki **en önemli fark**, felsefenin düşünceye dayalı evrensel bir bilgi olma iddiasına karşılık sanatın duygulara dayanan bir faaliyet olmasıdır.

Verdiği eserler bakımından **sanat** ile **zanaat** da birbirinden ayırmak gerekir. Zanaatta, faydaya dayalı ürünler ortaya koyulurken, sanatta faydadan ziyade sanatsal (estetik) kaygıya dayalı ürünler ortaya koyulur. Yani; belli bir menfaat ve maddi gelir sağlamak amacıyla yapılan ürünler zanaat ürünüdür.

Bir sanat eserinin estetik değer kazanabilmesi için, hiçbir çıkar düşünmeden o objeden haz duyan ve onu takdir eden estetik süjelerin bulunması gerekir.

C. SANAT FELSEFESİNİN KAVRAMLARI

Obj: Sanatta konu olan nesne, varlık.

Suje: Sanatla ilgilenen, sanattan anlayan kişi.

Estetik tavır: Sanatla uğraşan ve ondan anlayan kişinin sanat eserine karşı gösterdiği tavrıdır.

Estetik haz: Estetik bir öznenin; estetik bir tavrıyla, estetik nesneye yaklaşması sonucunda duyduğu estetik heyecan veya duygudur.

Estetik yargı: Öznenin sanat eseri (nesne) hakkında güzel veya hoş olduğu yönünde bir yargıda bulunmasıdır.

Güzellik: Güzellik bir beğeni yargısıdır. Güzellik estetik öznenin estetik nesneden hoşlanma ve beğeni duygusudur.

Hoş: İnsanın duygularını okşayan güzelliştir. Zevk veren, beğenilen.

Yüce: Büyük, ulu, ulvi. Hayranlık uyandıran, ulaşılması zor olan şey.

Sanat eseri: Sanatçının yaratıcılık ve ustalık sonucu ortaya çıkardığı eser.

Taklit: Sanatçının bir şeyi benzetme yoluyla eserine aktarmasıdır.

Ç. SANATI AÇIKLAYAN FELSEFİ GÖRÜŞLER

Felsefe açısından sanata bakıldığında, temelde “sanatın ne olduğu, sanat eserinin nasıl oluştuğu” soruları hep sorularak tartışılmıştır. Felsefe tarihinde bu soruya genel olarak üç farklı cevap verilmiştir.

1. Taklit Olarak Sanat: Bu yaklaşıma göre sanatçı gerçeklikte (doğada) var olan bir şeyi eserinde taklit eder. Burada esas olan, sanatçının ele aldığı konuyu iyi yansıtmasıdır. Temsilcileri **Platon** ve **Aristoteles**'tir.

Platon: Ona göre evren, duyular (görünümler, gerçekler) evreni ve idealar evreni diye ikiye ayrılır. Sanatçı, duyular dünyasında bulunan nesnelere taklit eder. Fakat Platona göre, duyular dünyasındaki varlıklar, gerçek değildir, bu tür taklit sonucu oluşan eser iyi ve gerçek sanat eseri sayılamaz. Ona göre; gerçek sanat eseri, idealar dünyasındaki varlıkları taklit etmekle ortaya konulabilir. Çünkü idealar dünyasındaki varlıklar, gerçek varlıklardır. Demek ki, sanatçı görünen evrendeki güzeli değil de, güzelin ideasını taklit etmelidir. Sanatçı güzel ideasını taklit edebildiği ölçüde eseri, gerçek ve iyi bir sanat eseri sayılır.

Aristoteles: Ona göre de, sanatçı doğayı taklit eder. Ama nesnelere oldukları gibi değil, olmaları gerektiği gibi yansıtılabilmelidir. Bu yönüyle sanatın ahlaki bir yönü vardır. Çünkü sanatçı, sanat eserini oluştururken yoğun duygular yaşayarak ruhunu arındırır. Aristo'ya göre sanat, doğadaki eksikliğin tamamlanmasıdır. Ancak o zaman sanat yapıtı değerli olacaktır.

2. Yaratma Olarak Sanat: Bu yaklaşıma göre sanatçı hiçbir zaman doğayı taklit etmez, çünkü doğada mükemmellik yoktur. Mükemmelliği arayan sanatçı, doğada var olmayan bir şeyi yaratmalıdır. Çünkü mükemmellik, gerçekte var olmayan, fakat ideal olan bir şeydir. Mükemmelliği ve ideali, sanatçı, hayal gücünü ve yaratıcı yanını kullanarak (kendinden bir şeyler katarak) oluşturur. Yani bu yaklaşıma göre, gerçek ve iyi bir sanat eseri, sanatçının hayal gücünü kullanarak oluşturduğu eserdir. Temsilcileri **Croce** (1866-1952) ve **Schelling** (1775-1854)'tir.

Croce: Ona göre sanat eseri, sanatçının hayal gücüyle olup biter. Sanat eserinde yaratma sadece o sanatçıya aittir. Çünkü sanatçı, eserini oluştururken yaşadığı duyguları bir daha yaşayamaz ve aynı duyguları bir başkası da aynen yaşayamaz. Bu nedenle sanat eseri özgündür yani tek ve eşsizdir.

Schelling: Ona göre insanın yaşadığı çağ ve toplum sanatçının sanat yapıtını oluşturmasında etkilidir. Toplumda yaşanan olaylar aynen bir daha tekrar edilemez. Bundan dolayı sanat eserleri, birbirine benzeyemez, yani sanat eseri tek ve eşsizdir.

3. Oyun Olarak Sanat: Bu yaklaşıma göre sanat ile oyun arasında bir takım benzerlikler vardır.

- Her iki etkinlik yarar amacı güdülmeden yapılır.
- Her ikisi de insanı gündelik yaşamın sıkıntılardan, kaygılarından uzaklaştırarak, insanın adeta kendisini unutmasını sağlar.
- Her ikisinde de dış dünyaya yani hayal dünyasına yönelme olur. Bu dünya içinde, insan mutlak özgür olur.

Friedrich Schiller (1759-1805): Ona göre, “İnsan oynadığı sürece insandır.” Schiller’e göre insan, gerçek özgürlüğe ancak sanat yoluyla ulaşabilir. İnsan sanatla uğraşırken, kendini zamandan koparılmış gibi hisseder. Bu ise oyun oynarken zamanın nasıl geçtiğini fark etmeyişimize benzer. Biz, insanlığımızın burada, dış kuvvetlerin darbesine maruz kalmamış denecek kadar, saf ve tam olarak ortaya çıktığını anlarız.

D. GÜZELLİĞİN KAYNAĞI NEDİR?

1. Güzellik Problemi: Estetikte “güzel”in sistemli bir şekilde sorgulanmaya başlanması ilk kez Baumgarten’le (1714-1762) birlikte olmuştur. Fakat “güzel”e ilişkin ilk felsefi sorgulamalar, İlk Çağa kadar uzanır.

Sanatçılar ve filozoflar güzelliğin ne olduğu ve kaynağının ne olduğu sorusuna cevap verebilmek için öncelikle doğadaki güzellikle sanattaki güzelliği birbirinden ayırt etmiştir.

Doğadaki güzellik, estetik öznenen (insandan) bağımsız olarak vardır. Yani verilmiş güzelliktir (nesnelci görüş). Mesela, güneşin deniz üzerinden doğuşu ve batışı doğanın bir güzelliğidir. Sanattaki güzellik insan yaratıcılığının bir sonucu olarak, sonradan ortaya çıkan bir güzelliktir. İnsanın estetik bakışı olmadan güzellik olamaz. Çünkü onu beğenecek özneye ihtiyaç vardır (öznelci görüş).

Güzelliği filozoflar hep farklı tanımlamıştır. Güzellik nedir? sorusunu ilk kez ele alan filozof Platon olmuştur. **Platon**’a göre güzellik ideadır. Varlıklar güzel ideasından pay aldığı ölçüde güzeldirler. Ona göre güzellik, kişiden kişiye ve çağdan çağa değişmeyen bir değerdir. **Aristoteles**’e göre güzellik, matematiksel olarak orantılı ve ölçülü olandır. **Plotinus**’a göre güzellik, “ilahi aklın” evrende ışmasıdır. **Kant**’a göre güzellik, hiçbir çıkar gözetmeksizin hoşlanmaktır. **Schiller**’e göre güzellik, aklın ve duyguların şekillenmesidir. **Hegel**’e göre güzellik, “Geist”in nesnelde görünmesidir.

2. Güzelliğin Çeşitli Kavramlarla İlişkisi

a) Güzellik – Doğruluk (Hakikat) İlişkisi: **Platon**’a göre güzellik ve doğruluk aynıdır, çünkü her ikisi de varlığın özünü ifade eder. **Kant**’a göre, ikisi ayrı şeylerdir. Bir yargının, bilginin bir özelliği olan doğruluk akılla bilinebilir. Doğruluk kavram ve soyutlanma ile ilgilidir. Güzellik ise, aklımızdan çok duygularımıza ve hayal gücümüze dayanır. Güzel olan şey somuttur. Doğruluk bir mantık yargısı, güzellik ise bir değer (beğeni) yargısıdır.

b) Güzellik – İyi İlişkisi: İyi kavramı ahlaki bir değer taşır. İyi düşüncesi amaca bağlıdır. Güzellikte amaca yer yoktur. Bir eserin iyilik ve yararından önce güzelliğini fark ederiz. Yani ikisi farklı şeylerdir. Bir insan tabloya güzeldir der fakat iyidir diyemez. **Kant**’a göre ikisi ayrı şeylerdir. Güzellik, duygusal olanla ilgili durum iken, iyilik akılla kavranan bir kavramdır. Güzelde, hiçbir yasaya bağlılık yoktur. Oysa iyilikte ahlaki bakımdan yasaya bağlılık vardır. **Platon**’a göre, iyi ideaların ideasıdır. Bundan dolayı zorunlu olarak güzellik, iyilik ideasından pay alır. Dolayısıyla iyilik ve güzellik özdeş ve aynı şeylerdir.

c) Güzellik – Hoş İlişkisi: **Kant**’a göre güzellik ve hoş kavramları farklı şeylerdir. Güzel olan şey hoş gidebilir. Fakat güzel, hoş olandan ibaret değildir. Ayrıca her hoş giden şeye, güzeldir diyemeyiz. Örneğin; açlık, susuzluk, dinlenme gibi bedensel ihtiyaçların giderilmesi hoştur, ama bunlara güzeldir diyemeyiz. **Kant**’a göre hoş olanın nesnel bir ölçütü yoktur, yani kişiden kişiye değişebilir. Fakat güzel olan, kişisel değerlendirmelerden bağımsızdır, nesnel olarak yani güzel olduğu için güzeldir.

d) Güzellik – Faydalı İlişkisi: Antik yunan filozofları güzel ve faydayı aynı saymışlar. Onlara göre faydalı olan güzel, güzel olan iyi ve aynı zamanda faydalıdır. Oysa **Kant**, güzel ve iyiyi birbirinden ayırınca güzel ile faydalı arasındaki bağlar da kopmuştur. Yani güzellik ile fayda farklı şeylerdir. Güzel daima güzeldir, ama faydalı olan geçicidir, kişiden kişiye değişir. Mesela bir tabloya güzeldir deriz, fakat buna faydalı diyemeyiz. Aynı şekilde tıpta kullanılan bazı tedavi yöntemleri ve ilaçlar faydalıdır, ama bunlara güzeldir diyemeyiz.

e) Güzellik – Yüce İlişkisi: Aristoteles ve Kant ikisinin farklı şeyler olduğunu savunur. **Aristoteles**'e göre hayal gücümüzün sınırlarını zorlayan çok büyük dağlar, denizler yücedir. Güzel olanda düzen, oran, uyum gibi özellikler bulunurken, yüce olanda belirli ölçüleri aşan sınırsızlık ve sonsuzluk dile getirilir. **Kant**'a göre, güzelliğin sınırlı bir büyüklüğü vardır, oysa yücenin sınırsız büyüklüğü vardır (evren gibi). Güzel karşısında heyecanlanırsınız. Yüce karşısında hayranlık ve saygı duyarız.

E. GÜZELLİĞİN NİTELİKLERİ

Güzelliğin objektif ve subjektif nitelikleri vardır. Subjektif nitelikler; kişiden kişiye, toplumlara ve yüzyıllara göre değişir. Objektif nitelikler içsel ve dışsal olarak ikiye ayrılır.

1. Güzelliğin İçsel Nitelikleri:

- Bir eserin güzel olması, onun temsil ettiği ideyi yansıttığı oranda artar. Güzel bir şey, idesine, özüne, kavramına uygun olan şeydir.
- Güzel eser, temsil ettiği şeyin tipine bir bütün olarak uygun olmalıdır.
- Bir şeyin güzel olabilmesi için canlı ve anlatım gücü yüksek olmalıdır.

2. Güzelliğin Dışsal (Biçimsel) Nitelikleri:

- **Orantı ve simetri:** Güzel, unsurların orantılı olarak birleşmesidir. Orantısız şey güzel olamaz. Güzel olan bir bütünün parçaları arasında ölçüye dayalı bir düzen olması da simetridir.
- **Uyum (harmoni):** Bütün güzellikler için, parçaların uyumlu birleşmesi önemlidir. Zaten uyum olmaz ise güzellik de kalmaz, bütün de.

F. SANAT ESERİ VE ÖZELLİKLERİ

Sanat eseri suje ile obje arasındaki estetik ilişkiden doğar. Sanat eseri, bir tasarım (yaratıcı hayal gücü) sonucu ortaya çıkar. Bir tiyatro oyunu, bir heykel, bir tablo, bir müzik parçası vb. birer sanat eseridir. Sanat eserlerini meydana getiren kişilere sanatçı denir.

Sanat eserini meydana getiren, üç unsur vardır: Sanatçı, sanat eseri ve sanat eserini anlayıp takdir eden kişiler (alımlayıcı, suje).

Sanat Eseri'nin Özellikleri

1. Sanat eseri kişiseldir. Yani o eseri ortaya koyan kişiden izler taşır.
2. Sanat eseri yaratıcılık gerektirir.
3. Sanat eseri estetik kaygıyla üretilir yani yarar amacı güdülmez (Estetik kaygılılık).
4. Sanat eseri özgündür; yani eşsiz ve tektir. Yani bir daha eşi benzeri olmayandır (Orjinallik).
5. Sanat eseri kalıcıdır. Sanat eserinin bizde uyandırdığı haz hayatımıza etki edebilecek kadar kalıcıdır.
6. Sanat eseri evrenseldir. Ortaya konan ürün tüm insanlığın ortak malıdır.

G. ORTAK ESTETİK YARGILAR

1. Ortak Estetik Yargıların Varlığını Reddedenler (Öznelci Görüş): Sanat eseri, değerini, insanda uyandırdığı duygulardan, yaşantılardan alır. Yoksa bu kendi başına taşıdığı bir nitelik değildir. Nesne, kendi başına güzel olamaz. Her insanın yaşantıları farklıdır. Dolayısıyla ortak estetik yargılar olamaz. Temsilcisi B. Croce (1866-1952)'dir.

Croce: Ona göre her sanatçı kendi duygularını ve izlenimlerini alır, bunları ruhunda bir senteze tabi tutarak onları kendine özgü bir şekilde eserinde ifade eder. Her ifade sanatçının kendi ruhunda yaşadığı özgün estetik yaşantılardır. Her insanın yaşantıları da farklıdır. Bu yaşantılar bir defaya mahsustur. Bir daha asla yaşanmaz. Bu nedenle, estetik yargılar özeldir ve ortak estetik yargılar oluşturamayız.

2. Ortak Estetik Yargıların Varlığını Kabul Edenler (Nesnelci Görüş): Sanat eseri güzellik değerini kendisinde taşır. Güzellik, insandan bağımsız olarak vardır. Bir nesne güzelse, insan olsa da olmasa da güzel olacaktır. Bu nedenle ortak estetik yargılar vardır. Temsilcileri Platon ve Kant'tır.

Platon: Güzel, bir idea olarak gerçekten vardır. İdealar, diğer özellikleri yanında kendinden güzeldir. Asıl güzellik, hiçbir zaman değişmeyen gerçeklik olan güzellik ideasıdır. Akıl sahibi her varlık için güzel ideası ortaktır. Çünkü o akılla kavranır.

Kant: Duygusal beğeniye dayanan bazı yargıların tamamen sınırlı ve kişisel yargılar olduğunu, ama gerçek estetik yargıların duygusal ve kişisel olmaktan çıkıp, düşünsel, zorunlu ve genel geçerli hale geldiğini söyler. O, beğeni yargılarının insanların ortak estetik duygusuna dayandığını ve insanlar arasında ortak estetik yargıların bulunduğunu savunur. Kant'a göre "Şu tablo güzeldir." yargısını verdikten duygu her insanda ortaktır; bu duygu öznel değildir. Çünkü güzelin beğenisi çıkarsız ve özgün bir hazdır. Bu hazla her insan sanat eserine yöneldiğinde aynı güzelliği görecektir ve ortak estetik yargılara ulaşacaktır.

1. Ege'deki bir koyu, tasarladığı otele uygun olduğu için güzel bulan bir mimar ya da incelemek istediği canlıları barındırdığı için beğenen bir biyolog estetik bir tavır içinde değildir. Aynı koyu, yalnızca, kıyıya vuran dalgaların izlerinden, yamaçtaki ormanın suya yansımından etkilenecek beğenen bir kişinin bu tavrı estetikdir.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi estetik tavrın belirleyici bir özelliğidir?

- A) Kişinin bir nesneyi kendi ölçütlerine dayanarak beğenmesi
 B) Kişinin hoşuna giden bir nesnenin çoğunluk tarafından da beğeniliyor olması
 C) Kişinin, ilgi duyduğu nesneye çıkar gözetmeyen bir beğeni ile yönelmesi
 D) Kişinin beğenisinin nesnenin bütününe değil, belirli özelliklerine yönelik olması
 E) Kişinin bir nesne ile ilgili beğenisini başkalarıyla paylaşmak istemesi

(1999-ÖSS-İPTAL)

2. Estetik, güzel üzerine düşünme çabasıdır. Refik Fersan'ın bir saz semaisi, Mikelanj'ın bir heykeli güzel olduğu, bizde hoş ve soylu duygular uyandırdığı gibi, bir atın yürüyüşü veya bir kentin sokakları da güzel olabilir ve bizde benzeri duygular uyandırabilir. Estetik, güzeli bütün alanlarda, sanat felsefesi ise yalnızca sanat yapıtları çerçevesi içinde sorgular. Başka bir deyişle, sanat felsefesi, estetiğin kavram ve problemlerini sınırlı bir alanda inceler.

Bu parçaya dayanarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- A) Güzellik sanat ile sınırlı değildir; başka alanlarda da söz konusudur.
 B) Estetik, doğadaki veya çevremizdeki bir olayın güzel olup olmadığını sorgulayabilir.
 C) Sanat felsefesinde ele alınan bazı kavramlar, estetiğin kapsamına da girer.
 D) Güzeli, hem estetiğin hem de sanat felsefesinin konusu olabilir.
 E) Sanat yapıtı doğadaki güzelin, sanatçının yorumuyla yansıtılmasıdır.

(1999 – ÖSS)

3. Bir tabloda gökyüzünün mavi, otun yeşil olmasını bekleyen kimseler, tabloda başka renkler görünce şaşırırlar. Oysa, mavi gök ve yeşil çayırlara ilişkin her şeyi unutmayı bir denesek; dünyaya sanki başka bir gezegenden şimdi gelmişçesine bakıp onu ilk görmüş gibi olsak, işte o zaman nesnelere değişik renklerle görünürlerdi bize. Ressamlar da bazen başka bir gezegenden gelmiş gibi, dünyayı yepyeni bir gözle görmemizi isterler. Bize, doğadaki varlıkların güzelliklerini görmeyi öğretenler de onlardır. Onları izleyip, onlardan bir şeyler öğrenirsek, pencereden dışarı bakmak bile heyecan verici bir serüvene dönüşecektir.

Bu parçada, sanat eserinin hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Sadece, güzel olması amacıyla yapılması
 B) Bir benzerinin olmaması
 C) Belirli bir sanat akımının izlerini taşıması
 D) Sanatçının öz ve biçim arasında kurduğu dengenin bir sonucu olması
 E) Dünyayı, alışık olunandan farklı bir anlayışla yansıtması

(2000-ÖSS)

4. Estetik beğenilerin tartışılmayacağı sözü doğru olabilir; ama bu, beğenin gelişebileceği doğrusunu da dışlamamalıdır. Bunu, herkes, herhangi bir alanda, günlük yaşantısından çıkarabilir. Örneğin, değişik müzik türleri dinlemekten pek keyif almayan birisi, müziğin diğer türlerini inceleyecek vakit, istek ve fırsat bulsa, yeğlediği türü ve tarzları yanılmadan ayırt edecek düzeye gelebilir; artan bilgisi de müzikten daha ince tatlar almasına katkıda bulunabilir. Aynı şekilde bir kişi değişik minyatürleri seyrede seyrede minyatür sanatı konusunda bir anlayışa ve seçiciliğe ulaşabilir.

Bu parçaya dayanarak aşağıdaki yargılardan hangisine varılabilir?

- A) Sanat hakkında bilgi sahibi olmak için sanata eleştirel bakmak gerekir.
 B) Yapımı çok zaman ve emek gerektiren yapıtlar çoğunluk tarafından beğenilir.
 C) Sanat yapıtları ancak o ürünü yaratan sanatçılar tarafından açıklanabilir.
 D) Üzerinde görüş birliğine varılan yapıtların sanatsal değeri vardır.
 E) Sanattaki beğeni, karşılaşılan eserler çeşitlendikçe gelişir.

(2001-ÖSS)

5. Büyük bir sanat yapıtı karşısında kişi, dünyaya bakış açısının genişlediğini, hem dünyayı hem de kendi benliğini kavrayışının derinlik kazandığını görür. Yeni bir ışık altında bakar her şeye, birçok şeyi ilk kez görür; ama hep olgunlaşarak bakar. Her yapıtın dünyası, bir bakıma, onu algılayanın dünyasıyla bütünleşir; iki dünyanın karşılıklı alışverişinden kendi benliğinin aydınlandığını gözler kişi.

Bu parçada bir sanat yapıtının hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) İnsan doğasını yansıtması
 B) Sanatçının duygularını dile getirmesi
 C) İzleyen kişiyi geliştirmesi
 D) Bir eşinin daha bulunmaması
 E) Bir yarar gözetilerek yapılmaması

(2001-ÖSS)

6. İnsan olarak yaşantılarımız ve iç dünyamız bilinmeyenlerle, keşfedilmemişliklerle doludur. Sanat, insanın iç dünyasını keşfetmeye, adlandırmaya çalışır. Sanat yapıtında okursa, seyirciye, dinleyiciye sunulan, onun için yeni olan bir yorumdur. Bir şiir, bir resim, bir senfoni insan için hep yeni bir keşif, yeni bir adlandırmadır. Gerçekten de bir sanat yapıtıyla ilk kez karşılaştığında insanı şaşırtan budur.

Bu parçada, bir sanat yapıtı karşısında duyulan şaşkınlık aşağıdakilerden hangisine bağlanmaktadır?

- A) Dünyayı eleştirel bir bakış açısıyla yansıtmasına
- B) İnsanın anlayamadıkları karşısında duyduğu korkuyu gidermesine
- C) İnsanı, önceden farkına varamadığıyla karşı karşıya getirmesine
- D) İnsana hoş duygular yaşatmasına
- E) Başka sanat yapıtlarında ele alınmamış bir konuyu işlemesine

(2002-ÖSS)

7. Kitap okuyan bir çocuğun, kendisini kitabın konusunda kaptırması, söz gelişi zavallı Robinson'un adadan kurtarmak için kafa yorması, sanat yapıtının doğası yönünden ilginç bir durumdur. Elindeki romana dalmış bir yetişkinin, odaya başka birinin girmesiyle birden irkilmesi, gerçek dünyaya ancak birkaç saniye duraksadıktan sonra uyum sağlayabilmesi de böyle bir durumun sonucudur. Bu iki örnekte de romanın kurmaca yapısı, okuru yaşadığı dünyadan çekip olayların salt duyularla izlenemeyeceği bir dünyaya itmiştir.

Bu parçaya dayanarak sanat yapıtıyla ilgili aşağıdaki genellemelerden hangisine ulaşılabilir?

- A) Düş gücüyle keşfedilebilecek ayrı bir dünyası vardır.
- B) Sanatçının dünyaya bakış açısını yansıtır.
- C) Yaşamın değerinin kavranmasına yardımcı olur.
- D) Temel amacı, gerçeğin kavranmasını sağlamaktır.
- E) Gerçek dünyayı yücelterek yeniden kurgular.

(2002-ÖSS)

8. Kimi sanatçılar dünyayı, ona ilişkin her türlü bayat algının; pembe ten, sarı veya kırmızı elmalara ilişkin her türlü önyargının dışında, yepyeni görmemizi isterler. Basmakalıp düşüncelerden kurtulmak kolay değildir elbette. Ama bu kalıplardan kurtulan sanatçılar, genellikle en ilginç yapıtlarını veriyorlar. Bize, doğadaki varlıkların hiç düşlemediğimiz, yepyeni güzelliklerini görmeyi öğretenler de onlardır. Eğer onları izleyip onlardan bir şeyler öğreniyorsak, pencereden dışarı bakmak bile heyecan verici bir serüvene dönüşecektir.

Bu parçaya göre, sözü edilen sanatçılar bize aşağıdakilerden hangisini kazandırmaktadır?

- A) Heyecanları denetleme yetisi
- B) Değerleri karşılaştırma yetisi
- C) Renkleri doğadaki gibi algılama yetisi
- D) Farklı güzellik anlayışlarını kabul etme eğilim
- E) Doğadaki güzellikleri resme yansıtma isteği

(2003-ÖSS)

9. Bizleri sanata yönelten güçlü dürtülerden biri de gündelik hayatın acı verici kabalığından, sıkıcı monotonluğundan ve sürekli değişen kişisel istekler zincirinden kaçma gereksinimidir.

Bu cümlede sözü edilen gereksinim, sanatta özellikle hangi yolla giderilir?

- A) Belirli bir üslubu sürdürme
- B) Alanını sınırlama
- C) Kurmaca dünya oluşturma
- D) Kalıcı yapıtlar verme
- E) Kullanacağı tekniği belirleme

(2004 – ÖSS)

10. Ben elime fırçayı alıp resim yapan biri değilim. Gene de usta ellerden çıkma görsel yapıtların seyrine öyle kaptırırım ki kendimi... Ama neyleyim, benim konumumda birinin eski Çin resimlerine erişme olanağı pek yok. Buna karşılık elimi uzatır uzatmaz eriştiğim Çin şiirleri var. Bunların çoğu, o resimlerle akraba. Demek ki resim özlemimi şiirle giderebilecek durumdayım.

Bu parçaya dayanarak sanatla ilgili aşağıdaki genellemelerden hangisine ulaşılabilir?

- A) Farklı sanat dalları benzer duygu ve düşünceleri yansıtabilir.
- B) Sanat yapıtının ortaya çıkışında izleyicinin de rolü vardır.
- C) Kimi sanatçılar, sanatın birkaç dalıyla ilgilenir.
- D) Sanat yapıtları eskidikçe değer kazanır.
- E) Sanattan anlamak uzmanlık gerektirir.

(2004-ÖSS)

11. Sanatta, nesnelerin bildiğimiz anlamından kopabilmemiz, onları düşündüğümüz gibi değil, oldukları biçimde kabul edebilmemiz gerekir. Örneğin, bir tabloda, ekmek fırını camekânında bir dikiş makinesiyle bir şemsiye bir arada olabilir. İşlevi saf ve kesin bir biçimde saptanmış gerçek bir nesnenin (bir şemsiye) kendinden çok uzak bir başka nesneyle (bir dikiş makinesi) birlikte, her ikisi için de garip kaçan bir yerde (bir fırın camekânı) bir arada olmaları, kendiliğinden bu nesnelere işlev ve kimliklerinden ayırır. Bu nesnelere eski anlamlarıyla görmek bir yanılgıdır. Artık onlar, gerçek, şiirsel, yepyeni bir anlama kavuşmuştur.

Bu parçada aşağıdaki görüşlerden hangisi öne sürülmektedir?

- A) Var olmanın anlamı sanatçıya göre değişir.
- B) Gerçek sanatçı, yapıtlarında doğanın gizemini yansıtır.
- C) Sanatçı, yapıtında kendi kişiliğinin ipuçlarını verir.
- D) Sanat, doğadaki gerçekliğe farklı bir anlam kazandırır.
- E) Sanatın amacı güzeli ortaya koymaktır.

(2005-ÖSS)

12. • Ressam sadece resim yapar, kendi düşüncelerini resme yapıştırmaz.
• Sanatçı eserini gerçekleştirmesindeki niyetiyle değil, yalnızca gerçekleştirdiği eserin niteliğiyle övgüyü hak eder.

Bu iki yargıdan çıkarılabilecek ortak sonuç aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sanatçının görevi toplumu aydınlatmaktır.
B) Sanatçı yaşadığı kültürün etkisindedir.
C) Sanatta önemli olan, sanat eserinin kendisidir.
D) Her izleyici sanat eserini kendine göre yorumlar.
E) Sanatçının niyeti, sanat eserinin niteliğini belirler.

(2007-ÖSS)

13. Doğalcılığı modern resmin karşıtı olarak görenler var. Şimdiye kadar doğal bir sanat eseri gören var mı, bilmek isterdim doğrusu. Doğa ve sanat iki ayrı şeydir, aynı olamazlar. Doğadan ayrı bir şey olan düşüncemizi sanat yoluyla dışa vururuz. Doğayı olduğu gibi resimlemeye inanan sanat bile her zaman sanat olmuştur, doğa değil.

Bu parçadan çıkarılacak sonuç aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Doğa ve sanat özdeş kavramlardır.
B) Sanat doğanın kopyasıdır.
C) Sanat doğadan üstündür.
D) Sanat ve doğa farklı varlık alanlarıdır.
E) Modern resim, resim sanatının son aşamasıdır.

(2008-ÖSS)

14. Bir resim, düşünülerek bulunmaz, bizzat ele alınmadan kurgulanmaz. Bir insanın düşüncelerinin değişmesi gibi, bir resim de yapılırken sürekli değişir. Ve hatta bittiğinde bile, ona bakanların bilinç durumlarıyla bağlantılı olarak değişmeye devam eder. Günden güne ve yaşamın bize dayattığı değişimlere katlanarak... Bir canlı gibi resmin de kendine özgü bir yaşamı vardır. Aslında bu çok doğal, resim ona bakan insan aracılığıyla yaşar.

Bu parçadan aşağıdaki yargıların hangisi çıkarılamaz?

- A) Resim alımlayıcıya göre şekillenir.
B) Sanat ürünü olmuş bitmiş bir yapıda değildir.
C) Sanatçının yapmayı düşündüğüyle yaptığı aynı değildir.
D) Sanat ürününün varlığı alımlayanın olmasına bağlıdır.
E) Sanat yapıtı olmadan sanattan söz edilemez.

(2009-ÖSS)

15. Michelangelo bir anıt heykel yapmak üzere görevlendirilir. Heykelinde kullanacağı malzeme için mermer ocağına gider. Sanatçı, kendilerini eşsiz heykellere dönüştürecek yontma kalemını bekler gibi görünen o mermer kütlelerin karşısında, coşkuyla kendinden geçer. Böylece ocaklarda altı aydan fazla zaman geçirir. Oysa mermer kütlelerin içinde uyuyup kalmış figürleri kurtarmak için bir an önce işe koyulması gerekirdi.

Bu parçaya göre sanatçının işlevi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İdeale uygun sanat eseri ortaya koymak
B) Doğayı aynen yansıtmak
C) Yeni bir form yaratmak
D) Hayal gücünün sınırlarını zorlamak
E) Malzemeye sınırlı sanat etkinliğinde bulunmak

(2010-YGS)

16. Bir Japon filminde, evlenecek çift baharda çiçek açmış kiraz ağaçlarının çevrelediği yolda yürüyordu. Görüntü harikaydı, beni çok etkilemişti. Japon inançlarında çiçek açmış kiraz ağacının, muhteşem güzelliği nedeniyle kutsal sayıldığını daha sonra bir belgeselden öğrendim. Bunu öğrenmiş olmam o görüntüyle ilgili estetik yargımı değiştirmedir.

Bu parça aşağıdaki yargılardan hangisini destekler niteliktedir?

- A) Sanat eserinin topluma vereceği bir ileti olmalıdır.
B) Estetik yargılar güzelin bilgisinden çok, alınan hazza bağlıdır.
C) Doğada güzel olanlar sanatta da güzeldir.
D) Sanatın amacı güzeli ortaya koymaktır.
E) En az bir süje haz alıyorsa o sanat eseridir.

(2010-YGS)

17. Sanat eserleri diğer nesnelere gibi vardır. Resimler bir şapka veya palto gibi duvarda asılı dururlar. Sözelimi Van Gogh'un bir çiftçinin ayakkabılarını gösteren resmi bir sergiden diğerine taşıyıp durur, aynı Zonguldak'tan gönderilen kömür veya Karadeniz ormanlarından gönderilen tomrukların taşınması gibi. Cemal Süreya'nın şiirleri, bir öğrencinin sırt çantasında diğer eşyalarıyla bir arada bulunabilir. Beethoven'in eserleri kitapevlerinde raflara tıpkı kırtasiye malzemeleri gibi yerleştirilir. Yine de bir şeyi sanat eseri olarak görüp diğer nesnelere ayrı tutuyorsak o, estetikle ilgili görüşlerimize uygun demektir.

Bu parçaya göre sanat eseri diğer nesnelere hangi açıdan ayırt edilir?

- A) Estetik kaygılarla oluşturulmasıyla
B) Doğayı aynen yansıtmasıyla
C) Alımlayıcının değerlendirme biçimiyle
D) Evrensel nitelik taşımasıyla
E) Yaratıcısının düşüncesini içermesiyle

(2011-YGS)

A. DİN FELSEFESİ NEDİR?

Din felsefesi, genel olarak dini konu edindir. Din felsefesi; dinin dayandığı temel ilkeleri, dinle ilgili temel kavramları, Tanrı ile ilgili görüşleri ele alır. Din felsefesi; belli bir dini değil de genel olarak din olgusunu akılcı bir şekilde ele alır.

Din felsefesi, öncelikle dini tanımlamaya ve açıklamaya çalışır. Daha sonra temel dinsel kavramları (vahiy, Tanrı, mucize, ibadet, iman, peygamber) açıklamaya çalışır ve insanlık tarihi boyunca ortaya çıkmış olan din ve çeşitli inanç biçimlerini tutarlı, sistemli ve eleştirel bir şekilde incelemeye çalışır.

1. Dine Felsefi Açıdan Bakış (Dinin Felsefi Temellendirmesi)

Felsefe dini konu edinirken onun üzerine eleştirel, akılcı ve bütüncül bir bakış sergiler. Dinin felsefi temellendirmesinde dinin temel iddiaları hakkında **rasyonel** (akılcı), **objektif**, **kapsamlı** ve **tutarlı** bir tarzda düşünülmesi gerekmektedir.

1. Felsefe dine rasyonel açıdan bakmalıdır. Yani dinin ana iddialarını akla dayalı olarak açıklamalıdır.

2. Felsefe dini temellendirirken konuyu olabildiğince kapsamlı ele almalıdır. Yani dinin temel iddialarını açıklamaya çalışırken tek taraflı yaklaşım sergilemeyip karşıt görüşlere de yer vermesi gerekir. Mesela; Tanrı'nın varlığı sorununa "Tanrı vardır" diyen teizm görüşünün yanında "Tanrı yoktur." diyen "ateizm" veya "Tanrı bilinemez." diyen agnostisizm görüşlerine de yer vermesi.

3. Felsefenin dine bakışı tutarlı olmak zorundadır. Tutarlılık ileri sürülen bir düşüncenin kendi içinde çelişkisiz olması demektir.

4. Felsefe dini temellendirirken, nesnel (objektif) olmak zorundadır. Yani taraf tutmaması gerekir.

2. Teoloji ile Din Felsefesinin Farkı

Teoloji (İlahiyat) de tıpkı din felsefesi gibi Tanrı, evren, insan ve dini konu edindir.

Teoloji, **inanca** dayanır; inancın sınırları dışına çıkmaz. Bu nedenle her dinin kendine özgü bir teolojisi vardır. Yani Teoloji, **belli bir dini** ve bu dine ait konuları ele alır. Her din açıklamalarını, inandığı kutsal kitaplarına, peygamberlerinin bildirdiklerine ve din büyüklerinin yorumlarına dayandırır. Teoloji bu çerçevede temellendirdiği dini öğretiyi, **dogmatik** ve **otoriteye bağlı** kalarak kabul eder ve **yaymaya** çalışır. Bu nedenle konularına **taraflı** biçimde yaklaşır. Dogmatik olduğu için **eleştiriye yer yoktur**. Teolojinin amacı **inançların inançlarını güçlendirmek** ve kuralları ile **insan yaşamını düzenlemektir**.

Oysa din felsefesi, belli bir dini değil de **genel olarak din olgusunu**, dinin kavramlarını, temel iddialarını, insan yaşamındaki yerini, **akla** dayalı olarak açıklamaya ve **sorgulamaya** çalışır. Din felsefesi özgür düşünmeyi ve sorgulamayı temel alır. Yani **otoriteye bağlılığı yoktur**. Din felsefesi **dini yaymak gibi amaç gütmeyiz**. İnsanları daha inançlı ya da daha inançsız yapmaya da çalışmaz. Bu nedenle bütün dinlere eşit mesafede olur. Yani **tarafsızdır**. Ayrıca din felsefesi **insan yaşamını düzenleyecek kuralları koymayı da amaçlamaz**.

B. DİN FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Din felsefesinin temel kavramları; Tanrı, inanç, kutsal, peygamber, vahiy, dini tecrübe, fitrat, tevhid, ibadet, iman, yüce, ruh, cennet, cehennem.

C. DİN FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ

1. Tanrı'nın varlığı problemi?
2. Evrenin yaratılışı problemi?
3. Vahyin imkânı problemi?
4. Ruhun ölümsüzlüğü problemi?

Ç. TANRI'NIN VARLIĞI PROBLEMİ

1. Tanrının varlığını kabul edenler (Teizm)
 - a) Monoteizm (Tek Tanrıçılık)
 - b) Politeizm (Çok Tanrıçılık)
 - c) Deizm (Yaradancılık)
 - d) Panteizm (Tüm Yaradancılık)
 - e) Panenteizm (Diyalektik Teizm)
2. Tanrının varlığı reddedenler (Ateizm)
3. Tanrının varlığının bilinemeyeceğini savunanlar (Agnostisizm)

1. Tanrının Varlığını Kabul Edenler (Teizm):

Teizm, ilahi şeylere veya Tanrı'ya inanmak demektir. Teizm, Tanrı'nın varlığını ve onun evrenin yaratıcısı ve koruyucusu olduğunu savunan anlayıştır. Tanrı öncesiz (ezeli) ve sonrası (ebedi) dir. Teist düşünürler, Tanrının varlığını akla dayalı bazı kanıtlar ileri sürerek ispatlamaya çalışmışlardır. Bu kanıtlar; ontolojik, kozmolojik, ahlak ve düzen ve amaç kanıtı

Ontolojik Kanıt: Tanrı'nın varlığını, Tanrı kavramından yola çıkaracak ispatlamaya kalkan anlayıştır. İlk kez bu kanıtı ortaya atan kişi St. Anselmus'tur. Tanrı tasarlanabilen en yetkin (mükemmel) varlıktır. Yetkin varlık, var olmadığı takdirde yetkin olamaz. Bu kanıtı ileri sürenlerden biri de Descartes'tir. Ona göre, insan yetkin olmayan varlıktır. Fakat yetkin olmayan insanda yetkin varlık düşüncesi vardır. İnsan kendi kendine yetkin varlık düşüncesini koyamaz. Çünkü insan yetkin bir varlık değildir. Demek ki insana bu düşüncüyü bir yetkin varlık vermiştir.

Kozmolojik Kanıt: Bu kanıt, ilk neden ve nedensellik kanıtıdır. Hiçbir şey, nedensiz olarak meydana gelmez. Her şeyin bir nedeni vardır; her bir neden, başka bir nedenin sonucudur. Yani var olan her şeye, kendisinden önce gelen bir şey neden olmuştur. Bu nedenlere bakarak, ilk nedene kadar ineriz ve yani tanrıyı buluruz. Tanrı var olma nedeni bulunmayan temel tek varlıktır.

Düzen ve Amaç Kanıtı: Evrenin her yeri en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiş şekildedir. Evrendeki bu düzen belli amaçlara hizmet etmektedir ve evrende yaşamın sürmesini sağlamaktadır. Ne düzen ne de amaç kendi kendine ortaya çıkamaz. O halde, evrene düzen ve amaç veren bir gücün veya bilincin varlığının olması gerekir. Bu varlık da Tanrı'dır.

Ahlak Kanıtı: Tanrı olmasaydı her şey mubah olurdu. O halde iyi ve kötünün anlam ifade edebilmesi için, bunların karşılıklarının olması gerekir. Bu karşılıkları uygulayacak bir güce ihtiyaç vardır. Bu da Tanrı'dır.

a) Monoteizm (Tek Tanrıcılık): Yalnızca tek bir Tanrı'nın var olduğunu savunan görüştür.

b) Politeizm (Çok Tanrıcılık): Birden çok Tanrı'nın var olduğunu savunan görüştür.

c) Deizm (Yaradancılık): Deizm anlayışı iki temele dayanır; ilki Tanrı'nın varlığı akılla bilinebilir, ikincisi evren yaratıldıktan sonra, kendi yasalarına göre işler. Yani Tanrı evrene karışmaz, evrene aşkındır. Deizm, dine akılcı bir açıdan yaklaşır. Deizm'e göre Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için mucizelere, vahiyelere ihtiyaç yoktur, bunlara karşı çıkar. Temsilcileri **J.Locke, J.J.Rousseau** ve **Voltaire**'dir.

d) Panteizm (Tüm Yaradancılık): Tanrı ile evreni bir, aynı ve özdeş kılan anlayıştır. Bu anlayışa göre, Tanrı'nın evrenden ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur. Aksine Tanrı doğada, nesnelere ve her şeyde vardır. **Her şey Tanrı**'dir. Tanrı evrenin kendisidir. Evrende var olan her şey aslında bir bütün olarak Tanrı'yı oluşturur. Tanrı, evrendeki bütün varlıkların toplamıdır. Temsilcileri **Plotinos, Bruno**'dur.

e) Panenteizm (Diyalektik Tanrıcılık, Diyalektik Teizm): **Her şey Tanrı'dadır** ve Tanrı ile evren bir değildir. Bu anlayışa "Çift kutuplu Tanrı anlayışı" denir. Tanrı'yı soyut, mutlak ve değişmez gibi yönleriyle evrenin üstünde (aşkın); somut, görelî ve değişen yönleriyle de evrenin içinde (içkin) görür. Tanrı evrenin dışında bir aşkınlığa sahiptir, onunla birlikteyken. Hem zamanın içindedir hem dışında; hem değişendir hem de değişmeyendir. Temsilcileri **White Head, Hegel, Spinoza, İbn-ül Arabî**.

Uyarı: Panteizm ile Panenteizm arasında önemli bir fark: Panteizmde her şey Tanrı'dır. Panenteizm de ise, her şey Tanrı'dan sudur etmiştir (oluşturmuştur). Ruhun tek amacı, olduğu Tanrı'ya dönmektir. Bunun da yolu tek evrensel yasa olan evrim/tekâmül'den geçmektedir.

2. Tanrının Varlığını Reddedenler (Ateizm):

Tanrının varlığını inkâr eden görüşe Ateizm denir. Ateizm, Tanrı'nın varlığını inkâr etmekle beraber tüm dinlere, inançlara karşı çıkar. Ateizm, doğaüstü gücün varlığını reddeder. Bu nedenle ruha, cennete, cehenneme, ölümden sonraki hayata inanmazlar. Bu anlayışın temelinde materyalizm (maddecilik) düşüncesi yatar. Temsilcileri **Karl Marx, Leibniz, La Mettrie, Holbach, Nietzsche** ve **Jean Paul Sartre**'dir. Bunlar, evrendeki yetersizliklerden, kusurlardan, kötülüklerden yola çıkarak, Tanrı'nın yokluğunu ispatlamaya çalışmışlardır.

Kötülük Kanıtı: İçinde yaşadığımız dünyada kötü olarak nitelediğimiz oluşumlar vardır. Savaşlar, hastalıklar, depremler gibi. Mutlak olarak iyi olan Tanrı olsaydı bu kötülükler olamazdı. Eğer Tanrı var olsaydı, bunlara engel olurdu. Ayrıca dinler insan yaşamlarında bazı kötülükleri neden olmuştur. Mesela, din savaşlarının nedeni Tanrı'dır.

Ahlaki Gerçekler Kanıtı: Başlıca savunucuları Nietzsche ve Jean Paul Sartre'dir. Sartre'ye göre, evrende kendi kendini yaratan tek varlık insandır. İnsan, kendi kendini yapar ve kendi değerlerini gene kendisi oluşturur. Ona göre, evrendeki her nesnenin bir özü, birde var oluşu vardır. Yalnız insanda var oluş özden önce gelir. Yani önce insan vardır; sonra kendi özünü kendi yaratır. Tanrı varsa özgürlük yok demektir. O zaman insan kendi özünü oluşturma gücünden yoksun olacaktır.

3. Tanrının Varlığının Bilinemeyeceğini

Savunanlar (Agnostisizm): Tanrı'nın varlığının veya yokluğunun bilinemeyeceğini savunan görüştür. Bu anlayışa göre, biz Tanrı'nın varlığını veya yokluğunu ispatlayamayız. Bu yüzden Tanrı vardır veya yoktur diyemeyiz.

İlk temsilcisi **Protagoras**'dır. Ona göre, tanrılar hakkında bilgi edinmemizi engelleyen birçok şey vardır. Tanrılar duyularla algılanamaz. Bu yüzden, benim bilgim Tanrı'nın var olduğunu veya yok olduğunu bilmeye yetmez. O yüzden bu konu hakkında hiçbir şey diyemeyiz.

Agnostisizm deyimini ilk kullanan **Huxley**'dir. O da tıpkı Protagoras gibi, Tanrı'yı duyularımızla algılayamadığımızı bu yüzden Tanrı'nın var olup olmadığı konusunda bir yargı veremeyeceğimizi söyler. Diğer temsilcileri **H. Spencer, Pascal**'dir.

Not: Bu üniteden, 1999–2011 arası gerçekleşen ÖSS sınavlarında toplam **12** soru sorulmuştur.

A. SİYASET FELSEFESİ NEDİR?

Siyaset kelimesi, “idare etmek” manasına gelir. Günümüzde siyaset en genel anlamıyla ülke, toplum ve devlet yönetimiyle ilgili tüm etkinliklerdir.

Siyaseti konu edinen birçok disiplin vardır. Bunlardan biri olan **siyaset felsefesi**; devleti, siyasal otoriteyi, siyasal otoritenin (iktidarın) kaynağını, kullanım biçimini, siyasal otoriteyle (devlet) birey arasındaki ilişkiyi ele alan felsefe disiplindir. Siyaseti konu edinen diğer bir disiplin olan **siyaset bilimi** ise; devleti, siyasal kurumları ve rejimleri, bu kurumların ve rejimlerin oluşmasında, değişmesinde rol oynayan tutum ve davranışları ele alır.

Siyaseti konu edinen bu iki disiplinin devlet ve yönetim olgusuna yaklaşımları birbirinden farklıdır. Siyaset bilimi; siyasette “olanı” inceler ve açıklar. Siyaset alanına giren tüm olguları, bilimsel yöntemlerle araştırır, genel sonuçlara ve yasalara ulaşmaya çalışır. Siyasal olaylarla ilgili değer yargılarında bulunmaktan kaçınarak objektif olmaya çalışır. Oysa siyaset felsefesi “olması” gerekeni ele alır. Var olandan hareketle olması gerekeni yani ideal olan devlet tanımını ve özelliklerini ortaya koymaya çalışır. Siyasal olaylarla ilgili değer yargılarında (iyi-kötü) bulunur. Var olmuş devletleri iyi ve kötü gibi değer yargılarında bulunarak sınıflar.

B. SİYASET FELSEFESİNİN KAVRAMLARI

Birey: Bir toplumu oluşturan ve toplumun bir üyesi olan insandır.

Toplum: Temel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelen, birbirleriyle ilişki kuran, ortak bir kültürü paylaşan, aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insan topluluğudur.

Sivil toplum: Devlet kurumlarının dışında kendini yönlendirebilen, hak ve özgürlüklerini savunabilen özgür ve özerk vatandaşlardan oluşan topluluklardır.

Devlet: Siyasi sınırları tespit edilmiş belirli bir toprak parçası üzerinde egemenliğe sahip en büyük siyasi kurumdur (örgütlenmedir). Kendini oluşturan insan topluluğu üzerinde denetim ve yaptırıma sahiptir.

İktidar: Bir toplumda halkı yönetme gücüne sahip olan kişi ya da kişilerdir.

Yönetim: İktidarı elinde bulunduran kişi ya da grupların toplumu idare etmesidir.

Meşruiyet: İktidarı elinde bulunduranların, yönetme gücünü yasalara uygun olarak sürdürmeleridir. Bir eylemin yazılı yasaya, hukuka uygunluğudur.

Egemenlik: Devletin, iktidar gücünü hiçbir iç veya dış baskı olmadan kullanmasıdır.

Hak: Bireyin başka bireylerden veya kurumlardan isteyebileceği, talepte bulunabileceği her şeydir.

Hukuk: Gerek bireyler arası ilişkileri gerekse bireyin devlet ile olan ilişkilerini düzenleyen, yaptırım gücünü devletten alan yazılı kurallar ve yasalar sistemidir.

Yasa: Bireylerin toplum içindeki davranışlarını düzenleyen, buyruk niteliği taşıyan yazılı hukuk kurallarıdır.

Adalet: Herkese hak ettiğini vermektir.

Demokrasi: İnsan hak ve özgürlüklerinin anayasa ile güvence altına alındığı; katılıma, çoğulculuğa ve hukukun üstünlüğüne dayalı yönetim anlayışıdır.

İnsan Hakları: İnsanın doğuştan sahip olduğu dokunulamaz, vazgeçilemez haklarıdır.

Laiklik: Din işlerini devlet işlerinin dışında tutan yönetim anlayışıdır. Devletin bütün dinlere eşit mesafede olması ve inanç hürriyetinin güvence altına alınmasıdır.

Bürokrasi: Devletin, yasalarla belirlenmiş görevlerini yerine getiren memurların oluşturduğu hiyerarşik (kademeli) yapılanmadır.

C. SİYASET FELSEFESİNİN TEMEL SORULARI

İktidar, kaynağını nereden alır?, Meşruiyetin ölçütü nedir?, Egemenliğin kullanış biçimleri nelerdir?, Bürokrasi nedir?, Bürokrasiden vazgeçilebilir mi? Sivil toplum nedir?, Bireyin temel hakları nelerdir?, En iyi yönetim biçimi hangisidir?, Herkesin memnun olabileceği bir yönetim biçimi olabilir mi? Birey-devlet ilişkisi nasıl olmalıdır? Eşitlik nedir? Adalet nedir? soruları siyaset felsefesinin temel sorularıdır.

1. İktidarın Kaynağı ve Meşruiyetin Ölçütü Nedir?

İktidarın meşruiyet sorunu, iktidarın kaynağıyla yakından ilgilidir. Çünkü, her iktidar kendi kaynağının ilkelerine, dayanaklarına bağlı kaldığı sürece meşru sayılabilir. Devleti yönetenler, iktidarlarını bir meşruiyete dayandırmazlarsa, o iktidar sürekli olamaz. Bu nedenle meşruiyetin ölçütü iktidarın kaynaklarına dayalı olarak açıklanabilir. Bu açıklamalar genel olarak dört tanedir.

a) İktidar kaynağını “**insanın doğasından**” alır. İktidar, toplumun içten ve dıştan gelebilecek tehlikelere karşı korunma ihtiyacından doğar. İnsanları koruma, temel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama, ahlaki olarak olgunlaşma ve erdemli insanlar yetiştirme gibi işlevleri yerine getiren iktidar meşru sayılır. Önemli temsilcileri **Platon, Aristoteles, Farabi** ve **İbn-i Haldun**.

b) İktidarın kaynağı “**Tanrı**”dır. Devlet, Tanrı'nın istediği bir kurumdur. İktidar sahipleri Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileridir. İktidar, toplumu Tanrı'nın koyduğu bu yasalara uygun şekilde yönettiği sürece meşrudur. İslam toplumlarında ve Orta Çağ Avrupa'sında benimsenen anlayıştır. Önemli temsilcisi **St. Augustinus (354-430)**.

c) İktidar kaynağını “toplumdaki bireylerin birlikte yaşama isteğinin bir sözleşmeye dayalı olarak ortaya koymasından” alır. Yani devlet ortak iradenin (sözleşmenin) bir ürünüdür. İktidar, ortak iradenin isteği sayılan şeyleri gerçekleştirmesiyle meşru sayılır. Hobbes’e göre, insan doğal durumunda kendi varlığını tehdit eder. İnsanlar birbirlerine karşı duydukları sevgiden değil de birbirlerinden korktukları için bir araya gelerek bir takım haklarını kullanma yetkilerini üstün güce yani devlete devretmişlerdir. Devlet var olmazsa insanlar birbirlerine zarar verirler. Yani devlet, insanların zorunlu olarak bir arada yaşama isteğinden doğmuştur. Önemli temsilcileri **T.Hobbes, J.Locke** ve **J.J.Rousseau**.

d) Marksizm anlayışına göre, devlet hizmet ettiği sınıfın çıkarlarını korumasıyla meşru kalır.

2. Egemenliğin Kullanılış Biçimleri Nelerdir?

Max Weber (1864-1920) egemenliğin kullanım biçimlerini geleneksel, karizmatik ve rasyonel egemenlik üzere üç gruba ayırmıştır.

a) **Geleneksel egemenlik:** Egemenliğin halka değil de belli kişilere veya ailelere ait olduğu ve egemenliğin babadan oğula geçtiği yönetim şeklidir. Egemenliği toplumun gelenek, görenek ve inançları belirler. Toplumda geçerli olan kurallar bunlarla ilgilidir. Mesela; krallık, monarşi, şeyhlik gibi.

b) **Karizmatik Egemenlik:** Yönetenin (liderin) kendisinde üstün özellikleri olduğuna inanıldığı egemenlik biçimidir. Yönetene gelenek veya yasalar nedeniyle değil, inandıkları ve güvendikleri için itaat ederler. Yöneten, gerçekleştirdiği olumlu üstün başarılarından dolayı yönetme gücünü kendinde bulur. Mesela; peygamberlerin, geçmişinde kahramanlık gösteren birinin otoritesi (Atatürk) gibi.

c) **Rasyonel (Akılcı) / Yasal (Demokratik) Egemenlik:** Egemenliğin, yazılı kurallara yani rasyonel hukuka dayandırıldığı otoritedir. Hukuk kuralları hem yöneteni hem de yönetilene bağlar. Hiç kimsenin gücü ve yetkisi sınırsız değildir. Devletin örgütlenme yapısında kuvvetler ayrılığı (yasama, yürütme ve yargının farklı ellerde toplanması) ilkesi geçerlidir. Günümüz toplumların çoğu buna örnektir.

3. Bürokrasiden Vazgeçilebilir mi?

Bürokrasi devletin, yasalarla belirlenmiş görevlerini yerine getiren memurların oluşturduğu hiyerarşik (kademeli) yapılandırma. Bürokratlar bu memur grubunda yönetici olan kişilerdir. Müsteşar, vali, kaymakam, müdür, şef birer bürokrattır. Bürokratlar hem uzman hem de kalıcıdır.

Devlet, işlerini işbölümü ve uzmanlaşmaya dayalı olarak üst-üst ilişkisi içinde görevlendirdiği bu memur topluluğu vasıtasıyla yürütür. Bu örgütlenmede memurların görev ve yetkileri ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Herkes bir üstteki amirinin yasalara uygun emirlerine uymak zorundadır. Sahip olunan yetkilere memura değil görevine (makamına) aittir. Memur bu yetkileri ancak görevde kaldığı sürece kullanabilir ve bir başkasına devredemez. Fakat yönetim sorumluluğuna sahip olan siyasiler ise gelip geçicidirler.

Max Weber'e göre bürokrasiden vazgeçmek mümkün değildir. Çünkü bürokrasi, devletin yönetim işlevini düzenli, güvenli ve sürekli bir biçimde yerine getirebilmesini sağlamaktadır.

Bürokrasiyi vazgeçilmez kılan özellikler

- Yasal kural ve yaptırımlara dayanması
- Devamlılığı sağlanmış bir görevliler kadrosunun olması
- Yazılı belge ve işlemlere dayalı çalışma geleneğine sahip olması
- Mevki, bilgi ve yeteneğe göre verilmiş yönetme yetkisi ve sorumluluğunun olması
- İş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı olması
- Açık-seçik bir hiyerarşik yapının olması

4. Sivil Toplumun Anlamı Nedir?

Sivil toplum, devlet kurumlarının dışında kendini yönlendirebilen, hak ve özgürlüklerini savunabilen özgür ve özerk vatandaşlardan oluşan topluluklardır. Demokrasinin gelişmesiyle bir takım kesimler kendi hak ve çıkarlarını korumak amacıyla örgütlenmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Sivil toplum bir nevi toplumun kendi kendini yönlendirmesidir. Dernekler ve sendikalar sivil topluma örnektir.

Sivil toplumun işlevleri

- Bireysel hak ve özgürlükleri devletin tek taraflı baskısından koruyarak güvence altına almak
- Bireylerin ve toplumun istek ve kaygılarını dile getirmek, hak ve çıkarlarını korumak
- Toplumda demokratik anlayışın, yönetimde demokratik ilkelerin yerleşmesine katkıda bulunmak
- İktidar karşısında kamuoyu oluşturup baskı kurarak siyasi kararların alınmasında etkili olmak
- İhtiyaç sahiplerine yardım, sağlık, eğitim gibi konularda gönüllü kamu hizmetinde bulunarak bu alanlarda devletin yükünü azaltmak

5. Bireyin Temel Hakları Nelerdir?

Temel haklar; insanın doğuştan sahip olduğu dokunulamaz, vazgeçilemez haklarıdır. Günümüzde bireyin temel hak ve özgürlükleri yasalarca güvence altına alınmıştır. Temel haklar üç grupta toplanır.

a) Kişisel Haklar (Koruyucu Haklar): Bireyi devletin ve toplumun gücüne karşı koruyan haklardır. Bu nedenle bu haklara “**koruyucu haklar**” denir. Örneğin; yaşama hakkı, kişi güvenliği, özel yaşamın gizliliği, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü, haberleşme ve düşünce özgürlüğü gibi.

b) Toplumsal ve Ekonomik Haklar (İsteme Hakları): Sosyal devlet ilkesinden dolayı bireyin devletten isteyebileceği haklardır. Bu nedenle bu haklara “**isteme hakları**” denir. Kişisel haklara göre ikinci plandadır. Örneğin; ailenin korunması, eğitim-öğretim hakkı, çalışma ve sözleşme özgürlüğü, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı ve mülkiyet hakkı gibi.

c) Siyasal Haklar (Katılma Hakları): Vatandaşın devlet yönetimine katılmasını sağlayan haklardır. Bu nedenle bu haklara “**katılma hakları**” denir. Örneğin; seçme, seçilme ve siyasal etkinliklerde bulunma hakkı, siyasal parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma hakkı, kamu hizmetine girme hakkı, dilekçe hakkı ve vatandaşlık hakkı gibi.

Ç. DEVLET NASIL ORTAYA ÇIKMIŞTIR?

Bireylerin oluşturduğu toplumdaki düzeni, bireysel vicdanlar sağlayamaz. Çünkü vicdanın zorlama ve yaptırım gücü yoktur. Bu nedenle toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için çeşitli kurallara, yasalara ve bunları uygulayacak ve denetleyecek kurumlar üstü bir en üst kuruma ihtiyaç vardır, bu da devlettir. Devletin var oluşuyla ilgili iki temel görüş vardır:

1. Devletin, Doğal Bir Varlık (Kurum) Olduğunu Savunanlar: Bu anlayışa göre, doğadaki düzenin bir devamı olan devlet diğer canlılar gibidir, büyük bir organizmadır, doğal bir varlıktır. Temsilcileri Platon, Aristoteles, Farabi ve İbn-i Haldun’dur.

Platon (MÖ 427-347): Ona göre insan ile devlet arasında büyük bir benzerlik vardır. Devlet büyük ölçekli canlı bir organizma (insan) dır. İnsanlarda bulunan bazı yetiler (beslenme, irade, akıl) toplumsal sınıflar (halk-işçi, asker, yönetici) olarak karşımıza çıkmaktadır. İşçi sınıfı insandaki beslenme güdüsüne, koruyucu sınıfı (askerler, savaşçılar) irade ve cesarete, yöneticiler sınıfı (filozoflar) da akla karşılık gelmektedir. Bu anlamda devlet, doğanın bir devamı olarak ortaya çıkmıştır ve insan görünümündedir. Platon’a göre, insanın tek başına kendine yetmemesi, başkalarına ihtiyaç duymasına sebep olmuştur. Bu nedenle insanlar yardımlaşmak için bir araya toplanmış ve böylece toplumu-devleti oluşturmuştur.

Aristoteles (MÖ 384-322): Ona göre devlet, doğanın bir devamıdır ve insanın doğasına bağlı olarak ortaya çıkan organik bir varlıktır.

Farabi (870-950): Ona göre bütün insanlar, ihtiyaçlarını giderebilmek için birbirleriyle yardımlaşmaya ve birlikte bulunmaya muhtaçtır. Farabi bu nedenle insana için “içtimai ve siyasi bir canlıdır” der. İnsanların toplu halde yaşamasının bir amacı da bireyler açısından yetkinliği gerçekleştirmektir. Yeterlilik ve yetkinlik, medeni bir hayat tarzıyla mümkün olduğundan, ailelerin, köylere; köylerin şehirlere ve şehirlerin de devlete yönelmesi doğal bir zorunluluktur.

İbn-i Haldun (1332-1406): Ona göre toplum insanların birbirine muhtaç olmasından dolayı çıkmıştır. Oysa devlet, insanı toplum içindeki diğer insanların saldırı ve zulmünden korumak için kurulmuştur. İnsanın toplumsal yönü kadar hayvani bir yanı da vardır. İşte üstün otoriteye sahip devlet belirlediği yasalarla insanı, sahip olduğu bu hayvani yönüne karşı koruyan bir silahtır. Böylece insanlar için, devlet doğal bir zorunluluk olarak ortaya çıkar.

2. Devletin, Yapay Bir Varlık (Kurum) Olduğunu Savunanlar: Bu anlayışı göre devlet, insanların kendi arasında uzlaşarak toplumu ve devleti meydana getirirler. Temsilcileri **Thomas Hobbes, John Locke** ve **J. J. Rousseau**’dur.

Thomas Hobbes (1588-1697): Doğal durumunda birbirinin kurdu olan insanlar, bir sözleşmeyle hak ve özgürlüklerini kendi iradeleriyle daha üstün bir varlığa yani devlete devrederek kargaşa ve savaşa son verip güvenlik içinde yaşamak istemişlerdir. Ortak iradenin (sözleşme) bu isteği devletin yapma kurum olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu isteğin yerine getirilmesi içinde devletin sınırsız yetkiyle donatılmış olması gerekir.

John Locke (1632-1704): Hobbes gibi toplumun kuruluşunu toplumsal sözleşmeye dayandırmaktadır. Ama Hobbes gibi devleti, mutlak egemenliğe sahip bir güç olarak görmez. İktidarın gücünün sınırlandırılması gerektiğini savunur, bunun için “Kuvvetler ayrılığı” ilkesini ortaya atmıştır. Devlet, onu kuran toplumun amaçlarının gerçekleşmesinde sadece bir araçtır. Devlet, bir sözleşmenin sonucu olduğu için yönetilenlerin de onayına sahip olacaktır. Bu siyasal güç mülkiyet hakkını korumak amacıyla kurulduğundan, bunun ortadan kaldırılması düşünülemez. Aksi durumda siyasi otoritenin meşruiyeti ortadan kalkacaktır. Bunun için siyasi iktidarın sınırlandırılması gerekir, bunun yolu kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanır.

Jean Jacques Rousseau (1712-1778): Hobbes'un insanın doğuştan kötü olduğu düşüncesine karşı çıkar, tersine insan doğasının iyi olduğunu ve Locke gibi, insanın doğuştan özgür ve barış yanlısı olduğunu, devletin de bunu gözetmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Rousseau'ya göre, toplumsal sözleşme ile kendini topluma bağlayan insan için artık, bencil çıkarlara yönelik "özel istem" in önemi yoktur, önemli olan "genel istem" dir yani ortak çıkarlardır. Bireyin özel istemi genel isteme aykırı olamaz, yoksa toplum onu saygıya zorlayacaktır.

D. İDEAL DÜZEN ARAYIŞLARI

1. İdeal düzenin olabileceğini reddedenler
2. İdeal düzenin olabileceğini kabul edenler

1. İdeal Düzenin Olabileceğini Reddedenler:

a) Sofistler: Protagoras'a göre, her insanın istekleri ve amaçları farklıdır. Bu nedenle insanları mutlu edebilecek devlet sisteminin özellikleri de farklı olacaktır. Bu yüzden herkesi mutlu edebilecek ve herkesin üzerinde anlaşabileceği ideal düzen olamaz.

Doğal düzen ve doğal yaşam, toplumsal düzenden daha değerli ve üstündür. Toplumsal yaşamda sayıca çok olan güçsüz insanlar, kendilerini korumak amacıyla bir araya gelerek, doğal yasalara aykırı olan yasaları yapmışlardır. Bu ise doğal yaşama aykırıdır ve doğru bir şey değildir. Çünkü bu, güçsüzün güçlüye karşı bir tür şiddet uygulaması anlamına gelir. İdeal düzen olamaz, çünkü ideal düzen doğanın kendi düzenidir ve bu ideal düzen doğada kalmıştır.

Gorgias'a göre, herkesin benimseyebileceği bir düzen olamaz. Çünkü devlet, insan özgürlüğünü kısıtlar. Bu da, insanın doğasına aykırıdır. Bu bakımdan sosyal düzeni ve devleti reddeder.

b) Nihilizm: Nihilizm siyasi manada, hiçbir otoriteye boyun eğmemektir. Nihilizm'e göre her türlü otorite insanın doğasına aykırıdır. Otoriteye dayalı tüm kurumlar insan özgürlüğünü kısıtlar. Öyleyse, insanı sınırlayan bütün değer, kurum ve düzenler kötü olup yıkılmalıdır. Çünkü her türlü otorite insanın güdülerini köreltir, kişiliğini tahrir eder ve bütün kötülükler bu yüzden ortaya çıkar. En önemli temsilcisi **Nietzsche**'ye göre her türlü otorite insanın doğasına aykırıdır. İnsanın doğasına uygun olan; güçlü, korkusuz ve acımasız olmaktır. Devlet, insan üzerinde baskı kurarak onun doğallığını ve yaratıcılığı yok eder. Bu nedenle otoriteye dayalı bir düzenin ideal düzen olması mümkün değildir.

c) Anarşizm: İnsan üzerindeki tüm kısıtlama ve zorlamalar kaldırılmalı, otoritesiz ve devletsiz bir düzen kurulmalıdır. İnsanlar devlet olmadan daha adil ve mutlu yaşayabilirler. Bu nedenle ideal düzen olamaz. Temsilcileri **Proudhon, Stirner** ve **Bakunin**'dir.

2. İdeal Düzenin Olabileceğini Kabul Edenler:

a) Özgürlüğü temel alan yaklaşım (Liberalizm): Temsilcileri **A. Smith, J. Locke** ve **J. S. Mill**'dir. Bu yaklaşıma göre ideal bir siyasal düzen, özgürlük temeli üzerine kurulmalıdır. Çünkü, insan özgürlüğü sayesinde kendini gerçekleştirir ve yaratıcı olur. Birey siyasette (düşünce, ifade), dinde (inanç), ve ekonomide (girişim) olabildiğince özgür kılınmalıdır. Liberalizm bireyciliği, özgürlüğü, hukukun üstünlüğünü, serbest piyasa ekonomisini, birey karşısında devlet gücünün sınırlandırılmasını temel olarak ideal düzene ulaşılabileceğini savunur.

Ekonomik liberalizm, devletin ekonomik hayata müdahalesinin en az düzeyde tutulması gerektiğini savunur. A. Smith bunu kısaca "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" sözüyle ifade etmiştir. **A. Smith** ve **J. S. Mill**'e göre, serbest girişim ve kar güdüsü ile bireyler zenginleşip refah düzeyi arttıkça, toplum da zenginleşir ve refah düzeyi artar. Böylece bütün toplumun refah ve mutluluğu sağlandığından ideal düzen gerçekleştirilmiş olur. *Siyasal liberalizm* ise devlet yetkilerinin her anlamda kısıtlanması gerektiğini savunur. Temsilcisi **Locke**'dir.

b) Eşitliği temel alan yaklaşım (Sosyalizm):

Temsilcileri **Saint Simon, Karl Marx** ve **Robert Owen**'dir. Bu yaklaşıma göre ideal bir siyasal düzen, eşitlik temeli üzerine kurulmalıdır. Liberalizme tepki olarak doğmuştur. Liberalizmin ekonomideki uygulaması kapitalizmin yarattığı gelir dağılımındaki adaletsizlikle zengin daha zengin, fakiri daha fakir olmaktadır. Sosyalizm sınıfsız, eşit, ideal bir toplum düzeni oluşturmak için özel mülkiyetin ortadan kalkması ve üretim araçlarının devlet tekelinde toplanması gerektiğini savunur. Böylece sermayeyi temsil eden işveren sınıfı ile emeği temsil eden işçi sınıfı arasındaki gelir dağılımı adaletsizliği ortadan kalkacak ve tüm insanların eşitliğine dayanan sınıfsız ideal bir toplum düzeni kurulabilecektir.

c) Adaleti temel alan yaklaşım:

Temsilcileri **Eduard Bernstein (1850-1932)** ve **John Rawls (1921-2002)**'tir. Adalet, hem özgürlüğün hem de eşitliğin temel ilke olarak bir arada kabul edilmesidir. Çünkü ne özgürlük ne de eşitlik tek başına toplumları ideal düzene ulaştıramamıştır. Bu nedenle özgürlük ve eşitliği kapsayacak ve ideal düzeni sağlayacak başka bir temele ihtiyaç vardır. O temel de adalettir.

Adalet herkese hak ettiğini vermektir. Bu yaklaşım uygulamada sosyal hukuk devlet anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu anlayışa göre hukuk, devletin temeli olmalıdır. Düzen, hukuka göre gerçekleşmelidir. Böyle bir düzende özgürlük, bireyin çalışma, düşünce ve yaratma özgürlüğü şeklindedir. Eşitlik ise, herkesin kanun önünde aynı haklara sahip olmasıdır.

3. Ütopyalar: Ütopya, hiçbir yerde var olmayan ve gelecekte var olabileceği düşünülen, devlet ve toplum tasarılarıdır.

Ütopyalar, henüz uygulama alanı bulamamış toplumsal ve siyasal düzen şekilleridir. Geleceğe yönelik olan tasarımlardır. Gerçeklikle tam olarak bağdaşmaz. Ütopyalar iki türdür.

a) İstenilen Ütopyalar: Bunlar olması istenen düzen tasarımlarıdır. Daha çok, insanın refah ve mutluluğunu sağlamayı amaçlayan ideal düzen tasarımlarıdır. Platon'un "İdeal Devlet"i, Farabi'nin "Erdemli Şehir"i, F.Bacon'un "Yeni Atlantis"i, Thomas More'un "Ütopya"sı ve Campenalla'nın "Güneş Ülkesi" istenilen ütopya örnekleridir.

b) İstenmeyen (Korku) Ütopyalar: Bilim ve teknolojinin hızlı gelişmesinin yarattığı endişe ve gelecekte devletlerin bloklaşarak despotik yönetimlere dönüşeceği korkusu bazı düşünürleri toplumu uyarmak amacıyla korkutucu nitelikte ütopya tasarlamaya yöneltmiştir. Bu ütopyalar gelecekte yaşanabilecek olumsuzluklara karşı bir uyarı niteliği taşır. Aldus Huxley'in "Cesur Yeni Dünya"sı, George Orwell'in "1984"i istenmeyen ütopya örnekleridir.

E. BİREY – DEVLET İLİŞKİSİ

Siyaset felsefesinde birey ve devlet ilişkileri çok önemlidir. Çünkü bu ilişki, hem toplumun yapısını hem de yönetim biçimini belirler. Bu ilişki eski çağlardan günümüze kadar oldukça farklılık göstermiştir.

Demokratik toplumlardan önce, özellikle İlk Çağ ve Orta Çağda devlet emreden halk ise emre uymakla görevli kişiydi. Yani devlet ile birey arasındaki ilişki efendi-kul ilişkisiydi. Fakat günümüzdeki demokratik devletlerde, bireysel özgürlük, eşitlik, adalet fikirlerine dayalı yönetim söz konusudur. Bu demokratik yönetimlerde hukuksal olarak insanların eşit oldukları, yaşama, çalışma, mülk edinme, inanç ve vicdan özgürlüğü gibi temel hakları olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca yasalarla, bireylerin devlete karşı olumsuz tutumları önlediği gibi, bireylerin temel hak ve özgürlükleri de güvence altına alınmıştır. Bu anlayışta, birey ve devlet arasında bir toplumsal sözleşme vardır.

Demokratik yönetimlerde yönetilenler kadar yönetenler de yasalara uymak zorundadır. Devletin tanıdığı temel haklara karşılık bireye düşen ödevde bir vatandaş olarak devletine karşı vergi vermek, oy kullanmak, askere gitmek, yasalara uymak gibi sorumluluklarını yerine getirmektir.

Günümüzdeki demokratik hukuk devleti anlayışında birey-devlet ilişkisi, akılcı ve gerçekçi bir şekilde dengelenmiştir. Karşılıklı hak ve ödevlere bağlı olarak temellenen bu denge hem bireyin hem de devletin varlığının önemli olduğu, birinin diğerine feda edilemeyeceği gerçeğine dayanır.

Birey-devlet ilişkisinin bu duruma gelmesi birçok düşünürün katkısıyla olmuştur. Bunlardan en önemlileri Yusuf Has Hacıp, John Locke (1632–1704), Montesquieu (1689–1755), Karl Popper (1902–1994)'dir.

Yusuf Has Hacıp, "Kutatgu Bilig" adlı eserinde birey-toplum ilişkisini ele almıştır. Ona göre, devletin ideal bir devlet olabilmesi için, akla, adalete, doğru ve adil yasalara dayanması gerekir. Ona göre hükümdar; cesur, bilge ve akıllı, erdemli, dürüst ve adil olmalıdır; zalim olmamalıdır. Halk tarafından sevilmesi için, güler yüzlü, tatlı sözlü ve yumuşak huylu olması gerekir. Birey de Tanrı'dan kaynaklanan değerleri (erdemleri) özümseyerek erdeme yaklaşmalıdır. Ancak o zaman birey kişilik kazanır ve birey-devlet ilişkisi de istenen özelliklere ulaşmış olur.

Montesquieu (1689–1755) "Kanunların Ruhu" adlı eserinde J. Locke'un ortaya attığı kuvvetler ayrılığı ilkesini ayrıntılı olarak ele almıştır. Buna göre "Kuvvetler ayrılığı; yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrılması ve üç farklı organ eliyle yürütülmesi demektir." Bu, devlet gücünün tek elde toplanarak keyfi ve baskıcı bir yönetim anlayışının ortaya çıkmasını önler. Böylece devlet gücünün yasalarla sınırlandırıldığı için, devlet gücü karşısında bireyin hak ve özgürlükleri güvence altına alınmış olur.

Karl Popper (1902-1994) "Açık Toplum ve Düşmanları" adlı eserinde insan hakları üzerinde durur. Ona göre Totaliter devlet yönetiminin görüldüğü kapalı toplumlarda bireyin hak ve özgürlükleri yoktur. Açık toplumlarda ise çok partili siyasal yaşam hâkimdir ve yönetim, bireylerin özgür katılımıyla oluşur. Bu yönetim anlayışında her şeyi belirleyen (karar veren) bir yönetim anlayışına yer yoktur. Bireyler farklı düşünme ve davranma özgürlüğüne sahiptir.

1. • Hobbes'a göre, insan bencildir ve onun bütün eylemleri bu bencil doğasının arzularını tatmin etmeye yöneliktir. Bu durum, çıkar çatışması yüzünden insanların birbiriyle sürekli savaş halinde olmasına yol açar. İnsanları bir arada tutabilmek için devlet tek bir gücün egemenliğine dayanmalıdır.

• Locke insanların, doğaları gereği iyi olduğunu; bunun sonucu olarak ilişkilerinin iyi niyet, yardımlaşma ve işbirliğine dayandığını ileri sürer. İnsanlar arasındaki iyi ilişkilerin sürdürülebilmesi, tek bir gücün değil, çoğunluğun egemen olduğu bir devlet düzeniyle mümkündür.

Bu bilgilere göre, Hobbes ve Locke'un devlet anlayışlarındaki fark, aşağıdakilerden hangisinin farklı oluşundan kaynaklanmaktadır?

- A) İnsanın geleceğiyle ilgili beklentilerinin
- B) İnsanın psikolojik yapısı ve özelliklerine ilişkin görüşlerinin
- C) Yaşadıkları çağa egemen olan siyasi görüşlerin
- D) Toplumsal düzenlemelerin gerekli olup olmadığı konusundaki inançlarının
- E) Çevrelerindeki insanlarla karşılıklı ilişkilerinin

(1999-ÖSS)

2. • Anarşizm, insan doğasının devlet ve toplumsal kurumlar tarafından bozulduğunu; insanların devlet düzeni olmadan da adil ve uyumlu bir biçimde yaşayabileceğini ileri sürer.

• Sofistler, insanın her yerde ve her zaman bağlanabileceği yasaların doğa tarafından konulmuş olduğunu; insan eliyle kurulmuş düzenlerin güçlüye ve egemen olana yaradığını, doğal durumda var olan güç dengesini bozduğunu savunmuşlardır.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi anarşizm ve sofizmin ortak özelliğidir?

- A) İnsan doğası ile uyum içinde olan bir devlet biçimi önermeleri
- B) Toplumsal kural ve düzenlerin insanın özüne aykırı olduğu görüşünü benimsemeleri
- C) Devletin görevinin bireylere hizmet etmek olduğunu öne sürmeleri
- D) İnsanlar için her yerde ve her zaman geçerli olan temel toplumsal kuralları araştırmaları
- E) İnsan uygarlığının her türlü ürününü değersiz bularak reddetmeleri

(1999-ÖSS-İPTAL)

3. İnsanların düşünce ve görüşlerini serbestçe ifade etmesi, doğruların ve gerçeklerin ortaya çıkmasına ve kavranmasına katkıda bulunur. Bir düşünürün dediği gibi, düşüncelerin savunulmasından gerçekler doğar.

Aşağıdaki yargılardan hangisi bu görüşü destekler?

- A) Devletin ekonomik alana müdahalesinin azaldığı, bireylerin özgürce ekonomik girişimde bulunduğu dönemlerde toplumsal refah yükselmiştir.
- B) Bilim ve felsefedeki başlıca ilerlemeler, düşünce ve inanç özgürlüğünün olduğu dönemlerde ve ülkelerde gerçekleşmiştir.
- C) Bireyin yeteneklerini özgürce geliştirdiği eğitim ve ortamlarında, dünyada iz bırakan sanatçılar yetişmiştir.
- D) Bireylerin yurttaş olarak haklarının korunduğu toplumlarda oluşan güven ortamı, insanların daha üretken olmasını sağlamıştır.
- E) Çeşitli düşünce ve görüşlerin bir arada yaşaması, ilk önce, değişik kültürlerle iletişim olanağı bulan toplumlarda görülmüştür.

(2000-ÖSS)

4. Aristoteles, yönetim biçimlerini anlatırken şöyle demektedir: "Devlet birçok kişi tarafından yönetilirse bu ona, tıpkı giderleri toplulukça karşılanan bir şölenin tek kişinin hazırlayacağı bir şölenin üstün olması gibi bir üstünlük sağlar. Onun içindir ki çoğunluk, birçok durumda, her kim olursa olsun tek bir kişiden daha iyi bir yargıdır. Ayrıca çokluk daha güç bozulur ya da kısıtlanır. Kötü bir anında olan ya da konuya ilişkin çok güçlü duyguları bulunan bir kişinin yargısı ister istemez çarpık olacaktır. Öte yandan, bir kitlenin yargıda bulunması durumunda, kitleyi oluşturan her kişinin aynı anda aynı duygulara kapılmasını ve yargısını çarpıtmasını ayarlamak güçtür."

Aristoteles, bu sözleriyle aşağıdakilerden hangisini vurgulamaktadır?

- A) Yönetim yetkisinin birçok kişiye dağıtılmasının iktidar kavgasını önleyeceğini
- B) Devlet işlerinde işbölümünün, halk arasındaki dayanışmayı artıracak olduğunu
- C) Yönetim sorumluluğunun bir gruba paylaştırılması gerektiğini
- D) Kişilerin grup içinde, yalnız başlarına olduğundan daha duygulu davrandıklarını
- E) İnsanın, mutluluğa ancak topluluk içindeyken erişebileceğini

(2000-ÖSS)

5. Doktorlar, ateşli hastalıkları, başlangıcında iyileştirmenin hiç de güç bir iş olmadığını, asıl güçlüğün herhangi bir hastalığı saptama konusunda yaşandığını söylüyorlar. Ama zaman geçip de eğer hastalığın farkına varılıp gerekenler yapılmazsa, iyileştirilmesi çok güç oluyor. Aynı şey “devlet” için de söz konusudur. Çünkü herhangi bir yönetimde ortaya çıkma olasılığı bulunan aksaklık ve huzursuzluklar önceden saptandığında, bu tehlikeyi önlemek daha kolaydır. Ancak, bu aksaklıkların herkes tarafından görülecek ölçüde filizlenip büyümesine izin verilecek olursa, olayları kontrol altına almak için etkili çareler bulmakta zorlanılacaktır.

Bu parçada devletin sorumluluklarının hangisinden söz edilmektedir?

- A) Eğitim seviyesi yüksek yurttaşlar yetiştirmek için politikalar geliştirme
- B) İşleyişiyle ilgili olarak yurttaşlarını bilgilendirme
- C) Varlığını sürdürmek için yurttaşlık bilincini güçlendirme
- D) Kendi yapısını sorgulama ve çıkabilecek sorunlara karşı önlem alma
- E) Kişi hak ve özgürlükleriyle ilgili uluslararası sözleşmelere bağlı kalma

(2001 – ÖSS)

6. Geometri kuralları belirlenirken nasıl nokta, çizgi, uzay gibi temel kavramlardan yola çıkılıyorsa hukuk kuralları da hak, adalet, etik gibi kavramlara dayandırılır; yasalar bu kavramlardan türetilir. Tarih boyunca ister teokrasiyle, ister otokrasiyle, ister demokrasiyle yönetilsin, tüm devletler hukuka gereksinim duymuşlardır. Bir devletin hukuk sistemi, o devletin yapısının biçimlenmesinde etkilidir. Devletlerin hukuk sistemleri arasındaki farkı belirleyen de yasa yaparken gerekli temel kavramları hangi ilkelerden aldıkları ve o kavramları nasıl kullandıklarıdır.

Bu parçada hukukun yönünden söz edilmemektedir?

- A) Belirli kavramları temel aldığından
- B) Her tür devlet düzeni için gerekli olduğundan
- C) Devlet düzeni üzerinde etkili olduğundan
- D) Yapısının, dayandığı temel kavramlara göre değiştiğinden
- E) Bilimsel kurullarla uyumlu olması gerektiğinden

(2002-ÖSS)

7. Brian Redhead'a göre, siyasal düşünce tarihi, belli bir soruyu yanıtlama çabalarının tarihidir. Soru aynen durmakta yalnızca yanıtlar değişmektedir. Verilen yanıtların başlıcaları şunlardır:

- Çünkü, varlığım devletin varlığına bağlıdır.
- Çünkü, devlet Tanrı'nın iradesidir.
- Çünkü, devlet ve ben bir anlaşma yaptık.
- Çünkü, devlet ahlaki düşüncenin gerçekleşmesidir.

Buna göre, siyasal düşünce tarihi aşağıdakilerden hangisinin sorgulanmasına dayanır?

- A) Bürokrasinin gereğinin
- B) Devlet-ekonomi ilişkisinin
- C) Devlete itaat nedeninin
- D) İdeal düzenin olabirliğinin
- E) Bireyin devlet için vazgeçilmezliğinin

(2003-ÖSS)

8. Hukuk kurumunun var olmasının benim yararına olduğunu biliyorum. Ayrıca bu kurumun, insanların genel olarak ona saygı duyması sayesinde var olabildiğini de görüyorum. Bu durumda, benim bu kuruma saygı gösterip göstermememin pek de önemli olmadığı düşünülebilir. Ancak, öz çıkar gerektiğinde, herkes benim gibi düşünür ve bu kuruma saygı duyarak onu zedelerse, yararımıza olan bu kurum yıkılır. Ben bu zedelenmeyi, dolayısıyla kurumun yıkılmasını istemem.

Bu parçaya göre, hukuk kurumunun varlığını sürdürmesi aşağıdakilerden hangisine bağlıdır?

- A) Toplumsal denetim mekanizmalarının varlığına
- B) Evrensel hukuk kurallarının geçerliliğine
- C) İnsanların bu kurumun gereğine inanıp onu korumalarına
- D) Öz çıkarların bu kurumun isteklerinden farklı olmasına
- E) Devletin güvence vermesine

(2003-ÖSS)

9. Toplumun saygın ve demokratik olarak gördüğü kurumlardaki bozulmalar, kamuoyunu böyle görülme-yen kurumlardaki bozulmalardan daha çok rahatsız eder.

Bu durumun temelinde yatan düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kötü olmazsa iyinin değeri bilinmez.
- B) Saygınlık göreceli bir kavramdır.
- C) En iyinin bozulması en kötüdür.
- D) İyi, zamanla değişen bir kavramdır.
- E) Kurumlar toplumun güvencesiydi.

(2004-ÖSS)

10. Toplumsal düzenin yasal olması yeterli değildir; toplumsal düzen, aynı zamanda meşru görünmelidir. Bireyin, korku içinde yaşayan bir uyruk olarak değil, ikna olmuş bir yurttaş, özgür bir birey olarak toplumsal normları kendisinin normları diye algılaması da zorunludur. İnsanın bu normları içselleştirmesi, “rıza” ya da “meşrulaştırma” dediğimiz şeydir.

Parçaya göre, meşruluğun dayanağı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Düzeni sağlayan yasalar bulunması
- B) Normların bütün bireyler için bağlayıcı olması
- C) Normların benimsenmesi
- D) Bireyin isteklerinin göz önünde bulundurulması
- E) Normların başka toplumlar tarafından da kabul görmesi

(2006-ÖSS)

11. Platon, Sparta ile yapılan Pelopones Savaşları sırasında Atina kültürünün yıkılmasını gözlemler ve bunun etkisiyle, ütopya için bir taslak olabilecek “Devlet” adlı eserini hazırlar. Benzer şekilde, Roma’nın Vizigotlar tarafından yerle bir edilmesine tanık olan Aziz Augustinus, bu dünya yerine öteki dünyada bir ütopyadan söz eden “Tanrı Devleti”ni yazar. Thomas Hobbes, İngiltere’deki iç savaş sırasında sürgündeyken “Leviathan”ı yazarak barış ve refah içinde yaşayan bir devlet yaratmaya çalışır.

Bu parça ütopyalarla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisini destekler?

- A) Mükemmel bir toplum oluşturulabilir.
- B) Her insanda mutlu olma isteği vardır.
- C) Yurttaşların erdemli olabilecekleri toplumsal bir düzen vardır.
- D) Gereksinimler farklı olduğundan ütopyalar da farklıdır.
- E) İnsan bencil bir varlık olduğundan toplumsal düzen sağlanmalıdır.

(2010-YGS)

12. Toplumsal varlık olarak bir arada yaşamak zorunda olan insanlar arasında, çeşitli istek ve amaçların bir noktada çatışacak şekilde toplanması nedeniyle bir çekişme durumu ortaya çıkar. Eğer ortada uyumsuzlukları önleyecek bir erk olmazsa çatışmalar insanlığın yok olmasına yol açar. Böyle durumlarda kural koyucuya sahip olma ve ona boyun eğme gereği duyulur. Bu ihtiyacı giderecek kurum da devlettir. Üstün bir otoriteye sahip olan devlet ve onun koyduğu kurallar, bireyi diğer insanların saldırı ve eziyetlerinden korur.

İbn-i Haldun’un görüşlerini yansıtan bu parçadan aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Devlet toplumsal iradenin ürünüdür.
- B) Devletin varlığı doğal ve zorunludur.
- C) Devlet, bireylerin ve kurumların karşılıklı güveniyle varlığını sürdürür.
- D) Devlet, mutlak bir güç değil toplumun amaçlarını gerçekleştirmek için bir araçtır.
- E) Devlet, toplumu baskı altında tutabilmek için sınırsız yetkiyle donatılmalıdır.

(2011-YGS)

Not: Bu üniteden, 1999–2011 arası gerçekleşen ÖSS sınavlarında toplam **17** soru sorulmuştur.

A. BİLİM FELSEFESİ NEDİR?

1. Bilim Felsefesinin Konusu

Bilim felsefesi, bilimi tüm yönleriyle anlamaya ve açıklamaya çalışır. Bilim felsefesi, bilimin tarihini, kapsamını, sınırlarını, yöntemini, bilimsel bilginin yapısını ve özelliklerini, bilimsel kuram ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi felsefi tavırla ele alır.

2. Bilim Felsefesinin Temel Soruları

Bilim nedir? Bilimsel yaklaşım nedir? Bilimsel yöntem nedir? Bilimsel sonuç nedir? Bilimsel düşüncenin işlevi nedir? Bilimsel araştırma hangi evrelere sahiptir? Bilimi diğer alanlardan ayıran özellikler nelerdir? Bilimsel varsayım, teori ve yasa nedir? gibi sorular sorar.

B. FELSEFE – BİLİM İLİŞKİSİ

Amaç bakımından bilim ve felsefe arasında bir paralellik bulunur. Her ikisi de hazır bilgilerle yetinmeyip aktif ve eleştireci bir tavırla doğrulara yönelirler. Her ikisi de mantık ilkelerini kullanarak adım adım ilerleyerek evrendeki düzenin sebep ve kanunlarına inmek, insanı ve hayatı anlamak isterler. Bilim ve felsefe arasındaki bu paralelliğin yanında bazı farklar da vardır. Bilim, genel geçerliği olan ve herkesçe gözlemlenebilir olgulardan hareket eder, vardığı sonuçları yine olgulara dönerek doğrular. Felsefede ise hareket noktası olgular olmak zorunda değildir ve vardığı sonuçların doğrulanabilirliği olgular ile olmaz. Bilimler, kendine özgü belli bir olay seçip bu olayları uygun tekniklerle inceleyip neden-sonuç ilişkilerini belirlemeye çalışır. Oysa felsefe, ele alınan bu olayların özünü ve kullanılan kavramların anlamını vermeye çalışır.

Bilim ve felsefe iki ayrı cevaba ihtiyaç vermektedir. İki de birbirlerinin alanını tamamiyle kaplamış değildir. Bilimlerin ortaya koyduğu yeni buluş ve ilerleyişler felsefe için ne kadar yönlendirici olsa da felsefe ayrı ayrı bilimlerdeki verileri birleştirerek değerlendirmesi, bilimsel faaliyetler için o kadar ufuk genişleticidir. Ayrıca felsefe, bilimlerdeki kavram ve ilkeleri aydınlatmakta, bilimlerin verilerini gerçeklik açısından eleştirmekte, bilimsel bilginin değerini, yerini ve önemini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Felsefe genel bir varlığı anlamlandırma faaliyeti olarak bilimden önce gelir. Bilimler insan zihnini dış olaylara (olgulara) çekerken felsefe, dikkatleri bu sefer yeniden olaylardan insana çeker. Bu sayede bir taraftan bilmekte olan bu zihnin, bilmedeki imkân ve sınırları araştırılırken diğer taraftan dış olaylar karşısında insanın “insan olarak” yeri ve değeri tartışılır.

C. BİLİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İlk bilimsel çalışmalar Çin ve Hint medeniyetlerinde başlamıştır. Daha sonra Mısır ve Mezopotamya medeniyetlerinde bilimsel etkinlikler devam etmiş; buralarda tıp, astronomi, matematik, geometri, mühendislik gibi bilimlerin temelleri atılmıştır. Fakat bu medeniyetlerdeki bilim din ve mitoloji ile iç içe geçmiş durumdaydı. Gerçek manada bilimsel gelişmeler ilk kez M.Ö. 6. yy’da İyonya’da ortaya çıkmıştır. İyonya’daki bilim daha çok felsefeyle bir arada olmuştur. Zaten o dönem İyonya’daki ilk filozoflar da aynı zamanda birer bilim adamıydılar. Thales bir matematikçi ve fizikçi, Herakleitos fizikçi, Pisagor, Platon, Öklid ise birer geometriciydi. Bilimlerin felsefeden ayrılması İlk Çağda başlamıştır. Ayrılan ilk bilimde M.Ö. 3. yy’da Öklid sayesinde geometri bilimi olmuştur. Daha sonra Arşimet mekaniğe bağımsızlık kazandırmıştır.

Ortaçağ Avrupa’sında bilimsel etkinlikler skolâstik düşüncenin etkisi nedeniyle durma noktasına gelmiştir. Bilim kilisenin tam kontrolüne girdi. Kilisenin baskısından kaçan bazı bilim adamları ve filozoflar, **İslam dünyasında** gerçek yerlerini bulabilmişlerdir. Bunun da etkisiyle, İslam dünyasında 8-12. yüzyıllar arasında bilim çok parlak geçmiştir. Bu dönemde Harezmi aritmetik ve cebirde (Cebir Hesabı: İlk cebir kitabıdır), Biruni Astronomi, matematik, fizik, coğrafya, tarihte, İbn-i Sina tıpta (Tıbbın yasası) önemli çalışmalar ortaya koymuştur.

15. ve 16. yy’da Rönesans ve Reform’un etkileriyle kilisenin gücü zayıflamış ve bilimsel gelişmeler yeniden ivme kazanmıştır. Bu dönemden sonra bilimlerin felsefeden ayrılması hız kazanmıştır. Kopernik (1473-1543) ve Kepler (1571-1630) astronomiyi, Galileo (1564-1642) ve Newton (1642-1727) fiziği, Descartes (1596-1650) analitik geometriyi kurmuş, Fermat (1601-1655) ise modern matematiğin temellerini atmıştır. **17. yy’da** ilk kez sistemli bir bilim felsefesi Bacon (1561-1626) ile başlar. **17. yy’da** Bacon ve Descartes bilimlerin yönteminin ne olması gerektiğini tartışmışlardır. Descartes fizik ve matematiğe dayalı bir yöntemi, Bacon ise deneyciliği ve tümevarımı savunmuştur.

19. yy’da Lamarck, Bernard ve Darwin Biyolojiyi, W.Wundt ve W.James Psikolojiyi, A.Comte ise Sosyolojiyi kurmuştur. Ayrıca 19. yy’da Max Planck, Einstein ve Heisenberg fizik bilimine ciddi katkılar yapmıştır. **20.yy’da** bilimde büyük gelişmeler kaydedilmiş: elektrik, telefon, telgraf, bilgisayar, televizyon gibi çok yönlü gelişmeler kaydedilmiştir. Bilim felsefesi 19.yy’da A.Comte’un çabalarıyla doğmuştur ve 20.yy’da **Neopozitivizm** (yeni olguculuk) anlayışıyla yaygınlaşmıştır. Temsilcileri Carnap, Reichenbach ve Mach’tır.

Ç. BİLİME FARKLI YAKLAŞIMLAR

1. Ürün Olarak Bilim (Yeni/Neopozitivizm)
2. Etkinlik Olarak Bilim

1. Ürün Olarak Bilim (Yeni/Neopozitivizm): Temsilcileri **Reichenbach (1891-1953)**, **R. Carnap (1891-1970)**, **L. Wittgenstein (1889-1951)**, **C.R. Hempel (1905-1997)** ve **B. Russell (1872-1970)**'dir.

Bu anlayışa göre bilim; bilimsel yöntemle dayanılarak ortaya konulmuş kuram ve kanunlardan oluşmuş kesin, nesnel, birikimli bilgiler yığındır. Bilimi anlamının da yolu ürün olarak ortaya konulmuş bu bilgiler yığınına incelemektir.

Hans Reichenbach (1891-1953): Ona göre bilime ait metinler günlük dille yazılmış eserlerdir. Bu nedenle mantık dilini kullanarak bu metinleri çözümlememiz gerekir. Ancak bu sayede bilimi açıklayabiliriz. Mantık diliyle metinler doğrulanabilir veya yanlışlanabilir ise anlamlıdır. Anlamlı önermeler bilgi veren ve bilimsel önermelerdir.

Reichenbach'a göre bilimselliğin ölçütü doğrulanabilirliktir. Doğrulanabilen önermeler anlamlı ve bilimsel önermedir. Doğrulanabilir önermeler olgulardan elde edilip tekrar olgularla denetlenebilen önermelerdir. Metafizik, estetik (sanat) ve etik (ahlak) önermeleri doğrulanamazlar. Çünkü bunlar olgusal içeriklere sahip değildir ve olgusal olarak denetlenemezler ve ispatlanamazlar.

Bu yaklaşım savunucuları, bilimi metafiziksel öğelerden ayıklamaya çalışmıştır. Bunu anlamlılık ve doğrulanabilirlik ölçütleriyle gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu yaklaşım ayrıca tümevarım metodunun kullanılmasını savunmuştur.

2. Etkinlik Olarak Bilim: Temsilcileri **Thomas Kuhn (1922-1996)** ve **S. Toulmin (1922-2009)**'dir.

Thomas Kuhn (1922-1996): Ona göre, "Bilim; bir etkinlik sürecidir; bu süreci yönlendiren olgular bilim insanlarının oluşturduğu topluluk ve onların çalışmalarıdır." Bilim ancak bu süreç incelemekle anlaşılabilir. Bu süreçteki tüm öğeler özellikle de bilim dışı öğeler incelenmelidir. Bu sürecin belirleyicisi olan bilim insanlarının psikolojisi, inançları, bakış açıları, içinde yaşadığı toplumların yapıları vb. etkenler çok önemlidir.

Bilimin bu süreci belirli adımlarla gerçekleşir. Bu süreç sürekli kendini yenileyerek tekrar eder. Bilim statik bir yapıda değildir. Yani bilim, kesintisiz akıp giden (sürekli ilerleyen) bir süreç değildir. Tam aksine bilim bir takım kesintilere, devrimci dönüşümlere uğrayarak ilerleyen bir etkinliktir. Kuhn bu süreçleri "Paradigma" kavramıyla açıklar.

Kuhn'a göre **bilimin oluşumu ve gelişimi bir paradigmadan diğer paradigmaya geçişle olanaklıdır.** Bu devrimsel bir etkinliktir. Sürekli ilerleyen bir bilim etkinliği yoktur. Bu bakımdan bilimin amacı bu paradigmaları oluşturan insan topluluğunu anlamaktır. **Paradigma (değerler dizisi)**, belli bir bilim insanı topluluğunun kabul ettiği bir bakış açısı veya kuramsal çerçevedir. Bu kuramsal çerçeveyi, bilimsel kavram, yöntem ve bilimsel görüşler oluşturur. Her çağda ve toplumda var olan bir takım inanç ve değer kalıpları vardır. Bilim adamları genellikle bu kalıplar içinde etkinliklerini sürdürürler. İşte paradigma bilim adamlarının bilimsel araştırmalarını etkileyen toplumsal bir çerçevedir.

Kuhn, bilimsel etkinliği dönemlere ayırarak açıklamıştır. **Bilim öncesi dönemde** bilim adamlarının belli bir bilimsel bakışı ve anlayışı (paradigma) yoktur. Bu dönemde çok çeşitli yöntemler ve kuramlar kullanılır. Fakat kuramlardan biri zamanla daha çok açıklama yaptığı için değer kazanır. Artık bilim adamları değer kazanan bu paradigma etrafında toplanarak, düzenli araştırmalar yapan bir bilimsel topluluk oluşturur. **Olağan bilim döneminde** ise, kabul edilen paradigma ile her şey açıklanmaya ve çözümlenmeye çalışılır. Artık bu paradigma bilim adamlarının çalışmalarını etkileyen tek bakış açısıdır. **Bunalımlar dönemi**, olağan bilim döneminde yapılan araştırmaların iyice çoğalması ve beraberinde çözülemeyen problemlerin varlığının da çoğalması ile ortaya çıkar. Bu dönemde yavaş yavaş bir takım anomaliler (kuramdan sapmalar, ayrılıklar), uyuşmazlıklar, çözümsüzlükler ortaya çıkar ve sıkıntılar daha belirgin olmaya başlar. Eldeki paradigma her şeyi çözemez. Ancak belli sayıda açıklama yapabilir. Anomaliler ve uyuşmazlıklar görmezden gelinerek kenara bırakılır. **Bilimsel devrim döneminde** bir bilim insanı, çıkar ve yeni bir paradigma (bakış açısı) öne sürer. İlk başta büyük tepki toplayan bu paradigma daha sonraları destek bulmaya başlar ve bilim adamları bu paradigma etrafında toplanırlar. Ne zaman yeni paradigma eski paradigmadan daha çok sorunlara açıklama getirebiliyorsa bilimsel devrim gerçekleşir. Artık daha çok bilim insanı, yeni paradigma etrafında toplanır. Eski paradigma devrimin gerçekleşmesi ile yok olur ve tekrar olağan bilim dönemine girilir. Bu süreç kısır döngü halinde sürekli devam eder.

Paradigmalar hep çatışma içerisindedirler. Bu çatışmada galip gelenler ile bugünkü bilim oluşmuştur. Bu paradigmalar sonsuza dek varlıklarını sürdürmezler, zamanla terk edilebilirler ve yerine yenileri gelebilir. Örneğin, Batlamyus'un yer merkezli sistemi bir paradigmaydı. Fakat bu yetersiz kalınca yerine Kopernik'in güneş merkezli sistemi geçmiştir.

Stephen Toulmin (1922–2009): Toulmin bilimi açıklamada Darwin'den etkilenmiştir. Toulmin'e göre güçlü teoriler ayakta kalarak varlığını sürdürür, zayıf teoriler ise yok olur. Bu akımların başarılı-başarısız olmaları bilim adamlarının başarılarına bağlıdır. Bu nedenle bilimi, bilim adamlarının etkinliği olarak görür.

D. KLASİK GÖRÜŞ VE ELEŞTİRİSİ

1. Klasik Görüş Açısından Bilim (Neopozitivizm)

- Bilim, nesnel gerçekliği (olguları) konu edinir ve bunlar hakkında bilgiler verir.
- Bütün bilimlere örnek olabilecek ideal bilim matematiktir.
- Bütün bilimler birbiriyle ilişkilidir ve tüm bilimler birbirine indirgenebilir (Comte'a göre sosyal fizik).
- Bilim, akla (mantığa) dayanan bir etkinliktir. Bilim adamı çalışmalarında her türlü önyargıdan arınmış olarak tamamen nesnel olmak zorundadır.
- Bilimsel açıklama nedenselliğe dayanır. Neden-sonuç ilişkisi kurulmadan bilimsel açıklama yapmak çok zordur.
- Bilimsel açıklamanın amacı, bilimsel yöntem kullanarak tek tek olaylardan hareketle tümevarımsal olarak genel yasalara varmaktır.
- Bilim, birikerek (kümülatif) sürekli ilerleyen bir sürece sahiptir. Bu süreçte yanlış bilgiler atılır, kalan doğru bilgilerle daha kapsamlı açıklamalar yapılır (Yani sonraki bilgiler, öncekileri kapsayan özelliktedir).
- Birikerek sürekli ilerleyen bu süreçte bilimin açıklayamayacağı hiçbir şey yoktur.

2. Bilimsel Bilginin Özellikleri

- Bilim **olgusaldır**; nesnel gerçekliğe dayanır.
- Bilim **objektiftir** (nesneldir).
- Bilim **akıl ilkelerine ve mantığa** dayalıdır.
- Bilim **birleştiricidir**; yani bilimsel yöntem ile farklı bilimlerin farklı alanlarda ulaştığı sonuçları belli kurallara indirgeyerek **birleştirmeye** çalışır.
- Bilim **birikimli bir süreçtir**; yani yeni bilgiler daha önceki bilgiler üzerine inşa edilir.
- Bilim **evrenselidir**; yani insanlığın ortak mirasıdır. Herkes ve her toplum bilime katkıda bulunabilir. Bu nedenle bilim herhangi bir bireyin veya toplumun tekelinde değildir.
- Bilim **eleştireldir**; yani kuramlar ne kadar doğru görünse bile, karşıt görüşleri her zaman imkân dâhilindedir. Kendi içinde de eleştirel olmalıdır. Her zaman yanılma payı olduğu düşünülmelidir.
- Bilim **seçicidir**; yani sonsuz sayıdaki olgular içinde kendi amacına uygun olanları belirler ve açıklar.
- Bilim **genelleycidir**; yani elde ettiği sonuçlar genel bir biçimde ifade edilir.

3. Bilimsel Yöntemin Özellikleri

- Problem tanımlanır.
- Probleme sebep olan nedenler bulunarak neden sonuç ilişkisi araştırılır. Yani gözlem yapılarak problemle ilgili bilgiler toplanır.
- Hipotezler (varsayımlar) kurulur.
- Hipotezlerden (varsayımlar) tümdengelimler yapılır ve bunlar deney ve gözlemlerle test edilir.
- Hipotezler doğrulanmışsa onlarla teori (kuram) oluşturulur.
- Hipotezler kesin doğruluğa sahipse (matematikselsel olarak) genel yasalara ulaşılır.

4. Bilimsel Kuramın Özellikleri

Kuram bir ölçüde doğrulanmış, ama henüz bütünüyle kesinlenmemiş genel bir açıklamadır.

- Bilimsel kuram, bilimsel genellemeler ve açıklamalar ile bir sistem kurmaya çalışır.
- Mevcut olguları açıkladığı gibi sonradan olacaklar hakkında öndeyide bulunmayı sağlar.
- Kuramın önermeleri her zaman deney ve gözlemlerle denetlenebilir.
- Bilimsel kuramlar kesin değildirler. Yani zamanla değişebilirler. Örneğin, Batlamyus'un kuramının yerini Kopernik'in kuramına bırakması gibi.
- Kuramlar evrensel değildirler, sınırlı varlık alanı ile ilgili genel açıklamalardır.

5. Klasik Görüşe Yapılan Eleştiriler

Bilimi ürün olarak ele alan (klasik görüş) görüşe göre, bilimde daha önceden yapılan çalışmalar yok olmazlar. Bugünün çalışmaları daha öncesinden yapılan çalışmalar üstüne kurulmuştur. Bu süreçte yanlış bilgiler atılır. Kalan bilgilerle daha kapsamlı (tümevarım metoduyla) açıklamalar yapılır. Bu anlayışta model alınacak bilim sosyal fiziktir. Metodu tümevarımdır. Çünkü olaylar karşısında genellemeler ve yasalar yapmak yalnızca tümevarımla mümkündür. Bu anlayışa göre bilim doğruların birikmesiyle oluşur.

Bilimi etkinlik olarak gören görüşe (Çağdaş bilim anlayışı) göre ise, bilim doğruların birikmesiyle değil yanlışların ayıklanmasıyla oluşur. Karl Popper'e göre; bilimin yöntemi tümevarım değil de tümdengelim olmalıdır.

Eleştiri-1: Klâsik görüş, bilime "birikimsel bir süreç" olarak bakar. Yani bilim sürekli bir ilerleme çizgisine sahiptir. Oysa Thomas Kuhn'a göre "bilim kesintisiz akıp giden birikimsel bir süreç değildir" Tam aksine bilim bir takım kesintilere, devrimci dönüşümlere uğrayarak gelişen bir alandır. Yani bilimin inişli-çıkışlı bir seyir izlediğini savunur.

Eleştiri-2: Klasik görüşün tüm bilimleri sosyal fiziğe indirgemesi anlayışı, bilimin gelişiminde engelleyici bir mantık oluşturması sebebiyle çağdaş bilim anlayışçıları tarafından eleştirilmiştir. Tüm bilimler birbirleriyle ilişkilidir, ortak bir temelden hareket edilir, ama tüm bilimleri tek bir bilime indirgemek mümkün değildir.

Eleştiri-3: Klâsik bilim anlayışında en güvenilir yöntemin “doğrulama yöntemi” olduğu kabul edilir. Çağdaş bilim anlayışında ise “yanırlama yöntemi”nin daha doğru sonuçlar vereceği savunulur.

Doğrulanabilirlik ilkesi, çağdaş bilim anlayışının en önemli temsilcisi Karl Popper tarafından eleştirilmiştir. Ona göre, bir teorinin bilimsel sayılabilmesi için onun deneyle doğrulanması yetmez. Çünkü bunlar tümel önermelerdir. Başka koşulların etkili olması hesaba katılmamıştır. Mesela “Bütün kuğular beyazdır.” önermesi yanlış yani bilimsel olmayan önermedir. Bu önermeyi doğrulamak için dünyadaki tüm kuğuların beyaz olduğunu tek tek gözlemlemek gerekir. Bunu yapmak da imkânsız olduğu için, önermeyi doğrulamak da imkânsızdır.

Bu nedenle Karl Popper, genellemeye dayanan tümevarım metodu ve doğrulanabilirlik ilkesi yerine yanılabilirlik ilkesini savunmuştur. Yanılabilirlik, bir bilimsel bilginin sınanması ve sınırlandırılması demektir. Popper’e göre, bir bilgi, sınanmalardan sonra sınırlamayı getirdiği zaman bilimseldir. Mesela “Su 100 derecede kaynar.” değil de “Şu koşullarda şu kadar tekrarlanan deneylere göre su 100 derecede kaynar.” ifadesi doğrudur yani bilimsel bir önermedir. Ayrıca bu anlayışa göre, daha önceden yapılmış çalışmalar yok olabilirler. Çünkü bir kez yanlırlığı ortaya çıkarıldı mı, artık o anlayış itibar görmez terk edilir ve yanılabilirlik ilkesine göre hiçbir doğruluk değeri yoktur.

Eleştiri-4: Bilimsel çalışmalar ve bilim, onun oluşmasına katkıda bulunan bilim adamlarının varlığı görmezlikten gelinerek incelenemez. Çünkü bilimi asıl oluşturanlar, bu bilim adamlarıdır. Bu nedenle, öncelikle bu bilim adamları topluluğunun içyapısı, dünya görüşleri, koşulları, kültürleri vb. incelenmelidir. Oysa klâsik görüş bilimsel çalışmaları ve bilimi ele alırken bilim adamları topluluğunu görmezden gelir.

Eleştiri-5: Klasik anlayışın “birikerek sürekli ilerleyen bu süreçte bilimin açıklayamayacağı hiçbir şey yoktur.” görüşü yanlırlıdır. Çünkü evren sınırsızdır, her şeyi bilmek imkânsızdır ve bilinemeyecek hiçbir şeyin kalmayacağı ancak bir ütopyadır.

1. Günümüzün bilim adamları, genellikle bilimin en son ürünleriyle ilgilenirler; bugün yararını yitirmiş birçok bilimsel buluşu önemsemezler. Oysa bilim tarihçisi, sadece en yeni ürünlerle değil bunlardan önceki bütün gelişmelerle de ilgilenir. Bilimin son ürünleri bir ağacın taze meyveleri gibidir. Meyveler acil ihtiyacımızı karşılar; ama ağaç olmaksızın meyveler de varlık bulamaz. Bilim tarihçisi, bilgi ağacını kökleriyle ve dallarıyla bütün olarak bilmek ister. Bugünün meyvelerini takdir eder; ama geçmişin ve geleceğin meyvelerini de ihmal etmez.

Bu parçaya göre, bilim tarihinin temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bilimsel çalışma alanlarını, içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde değerlendirmek
- B) Bilimsel buluşların çeşitli alanlardaki etkilerini karşılaştırmak
- C) Bilimsel anlayışın doğuşunu ve gelişme sürecini incelemek
- D) Bilimsel çalışmaların içinde bulunduğu koşulları iyileştirerek bilimsel gelişmeleri hızlandırmak
- E) Bilimsel anlayışın dışında kalan konuları belirleyerek ayıklamak

(1999-ÖSS-İPTAL)

2. Bir araştırmayı tamamladığım zaman, sonuçlarımı ve dayanaklarımı önce, meslektaşlarıma katıldığım bilimsel toplantılarda sunarım. Eğer bir yanlış ya da eksiklik bulunmazsa, çalışmamı makale haline getirip bir dergiye yollarım. Derginin editörler kurulu makalemi uygun görürse, iki ya da üç hakemden görüş ister. Her hakem ayrı ayrı, makalemin yayımlanması hakkındaki görüşünü derginin editörüne bildirir. Hakemler araştırmamda yanlış bulurlarsa, editör, bu yanlışları bana yazılı olarak iletir. Ben bu yanlışları düzeltebilirsem süreç yeniden başlar. Ancak bunları düzeltmezsem, aylarca uğraşarak bulduğum sonuçları unutup çalışmaya yeniden başlarım.

Bilimsel çalışmanın bu parçada anlatılan evresi, aşağıdakilerden hangisiyle özetlenebilir?

- A) Bilimsel bilgi, bilimsel yöntem uygun biçimde yapılan deneyler sonucunda elde edilir.
- B) Farklı bilim dalları arasındaki dayanışma, bilimsel gelişmeyi hızlandırır.
- C) Bilim adamının sahip olduğu dünya görüşü, ne tür bilimsel çalışma yapacağını ve bulgularını nasıl yorumlayacağını etkileyebilir.
- D) Bir bilginin bilimselliğinin yetkili bilim çevresince denetlenip onaylanması gerekir.
- E) Bugün birtakım olguları açıklamada yararlanılan bir bilimsel görüş, zamanla yerini başka bir bilimsel görüşe terk edebilir.

(2000-ÖSS)

3. Eğer bir bilginin bilimsel olarak ortaya konması gerekiyorsa, her şeyden önce onu diğer bilgilerden ayıranın, yani ona özgü olanın kesinlikle belirlenebilmesi gerekir. Bu belirlemenin yapılmadığı bilgiler çoğaldıkça, terimler, kavramlar birbirine karışır, bilim bundan son derece zarar görür.

Bu parçada bilimsel çalışma alanında aşağıdakilerden hangisinin önemi üzerinde durulmaktadır?

- A) Kesin bilgiye ulaşma yönteminin
- B) Uygulama alanlarının saptanması
- C) Benzer alanlarla olan etkileşimin
- D) Bilginin sınırlarını belirlemenin
- E) Çalışma etiğinin

(2001-ÖSS)

4. Bilim adamı problem çözme sürecinde, önce, problemini aydınlatacak noktaları saptamalı, sonra bu saptamalarda deneysel olarak sınanabilir sonuçlar çıkarmalıdır. İkinci aşama için gereken bilgiyi ona okul öğrenimi vermiştir; bu bilgilere dayalı çalışmaları onun başarılı olmasını sağlar. Ancak ilk aşamada başarılı olabilmesi için bilim adamının elinde ne bilinen bir yöntem vardır ne de okulda öğrendiklerinin ona yararı olacaktır.

Aşağıdaki yargılardan hangisi, bu parçada öne sürülen görüşü özetlemektedir?

- A) Aynı probleme çözüm arayan bilim adamları, aynı noktadan yola çıksalar bile farklı sonuçlara ulaşabilirler.
- B) Bilim adamı bilimsel kuramlardan yola çıktığında, ulaşacağı sonuçlar bilim çevreleri tarafından kabul edilecektir.
- C) Bilim adamının başarılı olabilmesi, yalnızca eğitim ile değil, probleme çözüm getirecek noktaları fark etme yeteneğine de bağlıdır.
- D) Bilim adamının izlediği yöntem doğruysa ulaştığı sonuç da doğrudur.
- E) Bilim adamı çalışmalarına başlarken kendisinden önceki önemli çalışmaları incelemeli onlardaki eksiklikleri görebilmelidir.

(2002-ÖSS)

5. Bilimin büyük trajedisi, güzelim bir hipotezin acımasız bir gerçek tarafından öldürülmesidir.

Bu görüş, bilimsel hipotezle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisini destekler?

- A) Hipotez oluşturulurken bilimsel yasalardan yararlanılmalıdır.
- B) Bir hipotezi çürütecek kanıtın bulunamaması, o hipotezin doğru olduğunu gösterir.
- C) Bilinmeyen açıklanmasını sağlayan hipotezler güzel görünür.
- D) Bir hipotez doğru görünse de araştırma bulguları onun yanlış olduğunu ortaya koyabilir.
- E) Hipotez hem yalın hem doğru olmalıdır.

(2002-ÖSS)

6. İnsan bir fotoğraf makinesi değildir; bütün algılarımız bazı varsayım ve kavramlar çerçevesinde oluşmaktadır. Günlük yaşamda olduğu gibi bilimde de çevremizde olup biten her şeyi değil, ancak bazı şeyleri algılar veya gözleriz. Araştırmasının amacına göre bir ayıklama yapmak, yalnız konusunda ilişkin olgularına ilgilenmek, bilim adamı için hem doğaldır hem de bir zorunluluktur.

Bu parçaya dayanarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Bilimsel çalışmalar birikimli olarak ilerler.
 B) Bilimsel çalışmalarda seçicilik söz konusudur.
 C) Bilimsel yasalar uygulanabilir niteliktedir.
 D) Bilimde amaç, genellenebilir sonuçlara ulaşmaktadır.
 E) Bilimsel yasalar evrenseldir.

(2003-ÖSS)

7. Bilim adamları olayları gözlerken çoğu zaman inançlarının, benimsedikleri düşüncelerine etkisinde kalmışlardır. Örneğin, bazı astronomlar, “Çember mükemmel bir şekildir. Öyleyse gezegenlerin, yıldızların yörüngeleri çember biçiminde olmalıdır.” Düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Tycho Brahe, 7 sayısının kutsallığına inanmış, 7 gezegen olduğunu düşünerek gözlem yapmıştır.

Bu parçada sözü edilen bilim adamlarının, bilimsel çalışmayla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine sahip olmadıkları kesinlikle söylenebilir?

- A) Açıklık
 B) Nesnellik
 C) Dakiklik
 D) Düzenlilik
 E) Seçicilik

(2004-ÖSS)

8. Bir gün üç kişi İskoçya dağlarında yürüyüşe çıkmış. Bir süre sonra, tek başına otlayan siyah bir koyun gören bu üç kişi arasında şu konuşma geçmiştir:

I. Kişi: Demek ki dağlarda koyunlar siyah.

II. Kişi: Bu kadar çabuk genellemezsün. Olsa olsa “İskoçya’da en az bir siyah vardır.” Diyebilirsin.

III. Kişi: Söyleyebileceğim tek şey, şuradaki koyunun siyah olduğudur.

Bu kişilerden hangilerinin söyledikleri bilimsel yaklaşıma uygundur?

- A) Yalnız I
 B) Yalnız II
 C) I ve III
 D) I ve II
 E) II ve III

(2004-ÖSS)

9. Fizikçi Richard Feynman, karmaşık fiziksel süreçlerle uğraşırken sorunu açık bir şekilde ifade edebildiğinizde doğanın size istediğiniz cevabı vereceğini öne sürer. Ona göre, iyi bir bilim adamı olmanın sırrı hangi soruyu sormak gerektiğini bilmede yatar. Bir sorunu araştırırken bir kez doğru yola girdiniz mi çözüm kendiliğinden ortaya çıkar.

Parçaya göre, “doğru yola girme” aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Çözüm için çaba gösterme
 B) Uygun soruyu sorma
 C) Sorunun cevabını tahmin etme
 D) Konuya odaklanma
 E) Doğruya ulaşacağına inanma

(2005-ÖSS)

10. Proust, kitapları için şöyle der: “Kitabımı dışarıya yönelmiş bir gözlükmüş gibi alın. Size uygun değilse, uyanı bulun; tökezlemem için kullanmak zorunda olduğunuz aracı, yani kendi gözlüğünüzü bulmayı size bırakıyorum.” Proust’un bu görüşü bilimsel kuramlar için de kullanılabilir. İlgilendiğiniz konuları, olayları açıklamada yetersiz kalan bir kuramı oradan buradan çekiştirip uygun hâle getirmeye çalışmak yerine, yeni bir kuram oluşturmak gerekir.

Bu parçaya göre, bir bilimsel kuram aşağıdaki koşullardan hangisini karşılamıyorsa yenisini oluşturmak gerekir?

- A) Olgularla tutarlı olma
 B) Ekonomik olma
 C) Geniş kapsamlı olma
 D) Yaygın olarak benimsenme
 E) Basit açıklamalar getirme

(2005-ÖSS)

11. Kopernik kuramı, Dünya’nın gerçekte nasıl olabileceğinin bir tasviri gibi ele alınmalıdır. Bu kuram, Dünya’nın gerçekten Güneş’in etrafında döndüğünü öne sürmez. Daha çok, bir gözlenebilir gezegen sisteminin diğer sistemlerle bağlantısını kurmayı mümkün kılan tahmin cihazıdır. Eğer gözlenebilir sistem, Güneş merkezdeymiş gibi ele alınırsa tahminler kolaylaşır.

Parçadaki yoruma göre, kuramda aşağıdaki özelliklerden hangisinin bulunması zorunlu değildir?

- A) Gerçeği açıkladığını iddia etmesi
 B) Ön deyide bulunmaya olanak sağlaması
 C) Gözlemlere dayanması
 D) Açıklama yapmada yardımcı olması
 E) Bilgilerin tutarlı olması

(2006-ÖSS)

12. Demokritos, sofrasına gelen incirleri yerken bir bal kokusu almış ve hemen bir araştırmaya başlamış kafasında; o güne dek incirlerden almadığı bu koku nerden gelebilir, diye. Merakını gidermek için, incirlerin toplandığı yeri görmeye gitmek istemiş. Sofradan niçin kalktığını anlayan hizmetçi kadın gülmüş: “Boşuna zaman kaybetmeyin, incirleri bal çanağına koymuştum toplarken.” demiş. Demokritos’un canı sıkılmış bu araştırma fırsatını kaçırdığı, bir merak konusu elinden alındığı için. “Hadi be sen de.” demiş hizmetçi kadına, “Keyfimi kaçırdım ama ben yine de bal kokusu incirde kendiliğinden varmış gibi nedenini araştıracağım.” Demokritos’un bu yaklaşımı birçok bilim adamı ve filozofta vardır.

Aşağıdakilerden hangisi bu parçada bilim adamı ve filozoflarda var olduğu söylenen yaklaşıma ters düşer?

- A) Olaylara diğer insanlardan farklı bakma
- B) Her şeyin nedenini sorma
- C) Araştırmaktan hoşlanma
- D) Merak duygusunu canlı tutma
- E) Başkalarının düşüncelerini benimseme

(2007-ÖSS)

13. Bir bilim adamı, buluşuyla ilgili olarak “Baskalarının otobana dönüştürebilecekleri bir patika açtım.” diyor.

Bilim adamı bu sözüyle, aşağıdakilerden hangisini benimsediğini gösterir?

- A) Bilimin birikimli olarak ilerlediğini
- B) Bilimsel çalışmanın kişiye özgü uğraş olduğunu
- C) Bilimsel çalışmanın, başkalarını düşünerek yapılması gerektiğini
- D) Bilimsel çalışmanın sistemli olması gerektiğini
- E) Bilimin teknolojiyle yakından ilişkili olduğunu

(2008-ÖSS)

14. Bilimin ilk ve son şeyler hakkındaki soruları yanıtlayamayacağını kabul edersek, ki etmek zorundayız, bu durumda bile bilimin yanıtlayabileceği sorular için bilinen veya düşünülebiyecek hiçbir sınır yoktur. Çünkü bilim, ancak bilimciler gerçeğin ne olabileceği konusunda hayal etme gücünü veya dürtüsünü yitirdikleri zaman sona erer.

Aşağıdaki yargılardan hangisi bu parça için “karşı tez” oluşturur?

- A) Mutlak kesinlik hiçbir zaman bilinemez.
- B) Bilimin geliştiği dönemde felsefeye gerek yoktur.
- C) Hayal etme gücünün sınırı yoktur.
- D) Bilinebiyecek her şey biliniyor yeni bir şey aramak gereksizdir.
- E) Bilgiler arttıkça bilinebilir şeyler de orantılı olarak artar.

(2009-ÖSS)

15. Modern dünyamızda tek bir bilim felsefesi var: modern bilimlerin felsefesi. Buna bilimin kendi kendisinin yorumu veya bilimin bilimsel kurumlar tarafından yapılan yorumu da diyebiliriz. Bilim, bilimin hem davalı hem davacı hem de yargıç olduğu bir mahkemede yargılanmaktadır. Neyin bilim olduğuna bu mahkemede karar verilmekte, bu mahkemeden geçiş izni alamayan her unsur bilim dünyasından kovulmaktadır. Böyle bakıldığında bütün bilgi türlerini yargılayabilecek adil mahkeme bulmak güç gibi görünüyor.

Bu parçada sözü edilen güçlüğün nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yeniliklere açık olmama
- B) Olumsuz eleştirilere karşı koyma
- C) Bilgileri sorgulamada yine bilimin ölçütlerini kullanma
- D) Ön yargılardan kurtulamama
- E) Bilimin gelişme sürecini tamamladığını düşünme

(2009-ÖSS)

16. Bir paradigmanın açıklayamadığı olgular, sorular, durumlar yani anomaliler ortaya çıktığında o paradigmanın taraftarları ya bu durumu görmezden gelir ya da hâlâ olguları bu paradigmayla açıklama çabasını sürdürürler. Ama asla bu paradigmadan vazgeçmezler. Bu durum, gece kaybettiği anahtarını arayan adamın, anahtarını, düşürdüğü sokağın karanlık köşesinde değil de ışığın daha iyi olduğu sokak lambasının altında aramasına benzer.

Bu parçaya göre aşağıdakilerden hangisi paradigma değişimini güçleştiren etmendir?

- A) Olgulardaki niceliksel değişimi fark edememe
- B) Olguları kurama uydurmaya çalışma
- C) Benimsenen kuramların yetersiz oluşu
- D) Nesnel bakıştan yoksun olma
- E) Ölçüm araçlarının kurama göre hazırlanmış oluşu

(2010-YGS)

17. Modern bilimin öncüleri olarak kabul edilen Copernicus, Kepler, Galileo, Newton astronomi alanından başlayarak bilim anlayışında önemli bir dönüşüme yol açtılar. Onların katkısıyla hakikat arayışında engel oluşturan geleneksel bakıştan vazgeçildi. Hatta otoritelerin bilimde yeri olmadığına inanılmaya başlandı. “X doğrudur.” biçimindeki bir önermeye artık “Hangi otorite bunu söylüyor?” sorusuyla değil, “Bununla ilgili kanıtınız ne?”, “Deliliniz nerede?” diye karşılık verilir oldu. Sonunda otoriteler de eleştirel sorgulamaya açık, hesap sorulabilir olarak görüldü.

Bu parçaya göre bilimin modernleşmesi aşağıdakilerden hangisine dayandırılabilir?

- A) Olaylar arasında neden sonuç ilişkisi aranmasına
- B) Hakikati arama çabalarının ağırlık kazanmasına
- C) Yöntem problemlerinin çözülmesine
- D) Düşünmenin mantık ilkelerine dayandırılmasına
- E) Dogmatik anlayışın yıkılmasına

(2011-YGS)